

Rautio Maija ja Korva Iris

Seksuaalinen häirintä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa

pro gradu -tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Luokanopettajan koulutus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Seksuaalinen häirintä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa (Maija Rautio ja Iris Korva)

pro gradu -tutkielma, 113 sivua, 1 liite

toukokuu 2019

Avainsanat: seksuaalinen häirintä, maskuliinisuus, pojat, vertaissuhteet, lapsuus, valta

Seksuaalinen häirintä on globaali ongelma, joka on tunnustettu ja nostettu laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun vasta viime vuosina. Aiemmat tutkimukset antavat tietoa lähinnä yläkouluikäisten ja sitä vanhempien kokemasta häirinnästä. Ilmiö koskettaa kuitenkin jo alakouluikäisiä lapsia. Ymmärrystä häirinnän syntymekanismeista sekä ennaltaehkäisystä tarvitaan lisää. Tämän tutkielman tavoite on lisätä tietoa seksuaalisesta häirinnästä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa ja erityisesti häirinnän taustalla vaikuttavista mekanismeista. Tutkimuksen toinen tavoite on tehdä näkyväksi ja vahvistaa sitä muutospotentiaalia, joka lapsissa on häirinnän vastaisen kulttuurin rakentamisessa. Tutkimuskysymyksemme ovat: 1) Miten seksuaalista häirintää tuottava toiminta näkyy poikien vertaissuhteissa? 2) Millä tavoin seksuaalista häirintää vastustetaan? 3) Miten häirintää vahvistava ja vastustava toiminta ovat yhtä aikaa läsnä poikien vertaissuhteissa? Häirintää tarkastellaan vinoutuneena vallankäyttönä, jonka taustalla näkyvät kulttuuriset odotukset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Aineiston tuotannossa käytetyt luovat menetelmät antoivat lapsille monipuoliset mahdollisuudet ilmaista kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Liikettä sisältävä *polttava tuoli* -leikki auttoi purkamaan sensitiiviseen aiheeseen liittyviä jännitteitä. Luovien menetelmien käyttö antaa uutta näkökulmaa siihen, miten sensitiivisiä aiheita voidaan käsitellä lasten kanssa. Häirintää käsittelevissä työpajoissa tuotettua aineistoa on analysoitu monimenetelmäisesti. Analyysissa hyödynnettiin sisällönanalyysia, feminististä lähilukua sekä uusmaterialistisilla elementeillä höystettyä diskurssianalyysia. Tämän tutkimuksen perusteella seksuaalinen häirintä koskettaa alakouluikäisiä poikia monella tavalla. Pojat tuottavat häirintää ja tukevat sitä monin tavoin, mutta kokevat myös painostusta häirintään osallistumisesta ja ovat häirinnän uhreja. Häirinnän taustalla näkyy hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet, joiden tavoitteluun pojilla on paineita. Häirintä myös kietoutuu huumoriin ja yhteisöllisyyteen. Tutkimuksen yksi merkittävin tulos myös on, että pojat vastustavat häirintää monin tavoin. Häirinnän vastustaminen nähdään tutkimuksessa kapasiteettina toisin toimimiseen ja häirintävapaan kulttuurin rakentamiseen.

Sisältö

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	5
2.1	Seksuaalinen häirintä ja sen lähikäsitteet	5
2.2	Poikien maskuliinisuus ja valta	9
2.2.1	<i>Sukupuoli</i>	10
2.2.2	<i>Maskuliinisuus analyttisenä välineenä ja sukupuolikategoriana</i>	11
2.2.3	<i>Valta ja väkivalta vertaissuhteissa</i>	15
2.3	Seksuaalinen häirintä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa	17
2.4	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	24
3	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA TOTEUTUS	27
3.1	Aineiston tuotannon kuvaus	27
3.2	Luovat ja taidelähtöiset menetelmät aineistontuotannossa	30
3.3	Aineiston analyysi kolmen lähestymisstrategian kautta	31
3.4	Eettisyys ja luotettavuus	39
4	SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN MUODOT ALAKOULUN 5-6 -LUOKKALAISTEN POIKIEN VERTAISUHEISSA	43
5	POJAT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ TUOTTAVIEN JA VASTUSTAVIEN VOIMIEN PYÖRTEISSÄ	50
5.1	Seksuaalisen häirinnän vastustaminen	50
5.2	Häirintään painostaminen	52
5.3	Huumoriin ja yhteisöllisyyteen kietoutuva häirintä	55
5.4	Häirintää vahvistavat ja vastustavat voimavirtaukset	65
5.5	Tutkimustulosten tarkastelu	79
6	POHDINTA	85
	LÄHTEET	96

1 JOHDANTO

Seksuaalisuuteen liittyvä etiikka on ollut voimakkaassa murroksessa kuluneen kuuden vuosikymmenen aikana. Vanhat rakenteet hyväksytyt ja ei-hyväksytyt sekä normaalin ja epänormaalin välillä ovat murtumassa. Länsimainen yhteiskunta korostaa yksilön oikeuksia ja valinnan vapautta. Vastuun ja vapauden tulisi kulkea käsi kädessä, mutta seksuaalisen vapautumisen ja yltiöindividualismin seuraukset eivät ole kaikilta osin edistäneet tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. (Sunnari, Kangasvuori ja Heikkinen, 2003, s. 9-10).

Yksi ikävä seuraus tästä on seksuaalinen häirintä, minkä voidaan nähdä yleistyneen arvomurroksen myötä. Häirintä on yleistä myös lasten ja nuorten keskuudessa, vaikka siitä ei juuri julkisessa keskustelussa puhuta. Lasten välinen seksuaalinen häirintä on vakava ja vahingollinen ilmiö, josta kärsii valtaosa koululaisista sekä Suomessa että muualla maailmassa (Ikonen & Halme, 2018; Hill & Kearl, 2011; Renold, 2002).

Seksuaalisen häirinnän tunnistaminen lapsuusiän vertaissuhteissa, häirinnän käsittely sekä vastuullinen seksuaalikasvatus ovat tärkeitä keinoja lisätä tulevien sukupolvien vastuuta seksuaalietiikkaan liittyvissä kysymyksissä niin arkipäiväisissä valinnoissa ja toiminnoissa, kuin yhteiskunnallisina vastuunottajina. Lapsissa on valtava muutospotentialiaali. Siksi yhteiskunnallisissa haasteissa katse tulisi suunnata aina myös lapsiin ja kasvatukseen.

Tämä tutkimus pyrkii osaltaan tarttumaan haasteeseen lisäten tietoisuutta seksuaalisesta häirinnästä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa. Alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa ilmevä ja koettua häirintää on tutkittu vielä hyvin vähän, mutta Brittiläisen Emma Renoldin (2000; 2002; 2013) kvalitatiiviset tutkimukset alakoulusta osoittavat, että seksuaalinen häirintä alakouluissa on runsasta ja sitä kokevat myös pojat. Suomessa terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn mukaan alakouluikäisistä pojista noin 7% oli kokenut seksuaalista häirintää kuluneen lukuvuoden aikana (Ikonen & Halme, 2018).

Pureudumme tässä pro gradu -tutkielmassa seksuaalista häirintää tuottavaan ja sitä vastustavaan toimintaan alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa. Tutkimme puhetta, sanatonta viestintää ja toimintaa, jotka tuottavat seksuaalista häirintää oikeuttamalla, mahdollistamalla, kannustamalla tai hyväksymällä häirintää. Tämän näemme luovan häirinnän kulttuuria lasten keskuudessa. Samalla etsimme häirinnän kulttuuria purkavia mahdollisuuksia häirintää vastustavan tai kyseenalaistavan puheen ja toiminnan muodossa.

Kiinnostuimme (poikien) seksuaalisen häirinnän tutkimisesta, koska seksuaalinen häirintä oli meille molemmille ilmiönä tuttu. Halusimme tutkia syvemmin siihen johtavia syitä, toimintaan liittyviä erilaisia rooleja sekä häirinnän vaikutuksia. Toisaalta halusimme löytää myös keinoja auttaa lapsia rakentamaan häirinnästä vapaata vertaissuhdekulttuuria.

Koimme tutkimuksen pedagogisena haasteena tulevaa luokanopettajan työtä varten. Halusimme ymmärtää lasten kokemuksia ja tapoja käsitellä seksuaalista häirintää. Meitä kiinnosti myös poikien väliset valtasuhteet ja niiden merkitys häirinnän tuottumisessa. Se, että tutkimusta on aiheesta tehty Suomessa hyvin vähän, antoi lisäpontta tutkimuksen tekemiseen; ilmiö on laaja, mutta siitä puhutaan vähän. Lisäksi mahdollisuus yhteistyönä tehtyyn tutkimukseen tarjosi monipuolisia näkökulmia ja vertaistukea aiheen käsittelyyn.

Tutkimuksemme on aihepiiriltään hyvin ajankohtainen. Viime vuosina on vihdoinkin herätty ja tunnustettu seksuaalinen häirintä globaalina ongelmana. Seksuaalisen häirinnän vastainen kampanja *#metoo* sai lokakuussa 2017 maailmanlaajuisia huomiota, sillä se nosti julkisuuteen pitkään vaietun seksuaalisen häirinnän kulttuurin erityisesti naisten näkökulmasta (Yle, 17.10.2017).

Suomessa eduskunta kävi aiheesta runsaan keskustelun 12. joulukuuta 2017. Puheenvuoroissa yli puoluerajojen oli kuultavissa yhteinen tahtotila häirinnän vastaisen kulttuurin rakentamisesta suomalaisessa yhteiskunnassa (PKT 136/2017). Oikeusministeri Antti Häkkäsen käynnistämä *#häirinnästävapaa Suomi* -kampanja on kerännyt kymmeniä yhteisöjä ja organisaatioita häirinnän vastaiseen työhön omassa toiminnassaan (Oikeusministeriö, 2017).

Aikaisempia häirinnän vastaisia kampanjoita ovat Suomessa olleet mm. jo vuonna 2014 aloitettu *Ei meidän koulussa* -kampanja yläkoulu- ja lukioikäisille, sekä 2016 aloitetut *#respect* ja *#lääppijät* -kampanjat sosiaalisessa mediassa (Yle, 14.11.2017). Euroopan komissio on antanut Suomelle jo kaksi kertaa huomautuksen siitä, että seksuaalista ja sukupuolista häirintää ei ole määritelty tasa-arvoissa riittävällä tavalla (HE 44/2009). Direktiivien mukainen kirjaus saatiinkin lakiin vuonna 2009 (Tasa-arvoL 7§, 11§). Poliittista ja julkista keskustelua sekä kampanjoita tarvitaan, sillä ne kannustavat puuttumaan häirinnän kulttuuriin.

Yleisen keskustelun keskittyessä lähinnä aikuisten kokemaan häirintään, lasten kokemukset ovat nousseet esille lähinnä aikuisten lapsiin kohdistaman häirinnän osalta. Oulun yliopiston tutkija Tuija Huuki näki alkuvuodesta 2018 tarpeelliseksi nostaa keskusteluun myös lasten ver-

taissuhteissa koetun seksuaalisen häirinnän. Pro gradumme on osa Huukin aloittamaa tutkimusprojektia, jossa on ollut mukana myös tutkijatohtori Suvi Pihkala, pro gradun tekijät Johanna Jokitalo ja Tiina Pisilä, (Jokitalo & Pisilä, 2019) sekä kandidaatin tutkielman tekijä Maiju Iso-saari (Iso-saari, 2019). Projektin tavoite oli saada lisää tietoa lasten vertaissuhteissaan kokemasta häirinnästä ja nostaa lasten ääni esille ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Projekti koostui työpajoista, joissa käsiteltiin vertaissuhteisiin, sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyviä haasteita luovan toiminnan ja korttityöpajan avulla. Menetelmä perustuu uuteen, erityisesti lasten kanssa tutkimustiedon tuottamisessa käytettyyn luovaan ja taidelähtöiseen lähestymistapaan. Tällaisia menetelmiä on käytetty tutkimustyön metodologisena välineenä parinkymmenen vuoden ajan ja ne sopivat erityisen hyvin sensitiivisten aihepiirien tutkimukseen (Huuki & Tumanyan, tulossa). Tietääksemme tutkimusta ei ole vielä ollenkaan siitä, millaisia mahdollisuuksia taidelähtöiset menetelmät voivat antaa seksuaalisen häirinnän käsittelyyn poikien kanssa. Tutkimus tarttuu tähän haasteeseen ja avaa keskustelun siitä, miten sensitiivisiä aiheita, kuten seksuaaliseen häirintään liittyviä kokemuksia, voidaan alakouluikäisten poikien kanssa käsitellä taidelähtöisten ja luovien menetelmien avulla.

Tutkimus osallistuu myös keskusteluun lapsia koskevasta valtatutkimuksesta, jota on tehty kansainvälisesti 1990-luvulta ja Suomessa 2000-luvulta lähtien. Samoihin aikoihin on alettu tutkia myös lasten vertaissuhteissa tapahtuvaa sekä aikuisten lapsiin ja nuoriin kohdistamaa seksuaalista häirintää. Pääosa tutkimuksesta koskee kuitenkin yli 12-vuotiaita nuoria. Alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa tapahtuvaa seksuaalista häirintää on tutkittu vähemmän. Suomessa häirintää on tutkinut lähinnä Vappu Sunnari (2009; 2010). Lisäksi Tuija Huuki (2016) on tutkinut seksuaalisoitunutta ja sukupuolistunutta vallankäyttöä päiväkotikäisten lasten kanssa sekä tehnyt yhteistyötä Emma Renoldin (2000; 2002; 2003; 2006; 2013; Holford, Renold & Huuki, 2013; Huuki 2016) kanssa. Renold onkin yksi tunnetuimmista lasten vertaissuhteiden sekä sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tutkijoista.

Seksuaalisen häirinnän vaikutukset ovat moninaiset ja häirintä saa lapset kokemaan hämmennystä, pelkoa, turvattomuutta ja masentuneisuutta jopa päivittäin (Hill & Kearl, 2011; Bucchianeri, Eisenberg, Wall, Piran & Neumark-Sztainer, 2014; Renold, 2013). Vaikka seksuaalinen häirintä on hyvin yleistä yläkoulussa ja lukiossa ja sen negatiiviset vaikutukset sekä sen uhreille että tekijöille tunnetaan, vielä 2000-luvun alussa tiedettiin hyvin vähän siitä, milloin tämä käyttäytyminen kehittyy (McMaster, Connolly, Pepler & Craig, 2002, s. 91).

Tutkimusta lasten sukupuoliin ja seksuaalisuuteen liittyvistä haasteista vertaissuhteissa tarvitaan siis vielä lisää. Tämä tutkimus pyrkii osaltaan lisäämään tietoa pureutuen alakouluikäisten poikien häirintään liittyviin kokemuksiin. Tutkimuksemme on siinä mielessä erityinen, että pyrimme pääsemään häirintäkokemusten taakse, niihin kulttuurisiin voimiin, jotka häirinnän mahdollistavat, sekä toisaalta tuomaan esille potentiaalia, joka lapsissa itsessään on häirinnänvastaisen kulttuurin rakentamisessa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen pääkäsitteet ovat seksuaalinen häirintä sekä maskuliinisuus. Maskuliinisuuden käsite toimii analyttisenä välineenä pyrkimyksessämme sanoittaa ja ymmärtää seksuaaliseen häirintään johtavia sekä siltä suojaavia mahdollisuuksia poikien vertaissuhteissa. Vertaissuhteilla tarkoitetaan arjen sosiaalisia suhteita ikätovereihin.

Teoreettisen viitekehysten runko perustuu näiden käsitteiden lisäksi aiempiin tutkimustuloksiin alakouluikäisten lasten ja erityisesti poikien vertaissuhteissaan kokemasta häirinnästä. Käytämme tukenamme myös yläkouluikäisiä nuoria koskevaa tutkimusta, koska alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa tapahtuvaa seksuaalista häirintää on tutkittu hyvin vähän. Pääkäsitteiden lisäksi muita keskeisiä käsitteitä ovat sukupuoli sekä poikuus, jota lähestymme maskuliinisuuden käsitteen avulla. Teoriaosuuden viimeisessä luvussa käymme läpi tutkimuksen tavoitteet peilaten niitä aiempaan aiheesta käytyyn keskusteluun.

2.1 Seksuaalinen häirintä ja sen lähikäsitteet

Tässä tutkimuksessa seksuaalista häirintää lähestytään feministisen jälkistrukturalistisen väkivaltatutkimuksen näkökulmasta. Sunnarin ja muiden (2003, s. 15) tavoin seksuaalinen häirintä nähdään ihmissuhteissa ilmenevänä seksuaalisen tai sukupuolittuneen väkivallan muotona. Tämä *vinoutunut vallankäyttö* kietoutuu kamppailuun oikeanlaisena pidetystä maskuliinisuudesta, feminiinisydestä ja seksuaalisuudesta (Huuki, 2018).

Seksuaalinen häirintä on siis väkivallan alakäsite. Väkivallan ymmärrämme Sunnarin ja kumppaneiden (2003, s. 10) tavoin kaikenlaisena yksilöä tai useampia yksilöitä alistavana tai vähättelevänä toimintana tai rakenteena. Tutkimus sijoittuu näin myös keskusteluun kouluväkivallasta. Toisaalta väkivalta käsitteenä on turhan voimakas, erityisesti kun kontekstina on lasten vertaissuhteet. Sen avulla kuvataan usein erityisen vakavia seksuaalisen häirinnän muotoja, kuten intiimialueiden koskettelua vasten tahtoa, yhdyntään tai muuhun seksiin painostamista ja pakottamista, sekä rahan tai päihteiden tarjoamista seksin vastineeksi (Puusniekka, Kivimäki & Jokela, 2012, s. 17; McMaster ym., 2002, s. 92).

Yleisesti hyväksyttyä määritelmää seksuaalisesta häirinnästä on haastavaa muodostaa, sillä sen määrittely vaihtelee useista eri syistä johtuen. McMaster tutkimusryhmineen (2002, s. 92) nostaa esille määritelmän käyttöön liittyviä lähtökohtia: sosiologinen, feministinen, psykologinen

ja lainsäädännöllinen lähestymistapa eroavat toisistaan. Kyseinen tutkimus pureutuu seksuaalisen häirinnän (sexual harassment) kehittymiseen varhaisnuoruudessa ja siinä häirintä määritellään epätoivotuksi seksuaaliseksi huomioksi. Näkökulma on yhdistelmä käyttäytymistieteitä ja psykologiaa, sillä määritelmä perustuu tietynlaiseen käyttäytymiseen, mutta samalla kohteen kokemus ja tulkinta määrittää sen, onko huomio epätoivottua vai ei. (McMaster ym., 2002, s. 92).

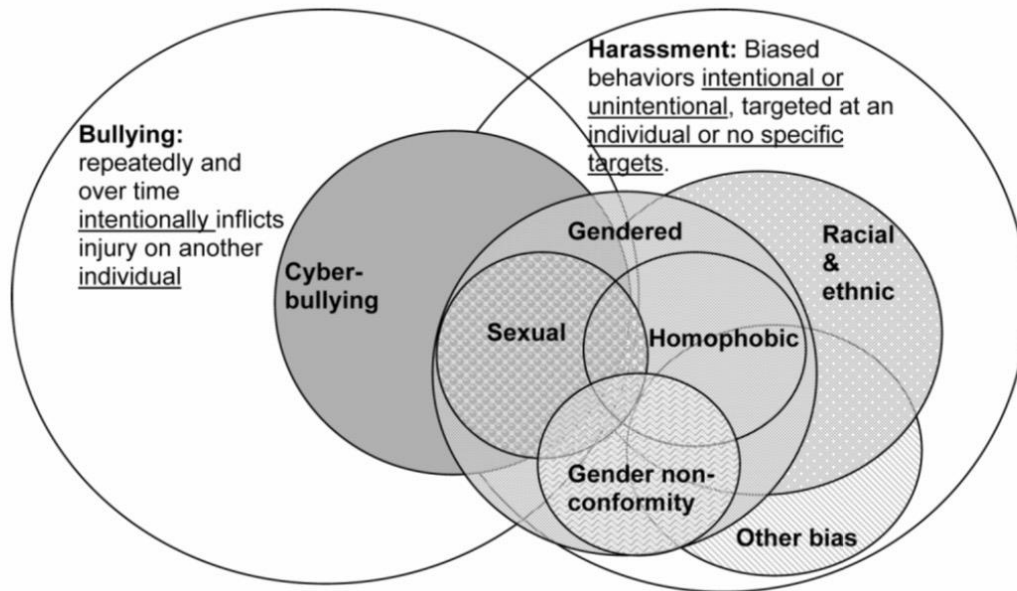
Renoldin (2002, s. 418) mukaan termin oikeudellinen, sosiopoliittinen ja arkipäiväinen käyttö vaihtelee sekä eri maiden ja kulttuurien välillä että sisällä. Sunnari ja kumppanit (2003, s. 15) huomauttavatkin kulttuuristen erojen ihmisten käyttäytymisessä vaikuttavan viestintään sekä viestien tulkintaan. Ilmiön tunnistamista ja sanoittamista vaikeuttaa vielä se, että seksuaalinen häirintä asettuu usein sosiaalisesti hyväksytyyn käyttäytymisen harmaalle alueelle sisältäen käyttäntöjä, joita pidetään yleisesti hyväksytyinä ja osana jokapäiväistä elämää (McMaster ym., 2002, s. 92; Sunnari ym., 2003, s. 15; Stein, 1995; Renold, 2013).

Kirjallisuudessa seksuaalisen häirinnän käsite limittyy useiden eri lähikäsitteiden kanssa osin päällekkäin. Seksuaaliseksi häirinnäksi luettavaa toimintaa ja puhetta käsitellään siis myös tutkimuksissa, jotka käsittelevät esimerkiksi sukupuolittunutta häirintää tai väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa, homofobista häirintää, transfobista häirintää tai yleisemmin kiusaamista ja kouluväkivaltaa (Meyer, 2008a; 2008b; Felix & McMahan, 2007).

Meyerin (2008a, s. 557) visualisoima malli (Kuva 1.) eri kiusaamisen (bullying) ja häirinnän (harassment) muotojen välisistä suhteista selkeyttää hyvin niiden välisiä suhteita. Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on ymmärtää ero häirinnän ja kiusaamisen käsitteen välillä sekä hahmottaa seksuaalisen häirinnän suhde sukupuoliseen (gendered), homofobiseen (homophobic) sekä transfobiseen häirintään (harassment for gender non-conformity).

Homofobisella häirinnällä tarkoitetaan kaikkea ei-toivottuna koettua toimintaa sekä sanallista ja sanatonta viestintää, joka halventaa homoseksuaaleja. Tästä kouluissa tyypillinen esimerkki on ”homottelu” eli homoksi nimittely, vaikka sillä ei usein olekaan yhteyttä henkilön seksuaaliseen orientaatioon. (Meyer, 2008a, s. 557). Renoldin (2002, s. 425) mukaan homofobisen häirinnän motiiveina toimii hegemonisen maskuliinisuuden ja siihen liittyvän pakkoheteroseksuaalisuuden ihanteen aktiivinen tuottaminen sekä oman aseman vahvistaminen tekemällä selvä ero homomaisina pidettyihin ominaisuuksiin.

Transfobinen häirintä sekoittuu osin homofobiseen häirintään: häirintä kohdistuu yksilöihin, joiden ruumis, olemus tai identiteetti rikkoo vallitsevia käsityksiä feminiinisuudesta tai maskuliinisuudesta ja jotka näin tulevat tehneeksi häiriöitä kaksijakoiseen sukupuolijärjestykseen (Meyer, 2008a, s. 557).

Vielä 2000-luvun alussa seksuaalisesta häirinnästä ei juuri puhuttu kiusaamistutkimuksissa (Renold, 2002, s. 416). Nykyään seksuaalinen häirintä huomioidaan paremmin myös kiusaamistutkimuksen piirissä, mutta näkökulma on enemmänkin yksilöpsykologinen, jättäen huomiotta ilmiön sosiokulttuurisen ulottuvuuden (Garandau, Wilson & Rodkin, 2010; Felix & Green, 2010; Pellegrini 1989).

Olweuksen (1999, s. 11-12) laajasti käytetyssä kiusaamisen määritelmässä korostuu tarkoitus-hakuisuus, toistojen määrä ja jatkuvuus. Kiusaamisen käsitteen riittävyttä kouluväkivallan tutkimuksessa ja kiusaamisen kitkemisessä on näiden vaatimusten vuoksi kritisoitu (Monks & Coyne, 2011, s. 2-4; Huuki, 2010, s. 81-84).

Huukin (2010, s. 82) näkemyksen mukaan suurin osa kouluväkivallasta onkin *hienovaraista ja normalisoitunutta kontrollointia, kurinpitoa sekä sosiaalisten rajojen ylläpitoa*. Myös satunnaisesti ja kertaluontoisesti tiettyyn yksilöön kohdistuva väkivalta on vahingollista (Huuki, 2010, s. 43). Kiusaamisen käsite ei siis tue tavoitettamme kuvata seksuaalisuuteen liittyvän vallankäytön ja vuorovaikutuksen harmaita alueita ja mikrokäytänteitä, joissa väkivalta ei ole systemaattista tai sen raja on häilyvä.

Häirintää määriteltäessä huomio on häirinnän kokemuksessa, ei tekijän tarkoituksessa tai uskokuksessa. Häirintä saa kokijan tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi. (Aaltonen, 2012, s. 84; Meyer, 2008a, s. 557; Renold, 2002, s. 418). Meyerin (2008a, s. 557) tavoin lisäämme, että häirinnäksi voidaan lukea myös sellainen toiminta, joka ei kohdistu suoraan tiettyyn yksilöön (Meyer, 2008a, s. 557). Häirinnän käsite ylittää myös yksittäisiin tekoihin sekä epäsuorasti yksilöä vahingoittavaan toimintaan, ja kuvaa näin parhaiten tutkimuksemme ennaltaehkäisevää ja väkivallan hienovaraisia mekanismeja etsivää luonnetta. Huukia (2010, s. 82, 91-92) mukaillen korostamme ennaltaehkäisevän työn vaativan herkkyyttä pysähtyä tarkastelemaan kulttuurissa ilmeneviä normeja, toimintamalleja sekä vallankäyttöä, jotka luovat alustan erilaisille väkivallan muodoille.

Pohdimme pitkään, nostammeko tutkimuksen pääkäsitteeksi sukupuolisen vai seksuaalisen häirinnän. Käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan, joten niiden määrittelyssä on paljon päällekkäisyyttä. Meyer (2008a, s. 556) kuvaa sukupuolisen häirinnän käsitteen kattavan teot, eleet, puheen ja toiminnan, jotka vahvistavat perinteisten heteroseksuaalisten sukupuolistandardien rajoja, sisältäen niin seksuaalisen häirinnän kuin homofobisen ja transfobisen häirinnän. Sukupuolinen häirintä voidaan nähdä seksuaalisen häirinnän yläkäsitteenä.

Keskeinen ero tulee siitä, että sukupuolisen häirinnän alle sisällytetään laajasti kaikki sukupuolittuneet tai sukupuolia eriarvoistavat käytänteet: se sisältää näin esimerkiksi poikien kokemukset siitä, että opettaja kohtelee poikia eri tavalla kuin tyttöjä tai väitteet, joiden perusteella yksilö ei voi tehdä tiettyjä asioita vain koska edustaa tiettyä sukupuolta (Meyer, 2008a, s. 556-557; Aaltonen, 2012, s. 83-84). Tarkastelemme ja nostamme esille tässä tutkimuksessa poikien vertaissuhteissa ilmenevää *seksualisoitunutta, vinoutunutta vallankäyttöä* sekä sen vastustamisen ja purkamisen mahdollisuuksia. Tämän vuoksi sukupuolinen häirintä on lähtökohtaisesti käsitteenä liian laava.

Käytännössä tutkimusasetelmamme ei kuitenkaan ole näiden käsitteiden suhteen yksiselitteinen. Pyrimme löytämään ja sanoittamaan niitä rajapintoja ja mekanismeja, missä seksuaalinen häirintä kehittyy, jotta siihen pystyttäisiin puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Selvästi seksuaaliseksi häirinnäksi tunnistettavan toiminnan ja puheen lisäksi nostamme esille lievemminä pidettyjä häirinnän muotoja, kuten sukupuolittunutta ja seksististä puhetapaa niiltä osin, kun sen voidaan sanoa tukevan, tuottavan tai johtavan seksuaaliseen häirintään.

Aiempien tutkimusten mukaan seksuaalinen häirintä on tiiviisti linkittynyt sukupuolittuneisiin käytänteisiin sekä pakkoheteroseksuaalisuuden ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen

tuottamiseen ja ylläpitämiseen (Connell, 1987; Renold, 2002; 2013; McCarry, 2010; Meyer, 2008a; 2008b). Vaikka tutkimus näin keskustelee kiinteästi myös sukupuolittuneiden käytänteiden ja sukupuolisen häirinnän kanssa, seksuaalisen häirinnän käsite kuvaa tutkimuksemme tavoitetta parhaiten ja rajaa aineistoa tarkoituksenmukaisesti.

Tässä tutkimuksessa seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan Emma Renoldia (2013, s. 25) mukaillen verbaalista, fyysistä, materiaalista, emotionaalista ja psykologista seksuaalista ja sukupuolittunutta vallan väärinkäyttöä lasten arkisissa sosiaalisissa ympäristöissä ja kaverikulttuureissa. Renold (2013) määrittelee seksuaalisen häirinnän samankaltaisesti kuin McMaster (2002), mutta kuvaus on tarkempi ja laajempi, sekä ottaa erityisen hyvin huomioon häirinnän moniulotteisuuden ja kulttuurisesti normalisoituneet muodot.

Renoldin (2013, s. 25) mukaan seksuaalisen häirinnän käsitteellä voidaan osuvasti kuvata paitsi yksilöiden ja kaveriporukoiden välisiä käytäntöjä, joita lapset kuvaavat epätoivotuiksi, satuttaviksi tai ahdistaviksi, myös *normalisoitunutta seksismiä ja heteroseksismiä*, mikä on kietoutunut niin lasten kaverikulttuureihin kuin laajemmin sosiaaliin ja kulttuuriin diskursseihin sekä median representaatioihin. Näin ollen esimerkiksi homofobinen ja transfobinen häirintä sisältyy tässä yhteydessä seksuaaliseen häirintään.

Renoldin määritelmä on monipuolinen ja kattava, mikä on tässä tutkimuksessa tärkeää, kun tavoitteena on kuvata myös niitä lievinä ja vähäpätöisinä tai jopa normaalina pidettyjä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä viestinnän muotoja, jotka ikään kuin salakavalasti kasvatavat lapsia ja nuoria häirintää normalisoivaan kulttuuriin. McMasterin ja muiden (2002, s. 91) tavoin haluammekin korostaa, että on syytä uskoa myös ei-niin-vakavina pidettyjen seksuaalisen häirinnän muotojen sisältävän riskitekijöitä lapsille ja nuorille.

2.2 Poikien maskuliinisuus ja valta

Koska tarkastelemme seksuaalista häirintää osana sukupuolittunutta vallan väärinkäyttöä ja tutkimuksen kohteena ovat alakouluikäiset pojat, on tärkeää tiedostaa ja avata käsityksiämme sukupuolesta ja sen paikasta suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Feministisessä jälkistrukturalistisessa tutkimusotteessa sukupuoliuus sekä eri sukupuolten välisessä kanssakäymisessä näkyvät olemukset, paineet, valta-asetelmat ja ristiriidat kytkeytyvät voimakkaasti seksuaaliseen häirintään

(Connell, 1995; Huuki, 2018, s. 182-183). Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme maskuliinisuutta Raewyn Connellin (1987; 1995; 2000) teoriaan tukeutuen sekä valtaa ja sen käytön mahdollisuuksia hyödyntäen erityisesti Tuija Huukin (2010; 2016; 2018) poikatutkimusta.

2.2.1 Sukupuoli

Sukupuoli näyttäytyy kirjallisuudessa melko kompleksisena käsitteenä, mitä syvemmälle aiheeseen perehtyy. Tunnettu amerikkalainen tutkija Joan Scott näkee länsimaisessa akateemisessa keskustelussa kaksi päälinjaa sukupuolen tarkasteluun: biologiaan, fysiologiaan ja anatomiaan (sex) liittyvissä selitysmalleissa sukupuoli näyttäytyy muuttumattomana, kun taas sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset (gender) selitysmallit painottavat sen sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia (Huuki, 2010, s. 19).

Tukeudumme tässä työssä sukupuolentutkimuksen johtaviin teoreetikoihin kuuluvan Raewyn Connellin (1987; 1995) kirjallisuuteen. Hänen elämäntyönsä yksi kulmakivi on paljon siteerattu ja keskusteltu maskuliinisuusteorian kehittäminen 1980-luvulta alkaen. Connell (1995, s. 45-52) kritisoi polarisoituneita selitysmalleja sukupuolesta ja väittää kummankin tavan olevan virheellinen ja riittämätön; hän kuitenkin korostaa sekä biologisen että sosiaalisen puolen tarpeellisuutta sukupuolen merkityksestä puhuttaessa. Connell (1995, s. 56) kuvaa biologiaan liittyvää puolta ruumiin käsitteen kautta (body) ja näkee sen olevan väistämätön osa sukupuolta, mutta ei kuitenkaan jäykkä ja muuttumaton.

Connell (1995) puhuu sukupuolesta prosessina, jonka muovautumisessa materiaallinen keho ja sosiaaliset suhteet ovat läsnä. Sukupuolta tuotetaan sosiaalisilla käytänteillä, jotka ohjaavat jatkuvasti ruumista ja sen tekoja, mutta ei niin että käytänteet ikään kuin tuodaan ruumiiseen sellaisenaan. Ruumiilla on materiaallinen puoli, mikä on läsnä reproduktiivisessa, eli elämää uusintavassa areenassa, joka sisältää seksuaalisen kiihottumisen, yhdynnän, synnyttämisen, lasten hoidon, sekä keholliset sukupuolierot ja samanlaisuuden. Jokapäiväinen elämä on järjestäytynyt suhteessa reproduktiiviseen areenaan. (Connell, 1995, s. 71.) Ruumiilliset kokemukset ovat myös usein keskeisiä muistoissamme ja siten myös ymmärryksen rakentamisessa siitä, ketä tai mitä me olemme (Connell, 1995, s. 53).

Kuitenkaan ruumis ei ole neutraali toiminnan väline, vaan kehorefleksiiviset käytännöt, kuten urheilu, väkivalta, työn teko ja seksuaalisuus ovat vahvassa vuorovaikutuksessa ruumiin kanssa

muokaten sitä (1995, s. 58). Connellia mukaillen tiivistämme, että sukupuolta tuotetaan prosessimaisesti sosiaalisissa suhteissa, joissa materiaallinen keho on läsnä. Kehon materiaalisuus antaa tiettyjä mahdollisuuksia ja rajoituksia toimintaamme, mikä näkyy myös sosiaalisissa suhteissa. Toisaalta sosiaaliset käytänteet vaikuttavat kehoon, sillä keho muovautuu sen mukaan mitä sille tehdään ja mitä sillä koetaan. Sosiaaliset suhteet myös vaikuttavat siihen, mihin suuntaan itse kehoamme aktiivisesti muokkaamme. Siksi näemme, etteivät esimerkiksi hormonitasot tai tietynlaiseen kehoon syntyminen ole yksiselitteisiä selityksiä ja oletuksia sukupuolesta.

Koska tarkastelemme tässä tutkimuksessa seksuaalista häirintää kaverikulttuurien ja vertais-suhteiden näkökulmasta, on sukupuolen määrittelyssä olennaista sen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Olennaista on kysymys siitä, miten kulttuurissa rakentuvat poikuuteen liittyvät odotukset ja oletukset voivat sisältää käytänteitä, jotka ovat vahingollisia ja oikeuttavat jopa toista vahingoittavaan käytökseen. Tällaisten käytänteiden tunnustaminen, tunnistaminen ja varsinkin niihin reagoiminen on hyvin haastavaa, jos sukupuolta selitetään vain biologisin perustein muuttumattomana, eikä nähdä sen moniulotteista, kulttuurisesti muovautuvaa puolta. Sukupuolen sosiokulttuurinen ulottuvuus jättää tilaa myös muutokselle ja toisin toimimiselle. Toinen tärkeä puoli tässä tutkimuksessa onkin tarkastella poikien tuottamia vaihtoehtoisia ja häirinnän kulttuuria vastustavia toimintamalleja.

2.2.2 Maskuliinisuus analyttisenä välineenä ja sukupuolikategoriana

Sukupuoleen liitetään myös käsitteet feminiinisyys ja maskuliinisuus. Nämä käsitteet ovat käytökelpoisia kuvatessa niitä ominaisuuksia, materiaa sekä käyttäytymiseen liittyviä oletuksia ja odotuksia, joita tietyssä historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa liitetään miehekkyyteen tai naisellisuuteen. Maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteiden avulla päästään sukupuolikategorioiden taakse: naisella voi olla myös maskuliinisenä pidettyjä ja miehellä feminiinisenä pidettyjä piirteitä. Näin myös huomioidaan se, että miehet tai pojat ei ole yhtenäinen kategoria vaan eroavat toisistaan. (Connell, 1995, s. 69-72).

Maskuliinisuus on siis eri asia kuin mies tai poika: käsite kuvaa pikemminkin tietynlaista ideaalia siitä millainen pojan oletetaan tai jopa kuuluisi olla, tai sitä millaiset piirteet, käytös ja materia kuuluvat ensisijaisesti pojille. Maskuliinisuuden käsite sopii näin erityisen hyvin tutkimuksiin, joissa tavoitteena on tarkastella kulttuurissa sukupuoleen liitettäviä oletuksia, paineita, odotuksia, sekä niiden tuottamaa todellisuutta. Tässä tutkimuksessa seksuaalinen häirintä näh-

dään feministisen jälkistrukturalistisen tutkimusperinteen mukaan ilmiönä, jonka taustalla voidaan nähdä kamppailu oikeanlaisesta maskuliinisuudesta, feminiinisydestä ja seksuaalisuudesta (Huuki, 2018, s. 176-177). Myös Connell (1987, s. 183) näkee seksuaalisen häirinnän osana maskuliinisuuksien rakentamista ja uusintamista.

Connell (1995) käsittelee maskuliinisuutta ajassa ja tilassa muotoutuvina sukupuoliprojekteina. Puhuttaessa maskuliinisuudesta, tarkoitetaan jatkuvassa liikkeessä olevien konfiguraatiokäytänteiden eli sukupuolittuneiden käytänteiden kokoonpanoa. Maskuliinisuuden käsitteellä kuvataan toisaalta *paikkaa* sukupuolittuneessa suhdejärjestelmässä, mutta myös *käytänteitä*, joilla miehet ja naiset paikantavat itseänsä ja paikantuvat sukupuolijärjestelmään sekä *vaikutuksia*, joita näillä käytänteillä on ruumiillisiin kokemuksiin, persoonallisuuteen ja kulttuuriin. (Connell, 1995, s. 71-72). Käsitteen kolme ulottuvuutta tuovat hyvin esille sen, miten toisaalta kannamme mukamme hyvinkin kaukaa historiasta kumpuavia, toisten tuottamia ja vahvistamia, käytänteitä, toisaalta taas luomme jatkuvasti uutta, vahvistaen tai haastaen olemassa olevaa.

Maskuliinisuuksien jatkuva liikkeisyys toimii tärkeänä muutoksen mahdollisuutena. Maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyvästä vinoutuneesta vallankäytöstä tiedetään jo paljon, mutta poikien potentiaalista toisin toimimiseen ei vielä juuri tiedetä. On tärkeää muistaa, ettei maskuliinisuuksien rakentaminen automaattisesti tuota seksuaalista häirintää. Jatkuvassa liikkeessä oleviin käytänteisiin sisältyy aina mahdollisuus toimia vaihtoehtoisilla tavoilla. Tämä tutkimus tekeekin näkyväksi häirintää vahvistavien kulttuuristen mekanismien lisäksi myös häirintää vastustavia mekanismeja ja toisin toimimista.

Koska maskuliinisuus on erilaista eri paikoissa ja ajassa, on mahdotonta yksiselitteisesti määrittellä, mitä maskuliinisuus on tai perustella uskottavasti jonkun maskuliinisuutta tai feminiinisyttä. Tämä haastaa maskuliinisuuden täsmällistä määrittelyä. Epämääräisyyteen liittyy myös tieteellisestä näkökulmasta problematiikkaa, ja maskuliinisuuden käsitteen käyttöä onkin kritisoitu muun muassa siitä, että käsitettä käytetään analyysin välineenä määrittelemättä kunnolla, mitä sillä tarkoitetaan (esim. Hearn, 1998). Lisäksi on kritisoitu maskuliinisuuden ja feminiinisuuden kaksinaisuus, sillä se, millaiseksi maskuliinisuus kuvataan, kiinnittyy taas miehuuden ja naiseuden kahtia jakautuneeseen rakennelmaan. Tämän taas voidaan nähdä itsessään tuottavan kaksinaisia, heteroseksuaalistavia sosiaalisia asetelmia. (Hearn, 1996, s. 212).

Tiedostamme käsitteeseen liittyvät haasteet, mutta selkeästi määriteltynä ja tarkoituksen mukaisesti käytettynä käsite on relevantti ja hyödyllinen. Kuten Connell (2000, s. 16-17) lisäksi toteaa, näistä käsitteistä luopuminen toisi tarpeen joillekin toisille samankaltaisesti toimiville

sukupuolen käsitteille: maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteitä tarvitaan tuomaan esille ja nimeämään sukupuolistuneita käytänteitä - ei vain ihmisryhmiä.

Connellin (1995) teoriaan tukeutuen tarkoitamme tässä tutkimuksessa maskuliinisuudella kulttuurisidonnaista ja jatkuvassa liikkeessä olevaa ihannetta siitä, mitä poikien keskuudessa pidetään miehekkäänä ja liitetään miehuuteen. Maskuliinisuus sisältää kokoonpanon miehisenä pidettyjä kulttuurisia käytäntöjä, toimintaa, suorituksia, materiaa ja piirteitä, aseman sukupuolituneessa sosiaalisessa järjestelmässä sekä vaikutukset, joita näillä käytänteillä on sekä ihmiseen että kulttuuriin. Maskuliinisuuden käsite on sidoksissa historiaan, ja se miten käsite ymmärretään, muotoutuu jatkuvasti sosiaalisissa suhteissa ja median representaatioissa niin paikallisesti ja alueellisesti kuin maailmanlaajuisesti (Connell, 1995; Huuki & Sunnari, 2015).

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteellä kuvaamme paikallisesti ideaalina pidettyä maskuliinisuuden ihannetta. Länsimaissa hegemoniseen maskuliinisuuteen tiivistyy miesideaali, johon liitetään valta, voima, menestys, tunteiden hallinta ja heteroseksuaalisuus. Väkivalta ei ole ideaali, mutta sitä pidetään hyväksyttynä keinona osoittaa ja ansaita voimaa, valtaa ja menestystä. (Connell, 1995; Jokinen, 2000, s. 217.)

Manninen (2010) ja Huuki (2010) ovat tutkineet maskuliinisuuksien rakentamista suomalaisissa kouluissa. Näissä tutkimuksissa paikallisella tasolla ideaalisena pidettyyn maskuliinisuuteen liittyi esimerkiksi heteroseksuaalisuus, urheilullisuus, kilpailullisuus, itsepuolustuskyky, hauskuus ja normalisoituneen väkivallan legitimointi. Lisäksi ideaaliin kuuluu sosiaalisen pelien hallinta ja taito käyttää valtaa mahdollistavia resursseja uskottavasti.

Vaikka enemmistö miehistä ja pojista ei täytä hegemonisen maskuliinisuuden ideaalin vaateita, heitä houkutellaan, suostutellaan ja myös pakotetaan omaksumaan nämä ideaalit. Suuri osa miehistä ja myös naisista tukee hegemoniaa, koska se lupaa miehille sukupuoleen perustuvaa valtaa ja naisille hallitsevan aseman ainakin suhteessa toisiin naisiin. (Carrigan, Connell & Lee, 1985, s. 592; Connell, 1995, s. 79; Jokinen, 2000, s. 215) Naiset myös odottavat poikiensa, miespariensä sekä miespuolisten sukulaisten ja ystävien täyttävän hegemonisen maskuliinisuuden ihanteita (Connell, 1987, s. 186-187).

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen avulla siis päästään käsiksi laajalle levinneeseen tai suosittuun tapaan olla poika. Lunabban (2018, s. 105) mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki tai edes suurin osa pojista todella samaistuisivat hegemonisen maskuliinisuuden ihantei-

siin, vaan siihen liittyvistä piirteistä ja pyrkimyksistä ollaan tietoisia ja koetaan painetta tavoitella. Renoldin (2004, s. 249) mukaan valtaosa pojista tuntee ahdistusta ja avuttomuutta suhteessa poikuuteen liittyviin odotuksiin. Lisäksi noin kolmasosa tutkimukseen osallistuneista oli tullut kiusatuksi, koska olivat poikenneet poikana olemisen hyväksyttävästä normistosta.

Myös Manninen (2010) osoittaa koulupoikien vertaissuhteissa hegemonisen maskuliinisuuden tavoittelun sisältävän usein ristiriitoja valta/ideaalit -akselilla: *koviksilla* voi olla ylin valta-asema, mutta se ei välttämättä tarkoita sitä, että heidän ylläpitämänsä maskuliinisuuden ihanne olisi paikallisella tasolla yleisesti tavoiteltua (myös Connell & Messerschmidt, 2005, s. 838). Maskuliinisuudet ja niihin liittyvät valtasuhteet voivat siis käytännössä olla melko monimutkaisia ja ristiriitaisia.

Koska seksuaalinen häirintä nähdään vertaissuhteissa ilmenevänä sukupuolittuneena väkivaltana tai vinoutuneena vallankäyttönä, väkivallan ymmärtäminen maskuliinisuuksien rakentamisen näkökulmasta on tässä tutkimuksessa tärkeää. Huukin (2010) mukaan respektiresursseihin ja maskuliinisuuksien rakentamiseen sisältyy sekä piiloista että näkyvää, normalisoitunutta väkivaltaa toiminnan, legitimoinnin, ihailun, uhon tai vastarinnan muodossa. Koulupojat käyttivät suosion tavoittelussa väkivaltaa kontrolloimaan toisia yksilöitä ja vahvistamaan omaa asemaa. Väkiältä myös nähtiin osana yleisesti hyväksytyä tapaa olla poika. Poikakulttuurissa väkivaltaa käytetään siis oman maskuliinisen kompetenssin osoittamiseen sekä valtahierarkian rakentamiseen ja ylläpitämiseen luokassa. (Huuki, 2010; myös Manninen, 2010).

Seksuaalisen häirinnän muodoista esimerkiksi homofobia voi toimia koulussa väkivallan väliin, vahvistettaessa omaa valta-asemaa suhteessa kulttuurisesti hyväksytyyn tapaan olla poika. Mannisen (2010, s. 70) mukaan Mairtin Mac an Ghailin (1994) on tutkinut maskuliinisuuksien rakentamista koulussa homokammon avulla. Mac an Ghailin (1994) kuvaa maskuliinisuuksien taustalla olevaa pelkoa, joka liittyy maskuliinisena toimijana epäonnistumiseen sekä homoksi leimautumiseen. Tulosten mukaan miehenä oleminen opitaan koulussa kolmen keskeisen strategian avulla, joita ovat misoginia eli naisvihamielisyys, pakollinen heteroseksuaalisuus ja homokammo. (Mac an Ghailin, 1994; viitattu Manninen, 2010, s. 70).

Jos tietyssä ajassa ja ympäristössä kulttuurisesti ihannoidun maskuliinisuuden tavoitteluun liittyy vahingoittavia käytösmalleja, niihin puuttuminen on hyvin haastavaa, ellei pystytä tekemään näkyväksi sitä, mistä on kysymys (Manninen, 2010, s. 109). Seksuaalisen häirinnän juurien näkyväksi tekemiseen ja ymmärtämiseen, sekä vaihtoehtoisten ajattelutapojen esille tuo-

miseen tarvitsemme tässä poikatutkimuksessa maskuliinisuuden ja hegemonisen maskuliinisuuden käsitteitä. Käsitteitä tarvitaan kuvaamaan poikana olemista, sitä mitä poikana olemiselta odotetaan ja mitä hallitseva poikana olemisen ihanne tuottaa. Tämän sekä vaihtoehtoisten käytänteiden näkyväksi tekemisen kautta yksilöillä on myös mahdollista valtautua ja löytää vahvemmin oman toimijuutensa suhteessa maskuliinisuuksiin.

2.2.3 Valta ja väkivalta vertaissuhteissa

Kuten luvussa 2.1. avasimme, näemme seksuaalisen häirinnän sukupuolistuneena tai seksuaalisena, vinoutuneena vallankäyttönä. Tässä alaluvussa avaamme niitä teoreettisia lähtökohtia, joiden avulla vertaissuhteissa esiintyvää (väki)valtaa tutkimme. Valta ja väkivalta koulupoikien vertaissuhteissa on toimintaa, jota voidaan lähestyä usean eri teoreettisen kehyksen avulla. Huuki (2018) kuvaa tuoreessa poikatutkimuskirjassa lasten sukupuolistunutta valtaa sisältävää leikkiä kolmessa eri kehyksessä, joita olivat kiusaamistutkimus, feministinen jälkistrukturalistinen väkivaltatutkimus sekä feministinen uusmaterialistinen tutkimus.

Kiusaamisteorioissa valtakäsitys perustuu yksioikoisesti *fyysiseen ja määrälliseen voimaan, sosiaaliseen kompetenssiin sekä näkyvyyteen* (Huuki, 2018, s. 182; Vaillancourt, McDougall, Hymel & Sunderani, 2010, s. 211-212). Huukin (2018, s. 180) mukaan vahingoittava toiminta määritellään tällöin tyypillisesti joko kiusaamiseksi tai ei-kiusaamiseksi, mikä on ongelmallista, kun yritetään ymmärtää hienovaraisempaa sekä kaveruuteen ja huumoriin kietoutuvaa väkivaltaa. Tässä tutkimuksessa asetamme aineistomme feministisen jälkistrukturalistisen väkivaltatutkimuksen kehikkoon hyödyntäen myös feministisen uusmaterialismin antamia uusia ja täydentäviä elementtejä, joihin performatiivis-diskursiiviset menetelmät eivät ulotu (Huuki, 2018, s. 177).

Feministisessä jälkistrukturalistisessa väkivaltatutkimuksessa on erityisesti 1980 –luvulta lähtien tutkittu väkivaltaa ja sen normalisoituneita prosesseja, jotka kohdistuvat pojilta tyttöihin. Näissä tutkimuksissa on meidän tutkimuksemme tavoin pyritty syventymään vuorovaikutusprosesseihin ja vääristyneen vallankäytön hienovaraisiin muotoihin, pyrkien ymmärtämään, mistä väkivalta johtuu (Huuki, 2018, s. 182, 185).

Tämän perusteella tarkastelemme poikien seksuaalista häirintää tuottavaa puhetta ja toimintaa osana historiallista ja kulttuurisesti rakentunutta kaksijakoista sukupuolijärjestelmää, jonka ylläpitämisessä vinoutunut valta on keskiössä. Seksuaalisen häirinnän taustalla voidaan nähdä

myös paine, joka ajaa poikia *venyttämään sosiokulttuurisia rajoja pitääkseen yllä henkilökohtaista asemaansa vertaisryhmän hierarkioissa*, jossa hegemoninen maskuliinisuus kietoutuu kulttuurisesti arvostettuihin merkityksiin. (Huuki, 2018, s. 182-184.)

Feministinen uusmaterialistinen tutkimussuuntaus antaa vielä kokonaisvaltaisemman ja monipuolisemman tarkastelunäkökulman lasten valtasuhteisiin. Valta ymmärretään moniulotteisena ja virtaavana elementtinä, joka ei kiinnity pelkästään ihmisiin. Uusmaterialistisen näkökulman mukaan samassa toiminnassa tai tilanteessa voi ilmetä myös useaan suuntaan risteäviä voimia. Huukin (2018, s. 185) sanoin *kiinnostus kohdistuu myös siihen, millaisten prosessien avulla yhteisvaikutuksen seurauksena jotkut voimat ja niiden kietoumat – sommitelmat – vahvistuvat ja tuottavat enemmän valtaa kuin toiset*.

Tuoreessa tutkimuksessaan Huuki (2016) pyrkii kuvaamaan lasten vertaissuhteissa näkyvien sukupuolittuneiden ja seksuaalisoituneiden valtasuhteiden moniulotteisuutta erilaisten historiallisten, affektiivisten ja materiaalistien sommitelmien avulla. Huukin (2016, s. 21) keskeisimpiä löydöksiä oli havainto siitä, että paikat ja tarinat ovat pelkkien taustojen sijaan *merkittäviä toimijoita ja vahvoja affektiivisia voimia, jotka virtaavat ja kiemurtelevat lasten leikeissä rakentuvien sommitelmien lävitse, tullen osaksi nykyhetkeä*.

Vallankäytön näkökulmasta siis kulttuurisilla voimilla, kuten paikkoihin ja historiaan liittyvillä asioilla, voi olla valtavan suuri merkitys myös lasten leikeissä ja valtaneuvotteluissa. Valta ei kohdistu aina sen puolelta, jolla on valtaa, siihen, jolla ei ole valtaa. Valta on alati liikkeessä oleva voima, jonka pyörteissä lapset liikkuvat, kokeillen omia mahdollisuuksiaan ja rakentaen omaa toimijuuttaan.

Valta-asetelmat vahvistuvat toistojen kautta. Kuitenkin toistot ovat liikkeessä, jolloin niissä ilmenevät häiriöt ovat aina mahdollisuuksia toisin toimimiselle. Huuki (2016, s. 10-11) etsii omalta osaltaan toisin tietämisen keinoja, tavoitteenaan nostaa esille myös potentiaalia, mikä lapsissa on toisin toimimiseen. Huukin (2016) tutkimuksessaan kuvaaman leikin alussa näkyvä poikien ylivalta ja mahdollisuus ohjailta tapahtumien voimasuhteita muuttui leikin perusrytmiin tulevien häiriöiden myötä ja leikki muuttui tasa-arvoisemmaksi. Vapautuminen ahtaista ja rajoittavista sukupuolittavista normeista voi lähteä pienestäkin toisin toistavasta liikkeestä (Huuki, 2016, s. 21).

Tässä tutkimuksessa analysoimme häirintää tuottavaa ja sitä vastustavaa voimaa valtaa sisältävinä voimavirtauksina. Häirintää vastustava voima nähdään Huukin (2016, s. 11) tavoin lasten

kapasiteettina, joka sisältää merkittävän pedagogisen potentiaalin toisin toimimiseen. Haluamme tällä tutkimuksella vahvistaa kasvattajien ja yleensä lasten kanssa toimivien aikuisten tietämystä lasten vertaissuhteissa tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä ja sen alkujuurista. Yhtä lailla tavoitteena on tehdä näkyväksi potentiaali, mikä lapsissa on toisin toimimiseen ja tasavertaisen kulttuurin rakentamiseen, kun vain aikuisina annamme heille sanoja, tukea ja mahdollisuuksia vahingoittavan vallankäytön tunnistamiseen ja sen purkamiseen.

2.3 Seksuaalinen häirintä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa

Muun lasten valtasuhteita koskevan tutkimuksen tavoin poikien vinoutunutta seksuaalista vallankäyttöä on lähestytty monin eri käsittein. Pyrimmekin avaamaan aiempia tutkimuksia niiltä osin kuin ne risteävät seksuaalisen häirinnän kanssa. Yleisellä tasolla viittamme myös yläkouluikäisille tehtyihin tutkimuksiin, sillä alakouluikäisten ja erityisesti poikien kokemaa häirintää on tutkittu vasta vähän. Tarkennamme erityisesti alakouluikäisistä saatuja tuloksia mahdollisuuksien mukaan. Aluksi käymme läpi seksuaalisen häirinnän yleisyyttä Suomessa ja muualla maailmassa sekä erottelemme niitä häirinnän muotoja, jotka erityisesti koskettavat poikia. Avaamme tarkemmin hienovaraisia ja vaikeammin tunnistettavia häirinnän muotoja, jotka ovat tämän tutkimuksen keskiössä. Luvun lopuksi tarkastelemme koulun asenneilmaston merkitystä häirinnästä vapaan vertaissuhdekulttuurin luomisessa.

Lasten valtasuhteissa ilmenevää vahingoittavaa toimintaa on 1970 –luvulta lähtien tarkasteltu kiusaamistutkimuksen näkökulmasta yksilöpsykologisena aggressiotoimintana, mutta sukupuolen, vallan ja seksuaalisuuden tarkastelu on ollut ohutta ja kapeaa (Olweus, 1993; Huuki, 2018, s. 176). Feministinen jälkistrukturalistinen väkivaltatutkimus taas näkee seksuaalisuuteen liittyvän väkivallan sukupuolistuneena tai seksuaalisena vinoutuneena vallankäyttönä tai häirintänä, jossa huomioidaan myös hienovaraisemmat ja piiloiset väkivallan muodot. Toiminta nähdään perustuvan ”oikeanlaiseen” maskuliinisuuteen, feminiinisyteen ja seksuaalisuuteen kietoutuvana kamppailuna. (Huuki, 2010; 2018; Manninen, 2010).

Lasten ja nuorten vertaissuhteissa kokemasta seksuaalisesta häirinnästä on tehty lukuisia tutkimuksia ja selvityksiä Euroopassa 1990-luvulta alkaen (Ikonen & Halme, 2018; Gillander Gådin & Stein, 2017; Renold, 2000; 2002, 2003, 2006, 2013; Ringrose & Renold, 2010; Sunnari, 2009; Witkowska & Menckel, 2005; Timmerman, 2003), Pohjois-Amerikassa (Stein, 1993; 1995; 2003; AAUW, 1993; 2001; 2011; Espelage, Hong, Rinehart & Doshi, 2016; McMaster, Connolly, Pepler & Craig, 2002) ja Australiassa (Keddie, 2009; Schnoll, Connolly,

Josephson, Pepler & Simkins-Strong, 2015). Valta-osa tutkimukseen osallistuneista nuorista on yläkoulu- ja lukioikäisiä, kun taas alakouluikäisiä on tutkittu verrattain vähän (Renold, 2002; 2013). Seksualisoitunutta vallankäyttöä on havaittu kuitenkin jo päiväkotikäisillä lapsilla (Huuki & Renold, 2016), joten on tärkeää, ettei tutkimus rajoitu vain teini-ikäisiin nuoriin. Eri-tyyseen vähän on tutkittu alakouluikäisiä poikia.

Kirjallisuuden perusteella seksuaalisen häirinnän kokemukset lisääntyvät iän myötä, mutta se on yleistä jo alakoulun viimeisillä luokilla (McMaster ym. 2002; Hill & Kearl, 2011; Ikonen & Halme, 2018). Alakouluikäisten kokeman seksuaalisen häirinnän yleisyys ja ilmiön luonne tarkentuu tulevaisuudessa tutkimuksen myötä, mutta toistaiseksi keskilapsuudessa tapahtuvaa häirintää on tutkittu melko vähän. Seksuaalisesta häirinnästä on etenkin alakouluikäisten suhteen vaiettu pitkään, käsitelty kiusaamisena sekä vähätelty kiusoitteluna tai normaalina kasvuun ja kehitykseen kuuluvana toimintana (Renold, 2002; Stein, 1993; 1995). Keskilapsuus on kuitenkin erittäin merkittävä vaihe lasten ihmissuhdetaitojen ja kulttuurisesti opittujen toimintamallien kehittämisessä. Renold (2002, s. 416) kuvaakin alakoulua keskeisimmäksi areenaksi, jossa seksuaalisuuteen liittyviä diskursseja, käytäntöjä ja identiteettejä tuotetaan ja säädellään.

Pohjois-Amerikassa tehtyjen laajamittaisten selvitysten perusteella seksuaalinen häirintä kouluissa on yleistä eikä sen määrä ole ainakaan laskenut vuodesta 1993 vuoteen 2011, jolloin viimeisin selvitys on julkaistu. Yhteensä noin puolet yläkouluikäisistä lapsista ja 40% pojista oli kokenut häirintää kuluneen lukuvuoden aikana. Alakouluikäisten kokemasta häirinnästä ei laajamittaista selvitystä löytynyt. EU:n sisällä luotettavaa selvitystä tai tilastoja ei löydy (Krahé, Tomaszewska, Kuyper & Vanwesenbeeck, 2014).

Suomessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi vuoden 2017 kouluterveyskyselyn perusteella tuloksia lasten ja nuorten kokemasta seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta. Yläkoulun puolella häirinnän kokemukset olivat yleisiä (21% kaikista, 12% pojista), mutta selvästi vähäisempää verrattuna Pohjois-Amerikan tilastoihin. (Ikonen & Halme, 2018). Selvitys vaikuttaa häirinnän suhteen kuitenkin hieman rajoittuneelta suppean ja pelkistetyn kysymyksenasettelunsa vuoksi, eikä siten ole täysin vertailukelpoinen AAUW:n selvityksen kanssa.

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista THL:n tilastossa (Ikonen & Halme, 2018) on se, että alakoulussa sukupuolten välillä eroja seksuaalisen häirinnän kokemusten yleisyydessä ei ollut ollenkaan. Kyselyssä oli ensimmäistä kertaa mukana myös alakoulun 4. ja 5. luokkalaiset. Sekä tytöistä että pojista 7% vastasi kokeneensa seksuaalista häirintää kuluneen lukuvuoden

aikana. Sukupuoleen liittyvää häirintää pojat olivat kokeneet jopa enemmän kuin tytöt. Aiemman tutkimuksen perusteella pojat kuitenkin kokevat häirintää koulussa selvästi vähemmän kuin tytöt (Hill & Kearl, 2011; Espelage ym., 2016; Sunnari, 2009). McMaster tutkimusryhmiin (2002, s. 101) summaa poikien ja tyttöjen kokevan seksuaalista häirintää tasavertaisesti varhaisnuoruudessa ja erojen sukupuolien välillä kehittyvän vasta myöhemmin.

Fineran (2002, s. 65) huomauttaa, että samaa sukupuolta olevien välillä tapahtunut seksuaalinen häirintä jää usein huomaamatta. Kun poikien kokemasta häirinnästä valta osa näyttää olevan saman sukupuolen tuottamaa (Meyer 2008b, s. 41, Sunnari, 2009, s. 110; McMaster ym. 2002, s. 102; Hill & Kearl, 2011, s. 13-14), voi olla, ettei kaikkea poikien välistä häirintää aina tunnisteta. Poikien välistä häirintää on tutkittu vähän ja sitä vähätellään poikuuteen kuuluvana asiana sekä ohitetaan herkästi toteamalla: ”pojat ovat poikia” (Fineran, 2002, s. 70). Seksuaalinen häirintä on kuitenkin ilmiö, joka koskettaa valtaosaa lapsista jollain tavalla. (Stein, 1996; Hill & Kearl, 2011; Korhonen & Kuusi 2003; Aaltonen 2006; Sunnari 2009.) Meyerin (2008b, s. 41) tavoin haluammekin muistuttaa, että on tärkeää tuoda näkyviin myös poikien kokema häirintä.

Seksuaalinen häirintä vaikuttaa negatiivisesti lasten ja nuorten henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin sekä päivittäisinä pelkoina ja pahoinvointina että pitkällä aikavälillä. Huonovointisuus, keskittymisvaikeudet, pelot, haluttomuus lähteä kouluun, univaikeudet sekä muut kouluun ja harrastuksiin liittyvät haasteet ovat kuvaavia esimerkkejä näistä moninaisista negatiivisista vaikutuksista (Hill & Kearl, 2011). Lisäksi seksuaalisen häirinnän uhriksi joutumisen on todettu olevan yhteydessä huonoon itsetuntoon, masennusoireisiin, itsensä vahingoittamiseen, alkoholin ja huumausaineiden käyttöön sekä negatiiviseen kuvaan omasta kehosta (Bucchianeri ym., 2014). Varhaisnuoruuden seksuaalisen häirinnän kokemukset näyttävät myös olevan yhteydessä myöhemmän iän parisuhdeväkivaltaan (Chiodo ym., 2012 s. 352). Poikien kohdalla homofobisella häirinnällä näyttää olevan voimakkaimmat negatiiviset vaikutukset (Hill & Kearl, 2011, s. 28). Felix & McMahanin (2007, s. 37) tutkimus paljastaa myös voimakkaammat väkivallan hyväksymiseen liittyvät uskomukset miespuolisilla häirinnän uhreilla.

Seksuaalinen häirintä voi olla verbaalista, fyysistä ja henkistä sekä kietoutua sosiaalisiin valtasuhteisiin ja suosion tavoitteluun. AAUW:n selvityksessä (Hill & Kearl, 2011, s. 12) yleisimmät poikien kokemat häirinnän muodot olivat ei-toivotut seksuaaliset kommentit, eleet tai vitset, homoksi nimittely negatiiviseen sävyyn, sellaisten seksuaalissävytteisten kuvien näyttäminen, joita ei olisi haluttu nähdä, sekä vilauttelu ja itsensä paljastaminen. Hieman vähäisempänä

tuloksissa näkyi fyysinen seksuaalinen häirintä, kuten epätoivottu koskettelu, seksuaalinen tai seksualisoitunut fyysinen uhkailu sekä painostaminen tai pakottaminen seksuaaliseen toimintaan. Samankaltaisia tuloksia ovat saaneet myös McMaster ja kumppanit (2002, s. 95-96) sekä Espelage tutkimusryhmineen (2016).

Suomessa ainoastaan Vappu Sunnari (2009) on tutkinut alakoululaisten kokemia fyysistä seksuaalista häirintää laajemmalla otannalla. Pohjois-Suomessa ja luoteis-Venäjällä toteutettuun tutkimukseen osallistui 1738 lasta. Fyysistä häirintää oli kokenut noin joka kahdestoista suomalainen ja yli joka kymmenes venäläinen poika. Yleisin häirinnän muoto oli epätoivottu koskettelu. (Sunnari, 2009, s. 109).

Renoldin (2013, s. 55-56) kvalitatiivisessa tutkimuksessa alakouluikäisten tyttöjen poikiin kohdistama häirintä oli heteroseksuaaliseen seurusteluun liittyvää henkistä ja fyysistä väkivaltaa, kuten jättämisellä uhkailu, tahallinen jättäminen ja siihen liittyvä vahingoittava vallankäyttö. Lisäksi häirintä ilmeni poikien seksuaalista kypsyyttä tai kiinnostavuutta negatiivisesti arvioivina ja loukkaavina kommentteina ja naureskeluna.

Renold (2013, s. 89) nostaa lapsilähtöisessä tutkimuksessaan esille heteroseksuaalisen häirinnän, joka useissa muissa tutkimuksissa näyttää jäävän huomiotta. Myös Tallavaaran (2003, s. 30) koululaisten ärsyttämistä koskevassa artikkelissa ilmiö nousee esiin *heterohärnäksi* nimetyinä häirinnän muotona. Renoldin (2013) mukaan sekä pojat että tytöt kokivat koulussa jatkuvaa vertaissuhteiden romantisoitua ja seksuaalisoitua, sekä paineistusta osallistua heteroseksuaaliseen seurustelukulttuuriin ja siihen liittyviin käytänteisiin. Häirintään liittyi verbaalinen ja sosiaalinen kiusoittelu, hännääminen, juttujen ja valheiden levittäminen, mutta myös pakottaminen ja painostaminen seksuaalisiin tekoihin, kuten pussaamiseen.

Renoldin (2013) mukaan häirintä tekee tyttöjen ja poikien väliset ystävyysuhteet käytännössä mahdottomiksi ja useat lapset valittivatkin, etteivät tytöt ja pojat voineet istua vierekkäin, leikkiä yhdessä tai tehdä edes koulutehtävää yhdessä ilman, että joku heteroseksualisoi toiminnan. Osa lapsista taas saattoi kekseliäästi suojata ystävyysuhteitaan väittämällä olevansa serkkuja tai toisaalta väittää seurustelelevansa, vaikka eivät oikeasti seurustelleet. (Renold, 2013, s. 89-91). Renold (2013, s. 91) ehdottaakin tulosten toisaalta kertovan heteroseksismistä, jolla lasten maailmaan jatkuvasti kyllästetään, mutta myös lasten luovuudesta ja kapasiteetista löytää keinoja manipuloida ja kirjoittaa uudelleen olemassa olevia sääntöjä sukupuolten välisistä suhteista.

Kuten aiemmin totesimme, pojat kokevat paljon saman sukupuolen tuottamaa seksuaalista häirintää. Useissa tutkimuksissa homofobinen häirintä mielletään yleiseksi poikien keskinäiseksi häirinnäksi ja sitä esiintyy jo alakoulussa (Espelage, Basile, Leemis, Hipp & Davis, 2018, s. 1881; Lehtonen, 2003; Kehily ja Nayak, 1997; McMaster ym. 2002; Renold, 2000; 2002; Schnoll ym. 2015). Homofobinen nimittely on alakoululaistenkin keskuudessa normalisoitunutta ja yleistä, jopa päivittäistä (Renold, 2000, s. 425; Lehtonen, 1999). Lehtosen (1999, s. 126-134) mukaan *homottelulla* eli homoksi nimittelyllä ei välttämättä aina pyritä homoseksuaaliksi leimaamiseen, vaan sitä käytetään vahvikesanana ja oman heteroseksuaalisuuden vahvistajana.

Renold (2000, s. 318-323) osoittaa poikien aktiivisesti rakentavan, määrittelevän ja ylläpitävän heteroseksuaalista identiteettiä naisvihan, homofobian ja pakkoheteroseksuaalisuuden kautta, ja homofobisen häirinnän kohdistuvan usein poikiin, jotka tavalla tai toisella sanoutuvat irti hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen tavoittelusta tai eivät saavuta sitä (ks. myös Connell, 2000). Homofobisen häirinnän kohteeksi joutuminen liitetään tutkimuksissa muun muassa liialliseen poikien väliseen läheisyyteen (Renold, 2002, s. 322), epäurheilullisuuteen (Hill & Kearl, 2011, s. 15-16) ja liialliseen kiinnostukseen ulkonäöstä (Renold, 2013, s. 55-56).

Useat tutkimukset kuvaavat seksuaalisen häirinnän ylipäättään liittyvän heteronormatiivisuuden ja heteroseksismin vahvistamiseen (Davison & Frank, 2006; Sunnari, 2009). Sunnarin (2009, s. 110) mukaan vaatimus heteronormatiivisuudesta näkyi muun muassa siinä, että lapset, jotka eivät halunneet täyttää tai eivät täyttäneet sosiaalisia vaatimuksia oikeanlaisesta maskuliinisuudesta tai feminiinisydestä, olivat usein hyljeksittyjä, yhteisön terrorisoimia tai selvästi yksinäisiä. Yleisesti koululuokissa, joita leimasi vahva heteroseksistinen kulttuuri, väkivallan käytön ja syrjinnän perusteet olivat moninaisia: joko pidetään liian tyhmänä tai liian älykkäänä, liian pienenä tai suurena, seksuaalisesti kehittymättömänä tai liian kypsänä. (Sunnari, 2009, s. 110.) Mitä vahvempi vaatimus tietynlaisen maskuliinisuuden tai feminiinisyuden rakentamiselle on, sitä kapeammaksi käy tila ja mahdollisuudet täyttää kulttuurisesti hyväksytyjä vaatimuksia.

Kaikki poikien välinen väkivalta ei ole niin helposti tunnistettavissa, sillä vahingoittava valta kietoutuu muun muassa huumoriin. Huumori näyttääkin leimaavan voimakkaasti poikien keskinäisiä välejä (Kehily & Nyak, 1997; Huuki, 2010; Manninen, 2010). Huukin (2010, s. 75) mukaan huumori on voimakas vallan väline, jota käytetään sekä yhteisöllisyyttä hajottavaan että rakentavaan toimintaan. Eliasson, Isaksson ja Laflamme (2007, s. 596, 602) toteavat toisten

väheksymiseen ja kontrollointiin käytetyn verbaalisen aggressiivisuuden kietoutuvan usein huumoriin. Myös seksuaalista häirintää koskeneissa tutkimuksissa huumorin ja häirinnän välisen rajan häilyvyys on tunnistettu (Hill & Kearn, 2011; Sunnari, 2009; Robinson, 2005; Kehily & Nyak, 1997).

Huumori on kavala väline väkivallan, kuten seksuaalisen häirinnän tuottamiseen, sillä sitä vastaan voi olla hankala puolustautua. Häiritty saattaa joutua nauramaan muiden mukana, vaikka kokisi tilanteen itselleen epämiellyttäväksi. Häirinnän kohteena olevan reaktioihin omasta mielestään epämiellyttävään tilanteeseen voi vaikuttaa tila, missä häirintä tapahtuu ja mitä seurauksia oman reagoinnin ajatellaan aiheuttavan (Robinson, 2005, s. 26). Paju (2011, s. 179-180) puhuukin läpänsieto-oletuksesta, mikä normalisoi väkivallan osaksi koulun arkea. Tällä tarkoitetaan koulun sosiaalisessa kulttuurissa olevaa velvollisuutta kestää väkivaltaa ja suhtautua siihen "läppänä". Läppää voidaan kuvata humoristista hauskanpitoa, verbaalista vuorovaikutusta ja kehollista toimintaa sisältävänä sosiaalisena pelinä (Manninen, 2010, s. 95-96; Huuki, Manninen & Sunnari, 2010, s. 375-376).

Huumori on usein osa myös homofobista häirintää. Kehily ja Nayak (1997) ovat tutkineet poikien keskinäistä huumoria tapana kontrolloida maskuliinisuutta ja sukupuolihierarkiaa. Seksistinen ja homofobinen huumori näyttäytyy välineenä oman heteroseksuaalisuuden ja maskuliinisuuden vahvistamisessa (Kehily ja Nyak, 1997, s. 82). Lehtonen (2003) on tutkinut Suomessa koulujen heteronormatiivisuutta ja nostaa *homottelun* esille arkipäiväistyneenä nimittelynä, jonka tutkimukseen osallistuneet, ei-heteroseksuaaliset nuoret kokivat kuitenkin kielteisenä. Myös AAUW:n selvitys (Hill & Kearn, 2011, s. 3) nostaa homoksi nimittelyn esiin poikien näkökulmasta hankalimpana häirinnän muotona, johon reagointi kuitenkin vaihteli naurusta hämmennykseen ja pelkoon. Sunnaria ja muita (2003, s. 14) mukaillen ehdotamme häirinnän eri muotojen – myös piiloisten ja epäsuorien – tunnistamisen olevan erityisen tärkeää häirinnän ennaltaehkäisyssä.

Vaikka lasten vertaissuhteissa tapahtuva seksuaalinen häirintä on yleistä ja tapahtuu usein julkisilla paikoilla, sen tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa on suuria haasteita. Yksi haaste on, etteivät lapset koe voivansa puhua häirinnästä, eikä heitä oteta tosissaan. Renoldin (2013, s. 77) mukaan pakkovalta ja häirintä ovat keskeinen osa heteroseksuaalisiin seurustelusuhteisiin liittyviä kulttuureja, mutta vain harvat lapsista puhuvat siitä vanhempiensa tai opettajiensa kanssa. Suomessa THL:n selvityksen mukaan 4. ja 5. luokan oppilaista noin puolet oli kertonut kokemastaan häirinnästä tai väkivallasta jollekin aikuiselle. Yläkoulun puolella joka kymmenes

seksuaalista häirintää tai väkivaltaa kokenut oppilas olisi tarvinnut apua häirintään, sitä kuitenkaan saamatta. (Ikonen & Halme, 2018).

Seksuaaliseen häirintään puuttumiselle ja ennaltaehkäisylle on monia historiallisia, poliittisia ja sosiokulttuurisia esteitä, jotka mahdollistavat häirinnän jatkumisen. Huuki (2016) kritisoi lasten sukupuolistuneen ja seksualisoituneen väkivallan tutkimuksissa näkyvää, kahtiajakautunutta uhri-tekijä -asetelma sekä yksipuolisia tulkintoja lasten seksualisoituneista leikeistä ja siihen sisältyvästä väkivallasta. Tulosten tulkinta keskittyy usein selittämään seksualisoitunutta vallankäyttöä ja väkivaltaa joko pelkästään jonkinlaisena harjoitteluna ja leikkinä, tai osoituksena liian varhaisesta seksuaalisesta tietoisuudesta. (Huuki, 2016, s. 1-2, 10).

Selvä ongelma on myös koulujen epäselvät ja vaihtelevat toimintatavat, käytännöt ja opettajien koulutus. Tästä johtuen lasten vertaissuhteissa tapahtuvaa seksuaalista väkivaltaa ei uskalleta käsitellä sekä ei tunnisteta ja käsitellä häirintänä ja väkivaltana, vaan kiusaamisena, kiusoitte-luna tai normaalina kasvuun ja kehitykseen kuuluvana vaiheena (Gillander Gådin & Stein, 2017; Charmaraman, Jones, Stein & Espelage, 2013, Renold, 2002; 2013, s. 129). Tämä yhdis-tettyinä häirinnän runsauteen normalisoi häirinnän, jolloin sekä lapset että aikuiset ohittavat il-miön ja hyväksyvät sen välttämättömänä osana koulun arkea (Larkin 1994; Timmerman 2003; Meyer 2008a). Normalisoituminen puolestaan vääristää entisestään hyväksytyin käyttäytymisen rajoja ja nostaa häirinnän sietämisen toleranssia (Gillander Gådin, Weiner & Ahlgren 2013, s. 64).

Renoldin (2013) tutkimus osoittaa, että monet alakouluikäiset lapset todella ovat vihaisia jou-tuessaan elämään seksistisessä ja heteroseksistisessä vertaiskulttuurissa ja yhteiskunnassa, sekä kokemaan seksuaalista häirintää. Renold (2013, s. 130) ehdottaa lisätutkimusta siitä, mitä tie-toa, tukea ja toimintaa lapset tarvitsevat neuvotellessaan omasta seksuaalisesta identiteetistä, kulttuuristaan ja suhteistaan.

Laajan selvityksen avulla, missä olemme käyneet läpi yläkouluikäisten poikien kokemuksia sekä yleisesti lasten välisen häirinnän tutkimusta, olemme saaneet koottua teorian, johon peilata tämän tutkimuksen antia. Tutkimuskirjallisuudessa on selvä katvealue alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa koetun seksuaalisen häirinnän osalta. Lisäksi häirinnän oikeuttavan ja norma-lisoivan kulttuurin varhaisia vaiheita ei juuri tunneta (McMaster ym., 2002, s. 91). Vähän tie-detään myös lasten omasta potentiaalista seksuaalisen häirinnän vastustamiseen ja häirintää tuottavan kulttuurin muuttamiseen. Tutkimuksemme täyttää näitä aukkoja kohdistuen

alakouluikäisiin poikiin sekä pureutuen syvällisesti siihen puheeseen ja toimintaan, joka poikien vertaissuhteissa tuottaa tai vastustaa seksuaalista häirintää.

2.4 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tarkastelemme tässä tutkimuksessa poikien vertaissuhteissa ilmenevää seksualisoitunutta, viinoutunutta vallankäyttöä sekä sen vastustamisen ja purkamisen mahdollisuuksia. Lähestymme ilmiötä seksuaalisen häirinnän käsitteen avulla. Pyrimme pääsemään seksuaalisen häirinnän tekojen taakse tutkimalla vertaissuhteissa ilmenevää toimintaa, puhetta ja sanatonta viestintää sekä niissä näkyviä poikuuteen liitettäviä käytösmalleja ja odotuksia, joiden tavoittelu joko suoraan tai epäsuorasti tuottaa seksuaalista häirintää. Poikien kokema ja poikien välinen häirintä on muutakin kuin homofobista häirintää. Yksi tavoite onkin tehdä näkyväksi näitä heikommin tiedostettuja häirinnän muotoja sekä häirintää tuottavia käytösmalleja ja odotuksia, joiden alla pojat kamppailevat.

Toinen tutkimuksen tavoite on paikantaa ja tehdä näkyväksi lapsissa oleva kapasiteetti toisin toimimiseen sekä tutkia uudella tavalla häirintää tuottavien ja sitä vastustavien valtavirtausten yhtäaikaista läsnäoloa. Seksualisoituneen väkivallan tutkimukset jakavat tyypillisesti lapset uhreiksi ja syyllisiksi, mikä vähättelee, normalisoi, patologisoi ja jättää näkymättömäksi lasten sukupuolistuneiden valtasuhteiden moniulotteisen dynamiikan (Huuki, 2016, s. 20). Feministiseen uusmaterialistiseen näkökulmaan tukeutuen näemme poikien vertaissuhteissa ilmenevän vallan kietoutuvan monimutkaisella tavalla diskursiivisiin, materiaalsiin, ruumiillisiin, affektiivisiin ja muihin voimiin (Huuki, 2018, s. 177).

Perinteinen häirinnän uhreja ja syyllisiä tutkiva näkökulma on kahtia jakava. Hyödyllisempää on ymmärtää ja tehdä näkyväksi vahingoittavaa valtaa ja myös sen hienovaraisia mekanismeja mahdollisimman hyvin. Tämän ajattelemme valmistavan aikuisia ja lapsia toimimaan ja tekemään moraalisia ja eettisiä valintoja tilanteissa, joissa kohdataan pakottavaa tai vinoutunutta valtaa. Tutkimuksemme aineistontuotannon tapa toimiikin yhtenä esimerkkinä siitä, miten sensitiivisiä aihepiirejä, kuten häirintää voidaan lasten kanssa käsitellä luovia ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen.

Tämän tutkimuksen tavoite on siis lisätä ymmärrystä lasten valtasuhteiden monimutkaisesta ja usein ristiriitaisesta luonteesta poikien vertaissuhteissa esiintyvän seksuaalisen häirinnän osalta, sekä tehdä näkyväksi se kapasiteetti, joka pojissa on toisin toimimiseen. Huukia (2018,

s. 192) mukaillen näiden kapasiteettien huomaamiseen liittyy valtava pedagoginen potentiaali. Tutkimuksemme paikantuu kasvatustieteiden ja sukupuolen tutkimusaloille ja selvityksen lisäksi toiminnallinen ja lapsia osallistava tutkimus antaaakin esimerkin siitä, miten seksuaalista häirintää voidaan käsitellä lasten kanssa. Tutkimukseen osallistuvia lapsia ja heidän kanssaan toimivia kasvattajia työpaja toivon mukaan rohkaisi positiivisella tavalla puhumaan myös vaikeista ja sensitiivisistä asioista.

Tarkastelemme projektin työpajoissa tuotettua materiaalia tietona lasten vertaissuhteissa ilmenevästä häirinnästä. Materiaali sisältää sekä havaintoja lasten toiminnasta työpajoissa että lasten viestejä ja kertomuksia heidän kokemistaan asioista. Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Miten seksuaalista häirintää tuottava toiminta näkyy poikien vertaissuhteissa?
- 2) Millä tavoin seksuaalista häirintää vastustetaan?
- 3) Miten häirintää vahvistava ja vastustava toiminta ovat yhtä aikaa läsnä poikien vertaissuhteissa?

Toiminnalla tarkoitamme tekoja sekä puhetta ja muuta vuorovaikutusta. Toiminnalla kuvataan siis laajasti sekä suoria ja konkreettisia tekoja että liikettä, asennon muutoksia ja sanallista ja sanatonta viestintää, kuten eleitä ja ilmeitä. Laaja käsitys toiminnasta on välttämätöntä tehtäessä syvällistä analyysiä diskurssianalyysin ja feministisen lähiluvun keinoin.

Tuottava –sanalla viittaamme suoran häirinnäksi laskettavan puheen ja tekojen lisäksi häirintää oikeuttavaa, mahdollistavaa, kannustavaa ja hyväksyvää puhetta ja toimintaa. Toisin sanoen sillä viitataan kaikkeen toimintaan ja vuorovaikutukseen, mikä suoraan tai epäsuoraan vahvistaa seksuaalista häirintää tuottavaa voimaa. Tällaiseen toimintaan liittyminen ei välttämättä ole aina tarkoituksellista, vaan motiivina voi toimia esimerkiksi yhteinen hauskanpito. Myös tarkoitukseton toiminta voi kuitenkin tuottaa tilan tai tilanteen, joka tuottaa tai ylläpitää häirinnän kulttuuria.

Häirintää vastustava toiminta ilmenee monin tavoin. Vastustavalla toiminnalla tarkoitamme kaikkia häirinnän muotoja ja niiden normalisointia vastustavaa tai haastavaa puhetta ja toimintaa. Tähän sisältyy niin suorat toiveet, pyynnöt ja kiellot kuin häirinnän ihanteita rikkovat valinnat ja mielipiteiden ilmaisut. Näin ollen näemme myös avoimen keskustelun seksuaalisesta häirinnästä sitä vastustavaksi toiminnaksi: erilaisia näkökantoja esille nostava puhe haastaa vallitsevia ihanteita ja sitä kautta myös häirinnän kulttuuria. Koska näemme seksuaalisen häirinnän

kytkeytyvän osaksi maskuliinisuuksien rakentamista, häirintää vastustava toiminta haastaa samalla hegemonisen maskuliinisuuden ihanteita.

Seksuaalisen häirinnän vastustaminen poikakulttuurissa on vielä lähes tutkimaton kenttä. Huukin (2016) mukaan lapsilla on kapasiteettia vastustaa vertaissuhteissa tapahtuvaa seksuaalista vallankäyttöä. Hän osoittaa tutkimuksessaan, että pienenkin tuen avulla vastustava voima voi vahvistua ja riittää muuttamaan vuorovaikutusta tasavertaisemmaksi.

Poikien vertaissuhteisiin liittyvässä tutkimuksessaan Huuki (2015) myös osoittaa, että pojissa on potentiaalia myötätuntoon ja koko yhteisön kattavaan välittämiseen, mutta ilmapiiri, jossa näitä ominaisuuksia pidetään lapsellisena tai poikuuteen kuulumattomana asiana, pakottaa poikia häivyttämään avoimen myötätunnon ilmaisun toiminnastaan. Koska tätä poikien emotionaalista tai hegemonista maskuliinisuutta vastustavaa puolta on tutkittu vielä hyvin vähän, on tärkeää yrittää löytää ja tukea pieniäkin vihjeitä sen olemassaolosta poikien kulttuureissa. Huukia (2016) mukailten näemme lasten oman kapasiteetin huomaamiseen sisältyvän merkittäviä pedagogisia mahdollisuuksia.

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA TOTEUTUS

Tutkimuksemme on luonteeltaan monimenetelmäinen ja tutkimuskohde on ohjannut valintoja menetelmien käytössä. Aineisto tuotettiin toiminnallisessa työpajatyöskentelyssä hyödyntäen luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä. Työpajoissa tuotetun aineiston analyysia olemme tehneet sisällönanalyysin, feministisen lähiluvun sekä feministisellä uusmaterialismilla höystetyn diskurssianalyysin kautta. Näiden kolmen menetelmän avulla olemme pyrkineet tuomaan näkyväksi seksuaalisen häirinnän ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti, tuoden esiin asioita, joita voi olla vaikea niiden herkkätuntoisuuden vuoksi muilla menetelmillä havaita. Seuraavaksi esittelemme aineiston tuotannon ja sen analyysin vaiheet.

3.1 Aineiston tuotannon kuvaus

Tämän tutkimuksen aineisto on tuotettu seksuaalista häirintää alakouluikäisten lasten vertais-suhteissa käsittelevissä työpajoissa tammi-helmikuussa 2018. Työpajojen tarkoitus oli paitsi tuottaa tutkimusaineistoa, mahdollistaa lasten kokemusten nostaminen osaksi seksuaalista häirintää koskevaa yleistä keskustelua.

Projektin käynnisti julkisen keskustelun pohjalta akatemiaturkija Tuija Huuki. Mukana projektissa oli meidän ja Huukin lisäksi tutkija Suvi Pihkala, kaksi muuta pro gradun tekijää sekä yksi kandidaatin tutkielman tekijä. Projekti toteutettiin kahdeksassa koululuokassa, jotka sijaitsivat Oulun alueen kouluissa ja sen kohderyhmänä olivat 5. ja 6. -luokan oppilaat. Projektiin osallistuneita lapsia oli yhteensä 150 ja poikia heistä oli noin puolet.

Saimme tietoa projektista sähköpostilla ja osallistuimme yhteiseen suunnittelukokoukseen, jossa suunnittelimme projektin kulkua. Tutkijat Tuija Huuki ja Suvi Pihkala hoitivat koulujen rekrytoimisen mukaan. Me opiskelijat yhdessä Huukin ja Pihkalan kanssa suunnittelimme projektiin työpajakokonaisuuden, jonka toteutimme kaikissa kouluissa. Projektiin mukaan lähteneille kouluille lähetettiin tutkimuslupahakemukset, joissa kysyttiin sekä lasten että heidän vanhempiensa suostumukset tutkimukseen. Lupahakemukset kerättiin takaisin pajojen edetessä.

Pajatyöskentely koostui kolmesta osasta, joita olivat: (1) opetustuokio ja luova *polttava tuoli* -leikki, (2) omien ja muiden kokemusten käsittely, (3) ystävänpäiväkorttien askartelu. Pajoissa askarrettiin lasten kokemuksilla varustettuja ystävänpäiväkortteja, jotka lähetettiin kansanedustajille, ministereille ja vuoden 2018 presidenttiehdokkailla. Ystävänpäiväkorttien kautta haluttiin välittää vaikuttajille viestiä siitä, kuinka tärkeää on huomioida lasten kokemukset myös

heitä koskevassa yhteiskunnallisessa ongelmassa. Lisäksi projektin avulla osallistettiin lapsia ja välitettiin tunnetta siitä, että lapsia halutaan kuulla heidän vertaissuhteissaan kokemissa haasteissa.

Työpajoihin jakauduttiin niin, että tytöt olivat omana ryhmänään ja pojat omana ryhmänä. Tämä jako auttoi tarkastelemaan ilmiötä sukupuolen näkökulmasta. Tyttöjen ja poikien erottaminen toi lisäksi suojaa ja avoimuutta aiheen ympärille, ja vähensi mahdollisia vastakkainasetteluja tutkimustilanteessa. Tyttöjen pajoja vetivät tutkimusryhmän jäsenet Tiina Pisilä, Johanna Jokitalo ja Maiju Isosaari. Me huolehdimme poikien pajojen vetämisestä. Tuija ja Suvi osallistuivat sekä tyttöjen että poikien pajoihin toimien kanssakeskustelijoina ja avustajina.

Toiminnallinen opetustuokio (1) alkoi aiheen esittelyllä ja *polttava tuoli* -leikillä. Esittelimme lyhyesti projektin ja kävimme läpi mitä seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvät käsitteet tarkoittavat. Pyrimme pitämään alustuksen lyhyenä ja keskittymään pajan toiminnalliseen osuuteen, tämä onnistui joissain pajoissa paremmin kuin toisissa. Alustuksen tukena käytimme ensimmäisissä pajoissa PowerPoint-esitystä, johon olimme koonneet kuvia, tukisanoja sekä kysymyksiä kirjoitustehtävää varten. Projektin edetessä luontevuus pajojen vetämiseen lisääntyi, joten emme käyttäneet enää PowerPoint-esitystä.

Alustuksen jälkeen siirryimme *polttava tuoli* -leikkiin, jossa oppilaat istuivat tuoleillaan ringissä kasvot piirin keskelle päin. Ohjaajina sanoimme aikaisempaan tutkimukseen perustuvia väittämiä koskien kaverisuhteita, ja pojat ilmaisivat mielipiteensä väittämästä liikkumalla. Jos oli samaa mieltä väittämän kanssa, tuli vaihtaa paikkaa. Ollessaan erimieltä tai jos ei halunnut tai pystynyt ottamaan kantaa, tuli jäädä istumaan paikalleen. Väitteeseen oli siis mahdollista myös olla vastaamatta. Luetut väittämät (ks. Liite) koskivat kaverisuhteita, poikana olemista, ulkonäköä, sosiaalista mediaa, huumoria, seurustelua sekä näihin liittyviä iloja, huolia ja ympäristön tuomia paineita. Väittämistä, jotka aiheuttivat voimakkaita tai muutoin kiinnostavia reaktioita, jatkoimme keskustelua esittäen lisäkysymyksiä.

Tuolileikin ja sen sisältämien keskustelujen jälkeen siirryimme käsittelemään häirintään liittyviä kokemuksia (2). Luimme aluksi kokemuksia, joita olimme keränneet omista kokemuksista sekä Tuija Huukin aikaisemmista tutkimusaineistoista. Pajojen edetessä lisäsimme käsittelyyn myös aiemmissa pajoissa esiin tulleita kokemuksia. Osassa pajoista pojat lukivat aikaisempia kokemuksia lapuilta vuorotellen ääneen. Tämä perustui vapaaehtoisuuteen ja lappua sai halu-

teessaan vaihtaa. Lopuissa pajoissa kommentit oli kerätty seinälle ja niitä sai käydä sieltä luke-
massa yksin tai kavereiden kanssa. Tämän jälkeen jokainen sai kirjoittaa paperille oman tai
kaverin kokemuksen vertaissuhteissa tapahtuneesta seksuaalisesta häirinnästä.

Pajojen kolmannessa vaiheessa oppilaat askartelivat ystävänpäiväkortit (3), joihin liittivät kir-
joittamansa kokemuksen. Korttiin kirjoitettiin jälkikirjoitusmerkintä P.S. ja kokemus liitettiin
merkinnän perään. Korttien valmisteluun käytettiin aikaa noin tunnin verran. Toimme muka-
namme jonkin verran materiaalia koristeluun ja kouluilta saimme käyttöömmekarttonkia, sak-
sia, liimoja sekä muita askarteluvälineitä. Oppilaat valitsivat kokoamistamme listoista kansan-
edustan, ministerin tai presidenttiehdokkaan, jolle he halusivat korttinsa osoittaa.

Työpajan lopuksi kysyimme mielipidettä työpajasta peukaloäänestyksellä. Oppilaat saivat il-
maista tuntemuksensa työpajan jälkeen joko negatiivisena, (peukku alaspäin) neutraalina
(peukku vaakatasossa) tai positiivisena (peukku ylöspäin). Autoimme omien tunteiden tunnis-
tamista ja peukalon suuntaamista antaen tunteista ja ajatuksista esimerkkejä. Peukaloa pyydet-
tiin näyttämään alaspäin, jos tunsiahdistusta, väsymystä, turhautumista tai jos pajassa ei ollut
mukavaa. Vaakataso kuvasi sellaisia oloja kuin ”ihan ok”, ”aihe ei kauheasti koskettanut” tai
”toisaalta mukava, mutta vähän myös ahdisti”. Peukkua ylöspäin osoittamalla kuvattiin, jos oli
ollut mukavaa, mielenkiintoista, jäi hyvä mieli tai jos paja oli koettu tarpeelliseksi ja haluaisi
keskustella vielä lisää tämän tyyppisistä aiheista. Peukkoäänestyksen yhteydessä oli myös mah-
dollista esittää vielä ajatuksia tai kysymyksiä, jos sellaisia oli mielen päällä.

Muutamassa työpajassa jäi hieman enemmän työpajan lopetukseen. Tällöin pidimme rentou-
tushetken, jossa kuunneltiin kaunista musiikkia silmät kiinni. Yhdessä työpajassa myös järjes-
tettiin *kuiskauskuja*, jossa jokainen oppilas vuorollaan kulki toisten muodostaman kujan läpi ja
hänelle kuiskailtiin positiivisia asioita. Näiden hetkien tarkoitus oli rentouttaa ja tukea positiiv-
isia ajatuksia työpajan jälkeen.

Projektin työpajat tuottivat monipuolisesti aineistoa. Kuvassimme pajat mikillä varustetulla ka-
meralla videoaineistoksi. Lisäksi ystävänpäiväkortteihin P.S. tekstinä kirjoitetut kokemukset
sekä omat muistiinpanomme ovat osa tutkimuksen aineistoa. Tiina Pisilä käsitteli yhtenäiset
videotallenteet sopiviksi leikkeiksi (opetustuokio, tuolileikki, askartelu) ja ne siirrettiin käsitte-
lyä varten ulkoiselle kovalevyllä.

Projektin aikana tuotettu aineisto tyttöjen ja poikien pajoista oli kaikkiaan 24 tuntia 30 minuut-
tia videomateriaalia ja 125 ystävänpäiväkorttia. Poikien työpajojen osuus tästä oli yhteensä 12

tuntia ja litteroituna materiaalia on 34 sivua. Emme litteroineet kaikkea videoaineistoa, vaan otimme lähempään tarkasteluun tuolileikkien aikana käydyt keskustelut, jotka meidän tulkitamme mukaan liittyivät seksuaaliseen häirintään. Ystävänpäiväkortteja saatiin yhteensä 47 kpl. Jokaisen pajan jälkeen teimme myös lyhyet koonnit pajan keskeisistä sisällöistä ja huomioista, sekä lähetimme ne oppilaiden opettajille. Toiveemme oli, että keskustelu vertaissuhteissa ilmenevistä haasteista ja seksuaalisesta häirinnästä jatkuisi luokassa myös projektin jälkeen.

3.2 Luovat ja taidelähtöiset menetelmät aineistontuotannossa

Tutkimuksen aineistontuotanto paikantuu osaksi luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä, joka on kvalitatiivisessa tutkimuksessa kehitymässä oleva uusi suuntaus. Taidelähtöisiä menetelmiä on käytetty jo pitkään psykologian alueella, mutta niitä on alettu hyödyntää myös tutkimuksessa metodologisena välineenä 2000-luvulla. (Huuki & Tumanyan, tulossa). Tutkimukset osoittavat, että luovien ja taidelähtöisten menetelmien käyttö antaa käyttökelpoisia välineitä tutkia sensitiivisiä aihepiirejä lasten ja nuorten keskuudessa, mutta samanaikaisesti niiden käyttö voimaannuttaa lapsia käsittelemään näihin liittyviä henkilökohtaisia kokemuksia. (Nixon 2016; Mand 2012; Appleton 2011; Bagnoli 2009).

Taidelähtöisten menetelmien kautta voidaan tutkia sellaisia näkökulmia ja prosesseja, joihin pelkästään puhuttuun kieleen perustuva tutkimus ei aiheiden herkkäluontoisuuden vuoksi yllä (Huuki & Tumanyan, tulossa). Lisäksi toiminta tarjoaa mahdollisuuden tehdä näkyväksi kulttuurissa vallitsevia totuttuja puhetapoja, rooleja ja rutinoituja käyttäytymismalleja. Luovan toiminnan voi nähdä toimivan ikään kuin katalysaattorina, joka tuo esiin niitä asioita, jotka aiheuttavat yhteisössä ristiriitoja sekä toisaalta kutsuu pohtimaan, mistä tällaiset ajattelutavat juontavat juurensa. (Rantala, 2013, s. 75).

Aineistontuotannon tärkeimmäksi elementiksi nousi pajoissa pitämämme *polttava tuoli*-leikki, jossa vaihtelivat ohjatun toiminnan ja luovan vuorovaikutuksen syklit. Huukin (2016, s. 21) mukaan vapautuminen ahtaista ja rajoittavista sukupuolittavista normeista voi lähteä pienestäkin toisin toistavasta liikkeestä. Leikin struktuuri muodostui oppilaiden järjestämisestä istumaan tuoleille ringin muotoon sekä meidän esittämästä väitteiden listasta, jota luimme. Väittämän jälkeen mielipiteen ilmaisu tapahtui liikkeen kautta, eli vaihtamalla paikkaa tai jäämällä paikoilleen. Mielipiteen ilmaisun yhdistäminen liikkeeseen ja toimintaan näytti toimivan pojilla

vapauttavana elementtinä. Toisaalta liike vapautti jälleen lisää liikettä ja ääntä. Näin mielipiteiden ilmaiseminen herkistä ja henkilökohtaisista kokemuksista kävi leikin edetessä koko ajan luontevammaksi.

Aineiston tuottamistapa näytti vapauttavan jännitteitä ja esteitä puhua ja sanallistaa kulttuurissa olevia odotuksia ja paineita. Tämän myötä vapautui tilaa myös kyseenalaistaa vallalla olevaa kulttuuria. Tällaiset tilat loivat poikien välille yhteyttä, jolloin voitiin turvallisesti tuoda esiin eri näkökulmia ja pohtia niitä. Erilaisten näkökulmien pohtiminen tasavertaisina antaa tukea myös toisin toimimiseen; ymmärtämällä vallitsevia toimintamalleja voidaan oivaltaa vertaissuhteissa olevia normeja sekä nähdä oma mahdollisuus vaikuttaa ja luoda kulttuuria uudelleen. Tutkimusasetelman kautta pyrimme häiritsemään sitä isoa normivirtaa, jossa häirinnästä, seksuaalisuudesta, ihastumisista ja sukupuolesta ei puhuta. Tähän pyrimme luomalla tilan, joka mahdollisti vapautumista ahtaista normeista pientenkin vaihtoehtoisten liikahdusten avulla.

Lisäksi pajojen monipuolinen ja keskusteleva rakenne mahdollisti erityyppisille ihmisille erilaisia tiloja ja paikkoja omien kokemusten jakamiseen ja purkamiseen. Tuolileikin, kokemusten lukemisen ja kirjoittamisen sekä ystävänpäiväkorttien askartelun luoma työpajakokonaisuus auttoi vapautumaan ja puhumaan ja ilmaisemaan mielipiteitä sensitiivisestä aiheesta, joista puhutaan vähän. Tilanteet, joissa pystyimme aikuisena heittäytymään keskusteluun lasten kanssa tasavertaisina, arvostavina ja kuuntelevina rinnalla kulkijoina, herätti lapsia näkemään ja sanoittamaan kulttuurissa vallitsevia asenteita ja tuomaan niitä näkyväksi.

Keskusteluissa avattiin myös näkökulmia vertaissuhteissa ilmenevän vallan jakautumisesta ja siitä, miten valtaa lähiympäristössä käytetään. Nämä keskustelut tuntuivat arvokkailta, sillä niiden kautta voidaan parhaimmillaan rohkaista poikia itse ottamaan vastuuta kulttuurisena toimijana ja muuttaa sitä. Tähän pojat tarvitsevat kuitenkin tukea ja rohkaisua ja siinä aikuisen rooli on tärkeä. Näkyväksi tekemisen sekä kriittisen pohdinnan kautta voidaan hyödyntää lasten omaa potentiaalia muutoksen tekijöinä.

3.3 Aineiston analyysi kolmen lähestymisstrategian kautta

Tämän tutkimuksen aineistoksi muodostui poikien pajojen 12 tuntia videomateriaalia ja 47 ystävänpäiväkorttia. Aineiston analyysi on monimenetelmäinen. Laajasta aineistosta lähdimme etsimään materiaalia ensin sisällönanalyysin avulla. Tämän jälkeen pureuduimme syvällisesti feministisen lähiluvun ja diskurssianalyysin keinoin muutamii erityisen antoisii aineistokatkelmiin.

Tämän tutkimuksen tieteenfilosofinen perusta on feministinen jälkistrukturalismi, mutta hyödynnämme myös uusmaterialistista feministisiä lähestymistapoja (Huuki, 2018). Manninen (2010, s. 21) kuvaa jälkistrukturalismin käsitettä tapana tarkastella maailmaa ja ympäröivän todellisuuden rakentuvan diskursiivisissa, sosiaalisissa ja materiaalisissa käytännöissä. Diskursiivisilla käytännöillä viitataan laajemmin kielen ja puheen lisäksi diskursiivisten kykyjen ja käytänteiden kirjoon, joilla yksilöllisiä ja kollektiivisia identiteettejä rakennetaan (Walsh, 2001, s. 3). Yksilöiden toimijuuksia rakennetaan ja paikannetaan näiden käytäntöjen suhteen (Manninen, 2010, s. 21).

Feministinen jälkistrukturalismi ei ole yksiselitteinen tutkimussuuntaus vaan enemminkin tekemisen tapa, joka ohjaa tutkijaa tarkastelemaan kriittisesti yhteiskunnallisia erontekoja, kuten ikää, sukupuolta tai etnisyyttä sekä pohtimaan tiedon tuottamisen tapoja (Liljeström, 2004). Siinä psykologisen tutkimuksen valossa määritelty kiusaaminen, nähdään vinoutuneena vallankäyttönä, joka kietoutuu kamppailuun “oikeanlaisesta” maskuliinisuudesta, feminiinisuudesta ja seksuaalisuudesta (Huuki, 2018). Tässä tutkimuksessa tavoitteena onkin tuottaa uutta tietoa maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyvästä seksuaalisesta häirinnästä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa. Feministiselle teorialle ja tutkimukselle erojen ja hierarkioiden tarkastelu ja purkaminen on tyypillistä (Liljeström, 2004, s. 13). Seksuaalinen häirintä nähdäänkin tässä työssä eroja tuottavana ja niihin perustuvana ilmiönä maskuliinisuuksien rakentamisessa.

Valitsimme analyysimenetelmät tutkimuskohteen mukaan (Räsänen, Anttila & Melin (toim.), 2005, s. 10) ja päädyimme menetelmiin, jotka auttoivat meitä pureutumaan parhaiten aineistosta nouseviin monisyisiin ilmiöihin ja tutkimaan niitä yksityiskohtaisesti. Uusmaterialistisen ajattelun mukaisesti näemme aineiston analyysin menetelmät työkaluina, joita voi yhdistää aineistosta nousevien haasteiden mukaan (Huuki, 2018). Haluamme analyysissä sekä kuvata seksuaalista häirintää tuottavaa ja vastustavaa toimintaa että tutkia ja ymmärtää millaisina vuorovaikutuksellisia prosesseina ne poikakulttuurissa ilmenevät. Lisäksi tutkimme merkityksiä, joita häirintää tuottava toiminta luo.

Kuten laadullinen tutkimus yleensä, myös tämän tutkimuksen eteneminen on ollut prosessinomaista (Aaltola & Valli, 2010, s. 70-71). Teoriaan, metodologiaan ja tutkimustehtävään liittyvät näkökulmat ovat vaihdelleet ja jäsenyneet prosessin edetessä. Seksuaalisen häirinnän teema on tutkimuskohteena laaja ja moniulotteinen. Siksi häirinnän puhetapoihin ja toimintaan tutkimuksellisesti sisälle pääseminen on vaatinut erityisiä työkaluja. Olemme pyrkineet kehittämään

analyysitapaa terävöittäessämme tutkimuksemme päätarkoitusta ja sen terävöityminen on rohkaissut käyttämään analyysistrategioita syvemmin.

Aineiston käsittelyn prosessi alkoi ystävänpäiväkorttien (47 kpl) litteroimisella, minkä teimme ennen korttien lähettämistä eduskuntaan. Litteroimme korteissa olleet post scriptum-tekstit, joissa pojat kertoivat kokemuksistaan ja ajatuksistaan seksuaaliseen häirintään liittyen. Keräsimme litteroinnit yhteen tiedostoon ja koodasimme ne lyhenteillä.

Ensimmäinen soveltamamme analyysimenetelmä oli sisällönanalyysi, jolla lähdimme luokittelemaan ja valikoimaan litteroiduista korttiteksteistä tutkimukseen sopivaa materiaalia. Tuomea ja Sarajärveä (2018, s. 123) mukailen lähdimme etsimään aineistosta ilmauksia, jotka kertoivat meille seksuaalisesta häirinnästä ja luokittelimme niitä teorialähtöisesti eri häirinnän muotoihin. Luokittelimme aineistoa aluksi seitsemään luokkaan, joista tämän tutkimuksen kannalta relevanteiksi jäivät neljä luokkaa; vertaissuhteiden seksualisointi ja romantisointi, fyysinen seksuaalinen häirintä, transfobinen häirintä, sekä erillinen luokka aineistosta nouseville häirintää vastustaville viesteille ja toiminnalle. Teimme näistä luokista alustavaa analyysia, eli pyrimme kuvailemaan, mitä yhteistä kunkin ryhmän teksteillä oli sekä analysoimaan, mitä poikien kokemukset ja ajatukset ilmiöstä kertoivat.

Tässä vaiheessa kävimme korttiaineistoa läpi useita kertoja myös aineistolähtöisesti. Aineistoa oli valtavasti, joten annoimme tietyllä tapaa sen viedä meitä ja heittäydyimme analysoimaan kaikkea, mikä vaikutti mielenkiintoiselta. Tutkimuskysymykset tarkentuivat vasta myöhemmin, mutta tarkastelimme aineistoa edellisten luokkien sekä teorian tarjoamien pääkäsitteiden seksuaalisen häirinnän ja sen yläkäsitteen sukupuolisen häirinnän näkökulmasta. Tämä *aineistolle herkistyminen* (Metsämuuronen, 2003, s.198) kannatti, sillä se toimi alkusysäyksenä aineiston käsittelyssä ja aineistoon tuli perehdyttyä sen kautta perusteellisesti.

Samana vaiheena kävimme läpi videoaineiston kanssa; kävimme videoita läpi useaan kertaan sekä teoriaan peilaten, että aineistolähtöisesti. Litteroimme kohdat, joissa tulkintamme mukaan esiintyi seksuaalisen häirintään liittyviä keskusteluja. Videomateriaalia kertyi litteroituna kaikkiaan 34 sivua. Litteroidessamme kuvasimme myös eleitä, ilmeitä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Videotallenteiden litterointi oli paikoin haastavaa, sillä keskustelujen äänet risteilivät päällekkäin ja kuvakulma ei tavoittanut kaikkia oppilaita. Halusimme saada aineistosta esiin kaikki äänet ja sitä kautta pääsimme tutkimaan vuorovaikutuksessa ilmeneviä erilaisia nyansseja.

Nimesimme videotallenteiden teemat aikaisempien luokkien mukaan, mutta uutena teemana videoista nousi homofobinen häirintä, jota ei ystävänäpäiväkorteissa esiintynyt. Analyysin ensimmäisessä pääluvussa esitellään sisällönanalyysin avulla tehty luokittelu seksuaalisen häirinnän neljästä muodosta. Viides luokka, häirinnän vastustaminen, käsitellään erikseen toisen tulosluvun aluksi. Sovelsimme sisällönanalyysia sekä teoriaohjaavasti että aineistolähtöisesti. Tarkastelimme aineistoa sen pohjalta, mitä aikaisempi tutkimustulos häirinnän muodoista kertoo, mutta pidimme silmät auki myös aineiston tarjoamalle uudelle tiedolle.

Alustavan kartoituksen jälkeen siirryimme aineistolähtöisesti etsimään ja analysoimaan videoaineistosta vielä sellaisia häirintää sisältäviä tai kuvaavia kohtia, jotka näimme erityisen antoisina ja kiinnostavina tutkimuksen tavoitteisiin nähden. Osa näistä kohdista oli sellaisia, joista aikaisempaa tutkimusta ja teoriaa on niukasti. Kohdat kiinnittivät huomiomme erityisesti siksi, että ne paljastivat häirinnän taustalta poikakulttuuriin ja yhteisöllisyyteen liittyviä voimia, jotka näyttivät vetävän ja pakottavan poikia toimimaan odotusten mukaisesti. Samalla otteista näkyi tavalla tai toisella häirinnän kulttuuria rikkova tai vastustava voima, jonka näkyväksi tekemistä pidimme tärkeänä.

Otteista kaksi valikoitui lopulta analysoitaviksi tähän tutkimukseen. Lisäksi valitsimme muistiinpanoista samaan teemaan sopivan tapahtuman, joka ei ollut tallentunut videolle. Näiden otteiden yhteinen tavoite on syvällisesti kuvata häirinnän taustalla vaikuttavia, moneen suuntaan vetäviä voimia sekä niiden liikettä ja merkityksiä poikien vertaissuhteissa. Toinen analyysin pääluku onkin tämän tutkimuksen ydin, antaen uutta tietoa häirinnän vastustamisesta sekä eri suuntiin vetävien voimien liikkeestä ja vaikutuksista poikien vertaissuhdekulttuuriin.

Kolme erityyppistä analyysikatkelmaa antavat häirinnän moniulotteiseen luonteeseen kukin oman näkökulmansa: ensimmäisessä tarkastellaan häirintään painostamista ja aikuisen tuen merkitystä lapsen oman toimijuuden vahvistamisessa. Toinen ote kuvaa häirinnän kietoutumista huumoriin ja yhteisöllisyyteen. Kaikissa otteissa häirinnän vastustamisen mahdollisuudet ja poikien ristiriitaiset viestit näkyvät jollain tavalla, mutta erityisesti viimeinen analyttinen ote keskittyy häirintää tuottavan ja sitä vastustavan voiman yhtäaikaiseen läsnäoloon ja liikkeeseen.

Syvällisempi kuvaus ja ymmärryksen rakentaminen häirintää tuottavien ja vastustavien voimien merkityksestä, vaikutuksista, mahdollisuuksista, ja liikkeisyydestä vaati myös syvällisempiä analyysistrategioita, joiden käyttöä seuraavaksi avaamme. Käyttämämme strategiat olivat

feministinen lähiluku sekä diskurssianalyysi, jossa hyödynnettiin lisäksi uusmaterialistisia aineksia. Uusmaterialistisen ajattelun mukaisesti emme lukiinneet analyysia yhden metodologisen kehikon alle, vaan sovelsimme niitä strategioita, minkä näimme kulloinkin palvelevan aineistoa parhaalla mahdollisella tavalla.

Häirintää tuottavaan toimintaan kytkeytyvien kulttuuristen voimien sekä häirintää vastustavien voimien näkyväksi tekeminen vaati lähestymistavaksi feministisen lähiluvun, joka tarjosi välineitä tarkastella läheltä, ja käsitellä puheen ja toiminnan tuottamia merkityksiä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Diskurssianalyysin avulla taas voidaan tutkia kulttuurista vuorovaikutusta etsien sen erilaisia puhetapoja ja tutkia millaisia todellisuuksia ne tuottavat, joten sen hyödyntäminen laajensi ja syvensi mahdollisuuksia analysoida häirinnän taustalla vaikuttavaa sosio-kulttuurista todellisuutta.

Sara Millsin (1995) esittelemä feministinen lähiluku on tekstianalyysin muoto, jonka keskiössä ovat tekstien tavat esittää ja käsitellä sukupuolta. Sen juuret ovat amerikkalaisen uskriitiikin 1950-luvulla kehittämässä lähiluvussa, joka painottaa tekstin autonomisuutta suhteessa ympäristöön. Feministinen lähiluku korostaa kuitenkin päinvastaisesti tekstien ja ympäristön vaikutusta, sekä tutkii tekstien tapoja luoda ja kuvata ympäröivää todellisuutta. (Koskela & Rojola, 1997, 22-31; Korsisaari, 2001, 292-294; Mills, 1995, s. 9.)

Feministinen lähiluku tutkii lähtökohtaisesti vuorovaikutusta tekstien ja lukijoiden välillä. Sen avulla voidaan tutkia millaista käsitystä maailmasta ja sukupuolesta tekstit tuottavat ja mitä ne aiheuttavat lukijassa. Feminististä lähilukua käyttäen pyrimme tuomaan esiin sen, miten sukupuolta kuvaavat arvovalinnat kielellisissä ilmauksissa voivat korostaa intressejä, jotka ovat toisille haitallisia (Mills, 1995). Tutkimme aineistoamme feministisen lähiluvun kautta kysyen, millaista kuvaa seksuaalisen häirinnän puhettavat luovat sukupuolista sekä millaisena seksuaalisen häirinnän ilmiö näyttäytyy poikien kokemana.

Feministinen lähiluku tarjoaa näkökulmia vuorovaikutuksen tarkasteluun ja analysointiin sukupuolen näkökulmasta. Lähiluvun kautta tarkastelemme miten poikien keskinäiset valtasuhteet näkyvät vuorovaikutuksessa, eli miten ne vaikuttavat siihen, mitä kukin saa sanoa. Tämän strategian kautta emme kuitenkaan vielä päässeet kiinni häirinnän taustalla vaikuttaviin tekijöihin ja kulttuurisiin ihanteisiin. Siispä lähdimme hyödyntämään Foucault'laisen diskurssianalyysin keinoja tutkiessamme häirinnän takana olevia mekanismeja. Tutkimme millä tavoin normatiivista poikuutta vertaissuhteissa rakennetaan puheen ja toiminnan kautta. Meitä kiinnosti myös, miten poijan ”kuuluu” toimia täyttääkseen kulttuurisesti hyväksytyyn maskuliinisuuden kriteerit.

Kolmas hyödyntämämme analyttinen väline on siis diskurssianalyysi ja se lähtee ajatuksesta ihmisestä ajattelevana, oppivana ja vuorovaikutteisena olentona. Sen mukaan ihminen omaksuu kulttuurisia käytänteitä, mutta myös tuottaa ja luo niitä. Kulttuurin tuottajana yksilö nähdään kuitenkin tietyllä tapaa tietämättömänä valintojensa perusteista. (Metsämuuronen (toim.), 2006, s. 288-289, 296). Analyysissa pyrimme tuomaan näkyviin poikakulttuurissa vaikuttavia piiloisia ilmiöitä ja sitä, miten seksuaalista häirintää tuottavalla toiminnalla rakennetaan tietynlaista todellisuutta. Vuorovaikutuksessa esiintyviä itsestäänselvyyksinä pidettyjä seikkoja tarkastellaan diskurssianalyysissa moraalisesta näkökulmasta. Näin myös me haluamme tuoda näkyviin niitä tekijöitä, joiden olemassaoloa ei aina tunnisteta, mutta joiden voidaan analyysissa nähdä selvästi vaikuttavan sosiaalisessa kulttuurissa.

Diskurssianalyysin keskeinen näkemys siitä, että ihminen ei itse voi suoraan vaikuttaa diskursiin ja siihen, miten se vaikuttaa, ei vie pohjaa diskurssien tutkimiselta. Tietoisuus diskursseista lisää vaikuttamisen mahdollisuuksia tulevaisuudessa. (Metsämuuronen (toim.), 2006, s. 339). Näemme, että on tärkeää luoda tiloja, joissa pojilla on mahdollisuus sanoittaa kulttuurissa esiintyviä kirjoittamattomia normeja ja sääntöjä. Kun normit ja kulttuuriset rajat tulevat näkyviksi, niihin pystytään vaikuttamaan. Kulttuurin luominen ja sen mukaan toimiminen ei ole enää pelkkää sokeaa, ympäristön voimien alla toimimista; näkyvää ja yhdessä sanoitettua ympäristöä voidaan myös kyseenalaistaa ja muokata uudelleen. Näin tuetaan lasten omaa potentiaalia muokata heidän vertaissuhdekulttuuriensa suuntaan, jossa erilaiset vallan väärinkäytökset, kuten seksuaalinen häirintä, ei ole enää hyväksyttävää.

Diskurssianalyysissa tutkimuskohteena ovat tavat ja kielenkäyttö, joilla tutkittavat kuvaavat elämässään vaikuttavia ilmiöitä ja nimeävät niiden syitä. Emme tulkinneet tutkittavaa materiaalia ensisijaisesti tietona tutkittavien henkilökohtaisesta elämäntilanteesta vaan keskiössä näyttäytyy yksilöiden tavat ilmentää ja tuottaa sosiaalista kulttuuria sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2006 s.18). Lisäksi Huukin (2016) uusmaterialistista ajattelua hyödyntävän artikkelin inspiroimana lähestymme materiaalia tarkastellen seksuaalisen häirinnän puhetapoja liikkeessä olevina voiman virtauksina, paikantamatta elementtejä jonkin yksilön ominaisuudeksi.

Kieltä tutkittaessa on otettava huomioon sen tilannesidonnaisuus. Kieleen vaikuttaa aina se, kuka kieltä käyttää ja millaisessa kontekstissa sitä käytetään. Kieli on keino luoda identiteettiä ja kuvata sitä, keitä olemme ja millaisiin ryhmiin kuulumme (Jones, 2012, s. 2-4.). Käyttämäs-

sämme diskurssianalyysissa on piirteitä Foucault’laisesta diskurssianalyysistä, jossa puheen lisäksi tutkimme kaikkea sosiaalista vuorovaikutusta, puhetta, kieltä, eleitä, ilmeitä ja liikettä. Näiden elementtien analyysillä pyrimme selvittämään miten seksuaalista häirintää tuottavan puheen ja toiminnan kautta rakennetaan hegemonisen maskuliinisuuden ihannetta.

Diskurssianalyysissa huomio kiinnittyy merkityksiin, jotka ovat olennaisia sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Aineistoa luetaan tutkimalla, mitä merkitykset kertovat ja miten ne toisaalta rakentavat sosiaalista todellisuutta. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2006. s. 54). Kysyimme aineistolta, millaista häirintää tuottavaa ja vastustavaa puhetta sekä toimintaa alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa esiintyy. Tutkiessamme videotallenteiden vuorovaikutusta ja ystävänäpäiväkorttien tekstejä poimimme tutkinnan kohteeksi materiaalin, jonka sisältö liittyi jollakin tavalla seksuaaliseen häirintään. Aineiston analyysissa pyrimme sekä erilaisten seksuaalisen häirinnän puhetapojen ja toiminnan kuvaamiseen eli kysymään miten seksuaalinen häirintä vuorovaikutuksen kautta näyttäytyy, mutta myös tutkimaan millaista sosiaalista todellisuutta sen kautta luodaan.

Feministisen lähiluvun ja diskurssianalyysin avulla lähdimme tarkastelemaan videoaineistosta “hehkuvia” kohtia (MacLure, 2013, s. 172-173), jotka mielestämme vastasivat tutkimuskysymyksiimme parhaiten. Ne kiinnittävät huomiomme ja koimme, ettemme saaneet yhdellä kerralla tapauksesta irti kaikkea. Analysoimme katkelmia vuorotellen yksin ja yhdessä. Kävimme katkelmia läpi useita kertoja uudelleen ja uudelleen. Kävimme läpi kohtia hidastaen ja yksityiskohtaisesti, tarkastellen vuorovaikutuksen puhetta, eleitä ja ilmeitä. Analysoimme tarkasti myös kohtia, joissa voimavirtausten limittyneisyys teki analyysistä haastavaa. Pysähdyimme tarkastelemaan, mitä kaikkea tilanteissa tapahtuu; ketkä puhuvat, miten kieltä käytetään, mitä merkityksiä sanat sisältävät, mitä eleet ja ilmeet kertovat, miten liike vaikuttaa vuorovaikutukseen, miten valtaa käytetään, miten vallan liikkeisyys näkyy tilassa sekä millaisia syklejä vuorovaikutuksessa voi nähdä.

Häirintää tuottava sekä sitä vastustava puhe ja toiminta olivat usein läheisesti samassa tilassa läsnä, joskus jopa sekoittuen toisiinsa. Niiden erottaminen ja analyysin tekeminen olikin paikoin hyvin haastavaa. Toisaalta ilmiö kiinnosti meitä ja halusimme nimenomaan pyrkiä avaamaan tätä vertaissuhteiden haasteisiin liittyvää monimutkaista puolta. Tutkimme millaiset voimat sisältävät *virtaukset* saavat keskusteluissa paljon tilaa ja mikä keskusteluissa jää vähemmälle huomiolle (Huuki, 2016).

Joissakin luokissa oli selvästi nähtävissä, että tasavertaista keskustelua, mielipiteiden tai kokemusten ilmaisua haastoi tiettyjen oppilaiden hallitseva asema luokassa, tai tapa käyttää ääntä, tilaa ja valtaa. Tällaisissa tilanteissa sama henkilö saattoi ensin ilmaista mielipiteen, joka oli seksuaaliselta häirinnältä suojaava tai sitä vastustava, mutta kohta yhtyä seksuaalista häirintää tuottavaan puheeseen. Tietyt ihmiset olivat selvästi omaksuneet seksuaalista häirintää tuottavan puhutavan, mutta puhe ei itsessään ollut sidoksissa pelkästään näihin yksilöihin, vaan puheen sisältämä voima veti mukaansa myös muita. Samoin seksuaalista häirintää vastustavan puheen virta oli välillä voimallinen, jonka seurauksena häirintää tuottava puhe tyrehtyi. Häirintää tuottava ja sitä vastustava puhe vuorottelivat siis sekä eri henkilöiden välillä että saman henkilön viestinnässä. Tämä oli analyysiprosessissa sekä haasteellinen että toisaalta hyvin kiinnostava puoli.

Halusimme sekä pajojen aikana että analyysissa lähestyä ilmiötä mahdollisimman sensitiivisesti välttämättä asetelmaa, jossa etsitään syyllisiä ja uhreja. Kulttuurissamme syvällä olevat sukupuoli- ja heteronormatiikka vaikuttavat voimakkaasti lapsiin, sillä lapset ohjautuvat niitä kohti tiedostamatta jo pienestä pitäen. Koska väkivalta ja häirintä kiertävät lasten ja lapsiyhteisöjen välillä hienovaraisesti ja sanattomasti normalisoituen, niitä on hyvin vaikea vastustaa. Ajattelemme että kaikki lapset ovat tietyllä tapaa ilmiön uhreja ja seksuaalisen häirinnän kitkemisen kannalta olennaista on löytää keinoja auttaa lapsia puhumaan asiasta, selviytymään haastavissa tilanteissa ja vahvistamaan heidän omaa toimijuuttaan heidän toimintaympäristöissään. Ensimmäinen askel on kuitenkin antaa lapsille ääni ja löytää heidän potentiaalinsa häirinnän vastaisessa keskustelussa.

Yritimme päästä kiinni niihin hienovaraisiin vallankäytön mekanismeihin ja ristiriitaisiin tunteisiin, mitä lapset kokevat seksuaalisen kulttuurien, kiusoittelun ja häirinnän rajapinnoilla. Ajattelemme, että analyysin kautta voimme päästä keskustelussa eteenpäin, pyrkien ymmärtämään kaverikulttuureissa ilmeneviä toiminnan ja puheen tapoja, jotka luovat maaperää ja seksuaaliselle häirinnälle, estävät uhreja näyttämään ristiriitaisia tunteitaan tai vahvistavat sitä hyväksyvää ilmapiiriä.

Feministinen lähiluku antaa välineitä erityisesti analyysilukuihin 5.2. ja 5.3., joissa analysoidaan häirintään painostamista sekä häirinnän kietoutumista huumoriin ja yhteisöllisyyteen. Näissä katkelmissa näkökulma tukeutuu ajatukseen, jonka mukaan häirintä ja (väki)vallan käyttö liittyvät hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen rakentamiseen.

Uusmaterialistisin aineksin höyrytetty diskurssianalyysi taas sitoutuu erityisesti viimeiseen analyysilukuun, sillä se antaa uudenlaisen ja oivaltavan välineen kuvata valtaa virtaavana elementtinä, joka kiinnittyy myös muihin tekijöihin, ei vain ihmisiin. Näin uusmaterialistinen käsitys vallasta auttaa toisaalta huomaamaan sen kapasiteetin, joka pojissa on toisin toimimiseen, mutta myös paikantamaan niitä elementtejä, joihin (väki)valta kiinnittyy hakien oikeutusta ja voimaa. Toisaalta pystyimme myös avaamaan, miten seksuaalisen häirinnän kulttuuri luo hyvin naisvastaista ja ahdasta maskuliinisuuden mallia.

Analyysivaiheen yksi luonnollinen osa oli kokonaisuuksien ja tarkastelukulmien rajaaminen. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, s. 26-28) Tutkittava materiaali antoi paljon mahdollisuuksia tutkia ilmiötä monesta eri näkökulmasta, mutta olemme kohdentaneet analyysin sukupuolen, maskuliinisuuksien rakentamisen, vallan ja seksuaalisen häirinnän tuottumisen tai vastustamisen merkityssisältöjen tutkimiseen. Vaikka valinnat rajaavatkin mahdollisuutta tutkia kaikkia ristiriitaisia jännitteitä, ne toisaalta tarjoavat mahdollisuuden tehokkaampaan argumentaatioon. Näemme tämän arvovalintana, mutta toisaalta emme esitä tulkintojamme ainoana totuutena asiasta.

Kolmea analyysistrategiaa hyödyntäen analysoimme suuren määrän aineistoa. Kaikkea emme kuitenkaan sisällyttäneet tutkimukseemme. Analyysin edetessä ja seksuaalisen häirinnän vakiintuessa tutkimuksen pääkäsitteeksi nimesimme aineistosta neljä seksuaalisen häirinnän muotoa: heteroseksistinen häirintä, fyysinen seksuaalinen häirintä, transfobinen häirintä sekä homofobinen häirintä. Näihin kategorioihin liitimme sekä korttiaineiston että videoaineiston tuottamaa materiaalia. Syvällisemmät videoaineistosta ja muistiinpanoista tehdyt analyysit häirintää tuottavista ja vastustavista voimista ovat tutkimuksen pääantia. Painostuksen, huumorin ja yhteisöllisyyden rooleihin häirinnässä sekä seksuaalisen häirinnän vahvistamiseen ja vastustamiseen pureutuvat analyysikatkelmat tarjoavat uutta tietoa häirinnästä alakouluikäisten vertais-suhteissa.

3.4 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksemme eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyvät kysymykset liittyvät yhtäältä valintoihin lapsia koskevassa tutkimuksessa, sekä tutkimusaiheemme herkkään ja latautuneeseen luonteeseen. Yhteiskunnallisesti haavoittuvassa tilanteessa olevien tutkimiseen liittyy aina erityinen

eettinen vastuu (Flewitt, 2006, s.1). Asetamme eettisen tarkastelun kohteeksi tutkimuksen kohteen ja näkökulman valinnan, meidän asemamme tutkijoina, tutkimusmenetelmät, tutkimustulosten käsittelyn sekä yksityisyyden suojan.

Tutkimuskohteenamme ovat alakouluikäiset pojat, mikä on seksuaalisen häirinnän tutkimuksessa uusi näkökulma. Valintaamme tutkia seksuaalista häirintää poikien näkökulmasta oli osin käytännöllinen, mutta meillä oli myös henkilökohtaisten kokemusten kautta kiinnostusta alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa ilmenevästä ja koetusta (väki)vallasta. Näkökulman valinnan käytännöllisyys liittyy laajemmin tutkimusprojektin toteutuksen tapaan, jonka myötä sovimme vetävämme erikseen pojille suunnatut pajat.

Työpajat päätettiin toteuttaa tutkimuseettisin perustein erikseen tytöille ja pojille, sillä asioiden sanoittaminen voi olla luottamuksellisempaa ja helpompaa saman sukupuolen kesken (Souto, Honkasalo & Suurpää, 2015 s. 137). Tyttöjen läsnäolo olisi voinut lisätä poikien pajoissa vastakkainasettelun riskiä ja ilmiön hienovaraiset virtaukset olisivat voineet hukkaa materiaalin runsauteen. Toisaalta ilmiö olisi näyttäytynyt tällöin myös erilaiselta.

Muutamassa työpajassa pojat jaettiin vielä kahteen pienempään ryhmään sen mukaan, miten hallitsevasti luokan opettaja näki heidän käyttävän luokassa tilaa, ääntä ja valtaa. Tämä oli kuitenkin mahdollista vain, jos tutkijoita ja poikia oli riittävästi kahden eri *polttava tuoli* –leikin vetämiseen. Näissä työpajoissa oli mahdollista saada luokan hiljaisempien tai arempien poikien näkökulmat vielä paremmin esiin.

Sensitiivisiä aihepiirejä käsitellessä on tärkeä miettiä, miten tutkittavia voidaan kuunnella siten, että he itse rohkaistuvat ottamaan asioita puheeksi ja pitävät keskustelua mielekkäänä. Edellytyksenä hyvälle tutkimukselle on tutkijan mahdollisuus luoda ilmapiiriä, jossa sensitiivisistä aiheista voi keskustella ilman pelkoa. (Souto, Honkasalo & Suurpää, 2015 s. 138, 145). Tuoli-leikissä mielipiteen ilmaisu tapahtui sekä sanallisesti että kehon liikkeen kautta, mikä helpotti kynnystä ilmaista mielipiteitä. Lisäksi tämä mahdollisti tutkittavalle tärkeän vapauden, mahdollisuuden kieltäytyä vastaamasta (Souto, Honkasalo & Suurpää, 2015 s. 152).

Oma toimintamme tutkijan roolissa vaati todella sensitiivisyyttä. Mietimme omia kommentteja ja kysymyksiämme myös jälkikäteen; olisimme voineet paikoin asetella pedagogisesti parempia kysymyksiä. Negatiivisten asioiden näkyväksi tekeminen tutkimuksen kautta johtaa väistämättä myös kysymään itseltään, tulimmeko huomaamattomasti uusintaneeksi ja vahvistaneeksi poikayhteisöissä olevia vallan rakenteita ja häirinnän kulttuuria.

Työpajojen eettisyyttä pohdimme erityisesti analyysiluvussa 5.4. käsiteltyjen tapahtumien suhteen. Tällöin osa pojista alkoi *polttava tuoli* -leikissä tuottamaan aina vain rajumpaa seksististä huumoria, johon emme pystyneet työpajassa aina reagoimaan. Työpajassa toisaalta syntyi tila, jossa tätä puhetta ja huumoria pystyttiin haastamaan, ja näimme tämän mahdollisuutena. Avointa ja yhteisessä ymmärryksessä käytävää keskustelua ei kuitenkaan syntynyt, vaan tilanne muodostui häirintää tuottavan ja vastustavan toiminnan väliseksi valtakamppailuksi.

Tilanne aukeni meille kunnolla vasta analyysivaiheessa. Seksististä huumoria viljelevät pojat asettuivat ikään kuin muiden oppilaiden – ja myös meidän – yläpuolelle rennon itsevarmalla asenteella, joka näkyi aina vain rajumpina huumoriin kiedottuina seksistisinä heittoina. He asettuivat seksistisen huumorin taakse, eivätkä pystyneet tai halunneet pohtia asioita tosissaan.

Tämä sai meidät arvioimaan tutkimusasetelmaa kriittisesti. Rankassa ja henkilöityvässä huumorissa on aina mahdollisuus siihen, että se jättää syvät jäljet, eikä sitä tule hyväksyä tai oikeuttaa missään tilanteessa. Tässä työpajassa emme saaneet kuitenkaan kiinni kommentista tuolileikin aikana, joten emme pystyneet reagoimaan siihen. Kuulimme heitot kunnolla ja ymmärsimme niiden merkitykset vasta useita kertoja videotallennetta toistettuamme. Kaikkien näiden merkitysten avaaminen reaaliajassa oppilaiden kanssa olisi siis ollut täysin mahdotonta.

Tarkoituksemme pajoissa oli kiinnittää huomiota lasten kuunteluun ja vapaaseen ilmaisuun. Tämä voi joskus mahdollistaa myös ristiriitaisten tilanteiden syntymisen. Pajatyöskentelylämme on voinut olla paikoin sekä positiivista että negatiivista vaikutusta häirinnän kulttuurin uusintamisessa luokissa. Tutkimuksemme tarkoitus oli kuitenkin tehdä näkyväksi häirinnän kulttuuria ja luotamme tämän olevan parempi lähtökohta kulttuurin muutokselle, kuin ilmiöstä vaikenemisen.

Erilaisten aineistojen, teorioiden ja menetelmien käyttöä kuvataan triangulaation käsitteen kautta. Tämä monipuolisuus voidaan nähdä tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä tekijänä. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 69). Tässä tutkimuksessa triangulaatio kohdistuu sekä aineistoon, tutkijoihin, teoriaan että menetelmien käyttöön. Tutkimukseen osallistui noin seitsemänkymmentä poikaa ja aineistona on sekä videokuvaa työpajojen vuorovaikutustilanteista, että kirjoitettuja tekstejä, mikä tekee tutkimusaineistosta kattavan. Yhteistyö analyysin tekemisessä on luotettavuustekijä, sillä olemme voineet punnita havaintojamme toisen näkemyksen kautta.

Teoriapohja on rakennettu laajalle kansainväliselle tutkimukselle ja käsitteiden määrittelyssä on käytetty useampia lähteitä. Analyysistrategiassa on sovellettu kolmea eri lähestymistapaa,

sisällönanalyysia, feminististä lähilukua sekä uusmaterialistisilla elementeillä höystettyä diskurssianalyysia. Myös tutkimuksen julkisuus, yhteisprojektina tehty tutkimus ja aktiivinen vuorovaikutus ohjaajan kanssa lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksessa tehtyjä valintoja ja tulkintoja on näin peilattu useampien henkilöiden kanssa.

Olemme pyrkineet osoittamaan tutkimuksemme toteutukseen liittyvien valintojen perustelua ja käyttöä avoimesti. Aineistontuotannon kuvaus on yhteneväinen rinnakkaisen, samassa projektissa toteutetun pro gradu- tutkielman (Jokitalo & Pisilä, 2019) aineistontuotannon kuvauksen kanssa. Aineiston analyysin kuvauksessa olemme kuvanneet kaikki vaiheet analyysimenetelmien valinnasta niiden käyttötapaan. Analyysissa olemme pyrkineet tuomaan esiin tutkimusaineistosta tekemiemme havaintojen perustelua ja analyysia mahdollisimman laajasti.

Kun analysoimme tutkimustuloksia, huomasimme löytävämme aineistosta yhä uusia vivahteita ja sivupolkuja. Näiden ongelmien edessä teimme valintoja, sisällyttämekö niiden analyysia tutkimukseemme vai emme. Aineiston analyysista muodostui laaja ja monipuolinen kokonaisuus, mutta toisaalta jouduimme jättämään aineistosta paljon myös pois. Tämä tutkimuksen hedelmällisyys ja uusien ongelmien löytymistä voidaan kuitenkin pitää osoituksena tutkimuksen onnistumisesta, sillä tarkoitus ei ole ollut löytää tutkimuskohteesta kaiken kattavaa totuutta (Eskola & Suoranta, 1998 s.223). Sen sijaan epävarmojenkin polkujen ja harha-askelten kautta olemme pystyneet kuitenkin tuomaan uusia näkökulmia seksuaalisen häirinnän tutkimiseen.

Olemme pyrkineet suojelemaan tutkittavia kaikissa tutkimuksen tekemisen vaiheissa. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja tutkittavilta sekä heidän vanhemmiltaan pyydettiin kirjallinen suostumus. Tutkittavaa aineistoa on säilytetty ulkoisilla kovalevyillä niin, etteiukaan ulkopuolinen ole voinut päästä aineistoon käsiksi. Lisäksi kaikki aineistossa ilmenevät nimet on muutettu lasten yksityisyyden suojelemiseksi. Vaikka olemme tutkimuksessa kertooneet tutkimuksen tapahtuneen Oulun alueen kouluissa, ryhmien paikantaminen oikeisiin kouluihin on peitenimillä pyritty tekemään mahdottomaksi.

4 SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN MUODOT ALAKOULUN 5-6 -LUOKKALAISTEN POIKIEN VERTAISUHTEISSA

Tämä luku toimii kartoittavana analyysinä niistä seksuaalisen häirinnän muodoista, joita tämän tutkimuksen perusteella alakoulun 5-6 –luokkalaisten poikien vertaissuhteissa esiintyy. Poimimme aineistosta neljä seksuaalisen häirinnän muotoa, joita ovat heteroseksistinen häirintä, fyysinen seksuaalinen häirintä, transfobinen häirintä ja homofobinen häirintä. Näitä häirinnän teemoja on jo tutkittu aiemmin, joten esittelemme ne vain lyhyesti.

Kartoittava analyysi eri häirinnän muodoista vahvistaa kuitenkin aiempien tutkimusten viestiä siitä, että myös alakouluikäiset pojat kokevat seksuaalista häirintää monessa muodossa (Sunari, 2009, s. 109; Renold, 2013, s- 55-56; McMaster ym., 2002; Hill & Kearl, 2011; Ikonen & Halme, 2018). Samalla tämä luku kuvaa aineistoamme yleisellä tasolla, pohjustaen tutkimuksen varsinaista pääantia, jonka esittelemme luvun 5 alalukujen kautta.

Esittelemme nyt teemoittain aineistosta poimitut neljä seksuaalisen häirinnän muotoa. Tämä aineiston läpi leikkaava kokonaiskuva käsittää sekä kirjoitettuja kortteja että työpajojen aikana kuvattua videoaineistoa ja muistiinpanoja. Nostamme aineistosta tähän analyysiin sellaisia esimerkkejä, joiden tulkitsemme parhaiten kuvaavan kutakin teemaa. Olemme koodanneet esimerkit niin, että suluissa oleva kirjain kuvaa esimerkkien olevan joko korttityöpajassa kirjoitettuja tekstejä (K) tai tuolileikissä syntyneitä videoituja keskusteluja (T).

Heteroseksistinen häirintä

Pajoissa kaikkein laajimpana näkynyt teema oli vertaissuhteiden romantisointi ja (hetero)seksualisointi, minkä käsitämme Renoldin (2013, s. 89) tavoin heteroseksistiseksi häirinnäksi. Suomalaisista tutkijoista Tallavaara (2003, s. 30) kuvaa samaa toimintaa heterohärnä -termin avulla. Heteroseksistinen häirintä sisältää toimintaa ja puhetta, joilla lapset pyrkivät leimaamaan toistensa vertaissuhteita romanttisiksi, tai häiritsemään ja nolaamaan tyttöjen ja poikien välistä kanssakäymistä seksistisen puheen ja toiminnan avulla.

Vertaissuhteiden romantisointi ja seksualisointi tulkitaan seksuaaliseksi häirinnäksi tai ainakin sitä tuottavaksi mekanismiksi, sillä se lisää poikien ja tyttöjen välisten suhteiden jännitteisyyttä (Renold, 2013). Lisäksi heteroseksistiseen häirintään liittyy usein hämmentävää, loukkaavaa ja

nolaavaa seksuaalissävytteistä puhetta ja toimintaa. Renoldia (2013) mukaillen runsasta ja toistuvaa vertaissuhteiden seksuaalisointia ja romantisointia sisältävä kulttuuri on otollinen maaperä seksuaalisen häirinnän kokemuksille.

Heteroseksistisistä häirinnästä kirjoitetaan 18 kertissa ja se esiintyy tärkeänä teemana myös pajojen keskusteluosuuksissa. Aineistomme perusteella iso osa pojista koki ilmiön häiritsevänä, ikävänä ja ärsyttävänä. Seuraavat nostot aineistosta kuvaavat vertaissuhteiden romantisointia ja sen haittoja:

Vaikka tytön kanssa on vain kavero, siitä tehdään iso numero ja aletaan levittämään, että olisi suhteessa hänen kanssaan. (K)

Minua on häرنäetty siitä, että minulla on tyttöystävä ja myös siitä, että minulla on kavereita, jotka ovat tyttöjä. (K)

Teksteistä tulee selkeästi ilmi poikien rajattu tila muodostaa kavereisuhteita tyttöihin. Tilaa rajoitetaan luomalla kavereisuhteeseen epätoivottua huomiota ja levittämällä siitä perättömiä juttuja. Poika, jolla on kavereina tyttöjä tai tyttökaveri, saa varautua toisten kiusoitteluun ja häرنämiseen.

Tässä tutkimuksessa pojat kuvaavat vertaissuhteiden romantisoinnin ja (hetero)seksuaalisoinnin voimakkaasti ärsyttävän sekä häiritsevän heidän vertaissuhteitaan. Härintää tapahtuu erityisesti koulussa ja siihen liittyy suhteiden voimakas julkinen ruotiminen. Tämä luo ristiriitaista kulttuuria, jossa tyttö ja poika eivät toisaalta voi olla kavereita ilman seksuaalista tai romanttista latausta, mutta häرنääminen ja suhteiden julkinen ruotiminen ja häiritsee myös heteroseksuaalisten suhteiden muodostamista. Renoldin (2013) tulokset heteroseksistisistä häirinnästä ovat hyvin samankaltaisia.

Nostamme vielä esille työpajassa kirjoitetun kortin, jossa kuvataan erityisesti vertaissuhteiden seksuaalisointia ja tähän liittyvää painostamista.

Ärsyttää ku jotku pojat kyselee naisasioista. (K)

Esimerkkikortin kaltaisia viestejä kirjoitettiin runsaasti eräässä työpajassa. Viestissä kuvataan työpajassa myös *polttava tuoli* –leikin aikana vahvasti esiin noussutta heteroseksistisen häirinnän muotoa. Useat pojat kokivat häiritsevänä tietyn poikaryhmän jatkuvan heteroseksuaalisten kokemusten ja tietämyksen esiin tuomisen sekä niillä painostamisen. Tämän tietämyksen korostamista kuvaa tyttöjä seksuaalisoiva, aikuisiin naisiin viittaava sana *naisasiat*.

Huumoria käytettiin usein heteroseksistisen häirinnän alustana ja sen oikeuttajana. Pahimmillaan huumoriin kiedottu häirintä sisälsi rajuja (hetero)seksistisiä piilomerkityksiä, kuten vihjauksia insestiin, maksulliseen seksiin ja ihmiskauppaan, halventavia ilmauksia tytöistä sekä “oikeanlaisen” poikuuden typistämistä seksuaalisilla kokemuksilla kerskailevaksi naisten saalistajaksi. Seksistinen puhe sisälsi myös seksuaalisten suhteiden merkityksen korostamista sekä toisten velvoittamista ja vetämistä mukaan (hetero)seksistiseen puheeseen. Tämä näkyi esimerkiksi ilmauksina: *pitäiskö antaa ilimasta vinkkiä ja on katteellinen ku ei saa.*

Poikien vinoutuneen vallankäytön on myös muutamissa aiemmissä tutkimuksissa huomattu kietoutuvan vahvasti huumoriin (Huuki, Manninen & Sunnari 2009; Kehily & Nyak 1997). Myöhemmässä analyysissä käymme syvemmin läpi huumorin roolia häirinnässä.

Fyysinen seksuaalinen häirintä

Fyysinen seksuaalinen häirintä eroaa sanallisesta häirinnästä, sillä se loukkaa fyysistä koskemattomuutta. Fyysinen seksuaalinen häirintä on kirjallisuuden mukaan yleistä jo alakoulussa, vaikka pojat kokevatkin sitä vähemmän kuin tytöt (Sunnari, 2009; Renold, 2013). Samoin tässä tutkimusprojektissa tytöille pidetyissä työpajoissa fyysisestä häirinnästä kerrottiin enemmän (Jokitalo & Pisilä, 2019). Kuitenkin myös poikien työpajoissa fyysinen seksuaalinen häirintä nousi esiin.

Poikia koskevasta aineistosta löytyi kokemuksia sekä uhriksi joutumisesta että seksuaaliseen häirintään osallistumisesta. Fyysinen häirintä oli ollut pussaamista ja takapuolesta puristamista. Häirintään osallistuneiden kokemuksista ilmeni, että teot oli tehty painostamisen tai kaverisuhteisiin kietoutuvan pakottavan vallankäytön alla. Tätä analysoimme myöhemmin tarkemmin.

Mua on pussattu vaikka en ois ite niin halunnut. (K)

Minua painostettiin pussaamaan tai puristamaan tyttöä pyllystä. (K)

Molemmista esiin nostetuista kokemuksista välittyy se, ettei pojan rajoja ole kunnioitettu. Vaikka toisessa viestissä poika on itse tuottanut häirinnän kokemuksen kohteena olevalle tytölle, painostuksen alla tehty teko vastaa McMasterin ja kumppaneiden (2002, s. 95-96) sekä AAUW:n selvityksen (Hill & Kearl, 2011, s. 12) kuvausta painostamisesta seksuaaliseen tekkoon tai toimintaan. Poika nähdään tässä samaan aikaan itse häirinnän uhrina, sillä hän ei ole voinut puolustaa omia rajojaan painostuksen tai muun syyn seurauksena.

Transfobinen häirintä

Kolmas löytämämme häirinnän muoto on transfobinen häirintä, jossa pojan maskuliinisuutta arvioidaan kielteisesti (Meyer, 2008a). Arvioinnilla tarkoitamme tässä kaikkea sellaista viestintää, joka on poissulkevaa, loukkaavaa tai asettaa lapsen eriarvoiseksi tai vääränlaiseksi tiettyjen ominaisuuksien perusteella.

Vahingoittavaa kehoon, olemukseen ja ulkonäköön liittyvää arviointia ja paineita voivat poikia kohtaan asettaa sekä tytöt että toiset pojat. Murrosiän kynnyksellä arviointi voi perustua myös sen osoittamiseen, että toinen ei ole heteroseksuaalisessa mielessä viehättävä tai kiinnostava. Poikana olemisen paineet liittyvät usein hegemonisen maskuliinisuuden ihanteisiin, missä pojan odotetaan uhkuvan voimaa, kovuutta ja valtaa (Huuki, 2010; Manninen, 2010; Connell, 1995).

Tämän tutkimuksen aineistossa löytyi kokemuksia siitä, ettei poika ollut sopinut tiettyyn poikaihanteeseen ja siitä oli seurannut kiusaamista tai syrjintää. Esimerkkinä nostamme esiin kortin, jossa transfobinen viesti on hyvin selvä ja sisältää myös seksuaalisen häirinnän ulottuvuuden:

Meidän luokan tytöt sano mulle ja mun kaverille: me halutaan tänne oikeita poikia. (K)

Viestillä halutaan osoittaa tilanteen kokijalle, ettei tämä vastaa ihannetta oikeanlaisesta poikuudesta. Tämän kokemuksen jakaminen kuvastaa toisaalta, että pojissa on rohkeutta myös haavoittuvuuden näyttämiseen. Ahdas hegemonisen maskuliinisuuden ihanne tietynlaisesta poikuudesta asettaa sen ulkopuolelle rajautuvat ominaisuudet eriarvoiseen ja hyvin haastavaan asemaan. Kulttuurissa, jossa hegemonisen maskuliinisuuden ihanne on vahva, ihanteisiin sopimattoman pojan voi olla vaikea saada hyväksyntää. Ihanteisiin sopimaton voi kohdata myös seksuaaliseen identiteettiin liittyvää syrjintää.

Homofobinen häirintä

Poikien keskinäinen arvioiva häirintä kulminoituu homofobiseen puhetapaan. Homofobista häirintää on tutkittu sosiaalisen vallankäytön näkökulmasta; sen harjoittaja pyrkii vahvistamaan omaa sosiaalista asemaansa. Tähän asemaan kuuluu ihanne heteroseksuaalisuudesta ja näistä

normeista poikkeamista rangaistaan. Häirintä sisältää sekä nimittelyä että toimintaa, jolla pyritään häpäisemään yksilöä. (Espelage, ym., 2018, s. 1881).

Homofobinen häirintä näkyi selvästi tämän tutkimuksen videoaineistossa. Myös aiempien tutkimusten mukaan homofobista häirintää esiintyy alakoulussa (Renold, 2000; 2002; Lehtonen, 2003). Häirintää ilmeni lähes joka kerta poikien välisestä läheisyydestä puhuttaessa, kun pohdittiin miten ja milloin poika voi halata toista poikaa.

Sami: Sitte kaikki ajattelee että sää oot homo jos sää halaat

--

Luokan opettaja: Eikö saa olla homo?

Niilo: No saa tietenki

Tero pudistaa päätään, samoin vieressä istuva Noel

Tero: no saa, eiku....

Joonatan: Kukaan ei halua.

M: Mutta ylipäätänsä joo, että miks pitää ylipäätää sanoa että homo, tai niinku mitä se, tarkoittaa heti että on homo jos halua toista poikaa?

Sami: Emminä tiiä

Niilo: Ei siinä oo oikeestaa mittää ongelmaa, tai emmää niinku.. (T)

Rajanvetoa oikeanlaisen poikuuden ihanteista käytiin homopelon kautta, mutta toisaalta opettajan kysymykseen homoudesta vastattiin, että homous on avoimesti tunnustettuna hyväksytty asia. Myös muualla aineistossa keskustelu homofobian ympärillä oli samankaltaista. Rajankäynti hyväksytyyn ja homomaisen käyttäytymisen välillä oli hiuksenhieno. Homouteen suhtauduttiin ristiriitaisesti samaan aikaan myöntäen ja kieltäen. Asia haluttiin ikään kuin ulkoistaa heihin liittymättömänä asiana: homo saa olla, mutta kukaan ei itse halua olla.

Seuraavassa esimerkissä käy ilmi, miten läheisyyttä ja välittämistä voitiin osoittaa tarkan koodiston mukaan:

I: Poika voi halata toista poikaa

Niilo: Minä en ainakaa

T: Milloin voi halata tosiaan, sää sanoit aika hyvin, silloin jos on joku...

Tero: Semmonen niinku että on joku äijä, on se rautanen jätkä tuo

Kai: Tai sitte jos on joku jalkapallopelejä, jos joku tekkee maalin ni sitte

Moni poika nouseekin seisomaan ja vaihtaa paikkaa, osa tekee tervehdyksen jossa otetaan toista kiinni kädestä ja halataan puolittain olkapäät yhteen

M: Eli tietyllä, tarkoitatteko vähän niinku että tietyllä tavalla ja tietyssä tilanteissa.

Tero: nii (useampikin poika toteaa saman) (T)

Toisen pojan halaaminen nähtiin sopivaksi tietyllä tavalla esimerkiksi jalkapallopeleissä tai jos siihen liittyi kovuuden ihannointi. Liian läheinen käytös olisi voinut herättää epäilyksiä homoudesta.

Toisaalta empatian osoittaminen luottamuksellisesti nähtiin sopivana esimerkiksi surullista ystävää lohduttaessa. Spontaani halaaminen koettiin kuitenkin kyseenalaisena eikä sellaisen välittämisen osoittamiseen haluttu lähteä mukaan.

M: Okei. No miks ei voi halata vaan niinku muuten vaan? (Demonstroin "sää oot niin ihana, sää oot niin kiva kaveri)

Veikko: Emminä semmosiin lähe mukkaa

Tero: On se vähä ehkä sillä lailla jos mä tästä suoraan vaan tulisin ja hallaisin tuota kaveria tuossa

M: Mitä sitte tapahtuis?

Tero: No sitte kaikki olis sillee että mitä ihmettä

Veikko: No olis se ehkä vähä.. emmä tiiä...

Tero: Tietenki jos joku kissa kuolee niin silloin voi olla sillee (halaa ilmaa)

muuta poikia naurattaa

Tero: Tai siis niinko jossaki surullisessa tilanteessa (T)

Yhteinen määrittely oikeaksi tavaksi osoittaa välittämistä sai pojissa aikaan innostumista ja yhteenkuuluvuutta ja jopa helpottuneisuutta. Toisaalta ahtaat ihanteet herättävät ulkopuolisin silmin myötätuntoa. Poikana olemiseen liittyy monenlaisia kulttuurisia odotuksia ja paineita. Nämä paineet yltyvät myös seksuaalisuuden areenalle heteroseksuaalisuuden ihanteena ja homofobiana (Lehtonen, 1999; Renold, 2000).

Homofobinen viestintä ja toiminta vaikuttaa monella tavalla poikana olemiseen: se ei ulotu vain vaatimukseen seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan on myös väline ja voima luomassa ja vahvistamassa kuvaa ”oikeanlaisesta” ja ”vääränlaisesta” poikuudesta, joiden piirteet eivät välttämättä liity millään tavalla seksuaaliseen orientaatioon. Herkkyys, läheisyys (halailu) ja esteettisyys ovat asioita, joihin liitetään homous. Samoin tietynlaiset harrastukset ovat ”kiellettyjä” tai vähintäänkin kyseenalaisia. Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Renold (2002, s. 322; 2013, s. 55-56).

Yleisten kirjoittamattomien sääntöjen noudattamatta jättämisestä, spontaanin halauksen antamisesta voi seurata homoksi leimautuminen. Tämä nähdään epätoivottuna ja kiusallisena huomiona. Kukaan ei halua toiminnan perusteella leimautua homoksi. Toisaalta toisenlaisessa kulttuurissa hyvin luonteva tapa osoittaa välittämistä halauksen kautta nähdään tässä kulttuurissa liian feminiinisenä ja oikeanlaista poikuutta uhkaavana asiana.

Sukupuoli-identiteetin kehittymisen vaiheessa on tärkeää luoda tiloja luoda uudelleen normatiivista maskuliinisuutta ja laajentaa kuvaa siitä, mitä pojat voivat sukupuolen perusteella olla. Perinteiset sukupuolikäsitykset ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanne ovat haitallisia sukupuoliroolien omaksumisen vaiheessa, sillä ne tuottavat kuvaa miehestä hallitsevana osapuolena heteroseksuaalisissa suhteissa sekä homofobiaa ja jopa naisvihaa. (McCarry, 2010).

5 POJAT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ TUOTTAVIEN JA VASTUSTAVIEN VOIMIEN PYÖRTEISSÄ

Tämän tutkimuksen aineisto antoi monenlaisia mahdollisuuksia sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tutkimiselle. Luku 4. osoittaa, että alakouluikäiset pojat kokevat häirintää monessa muodossa ja usein toisten poikien taholta. Tässä luvussa haluamme syventää ymmärrystä häirinnän tuottamisesta, mutta nostaa esille myös tapoja, joilla häirintää sekä sitä tuottavia ihanteita vastustetaan. Häirinnän vastustamisen tutkiminen muuttaa perinteistä uhri-syyllinen -asetelmaa tuoden esiin lasten oman potentiaalinen häirintävapaan kulttuurin luomisessa. Tilanteet, joissa (väki)valtaa käytetään, sisältävät aina monenlaisia toimijuuden mahdollisuuksia. Häirintätilanteiden moniulotteisuuden ja poikia näissä tilanteissa moneen suuntaan vetävien voimien näkyväksi tekeminen ja ymmärtäminen on tutkimuksemme pääanti ja tämän analyysiluvun tavoite.

Ensimmäisessä alaluvussa avaamme kokoavasti niitä tapoja, joilla häirintää tässä tutkimuksessa vastustetaan. Analyysiosioissa 5.2-5.4 pureudumme syvällisesti kolmeen erityisen antoisaan aineistokatkelmaan, joiden kautta saadaan uutta tietoa seksuaalisen häirinnän hienovaraisesta, yhteisöllisyyteen ja huumoriin kietoutuvasta luonteesta sekä normalisoituneesta seksismistä. Osoitamme, millaisiin elementteihin seksuaalista häirintää tuottava voima kiinnittyy, ja miten häirintää vahvistava ja vastustava voima näkyvät yhtäaikaisesti aineistokatkelmissa. Näitä teemoja ei olla juuri käsitelty aikaisemmin suomalaisessa eikä myöskään kansainvälisessä tutkimuksessa. Lopuksi tarkastelemme tutkimustuloksia tutkimuskysymysten valossa.

5.1 Seksuaalisen häirinnän vastustaminen

Aineistostamme on selkeästi nähtävissä seksuaalista häirintää vastustavaa puhetta ja toimintaa. Pojat pyrkivät monin tavoin etsimään vaihtoehtoisia tapoja oikeanlaiselle poikuudelle ja häirinnän kulttuurin uusintamiselle, mutta he eivät selvästikään saa siihen tarpeeksi tukea. Häirintää ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen tavoittelua kyseenalaistavalle potentiaalille tulee luoda tiloja, joissa sen purkautuminen on mahdollista ja siihen kiinnitetään huomiota. Tutkimuksen asetelma tuki tätä tavoitetta, ja pojat ilmaisivat turhautumista ja vastustusta monin eri tavoin.

Häirinnän vastustaminen kytkeytyi kaikkien teemojen alle monin eri viestein; mielipiteinä, huu-
dahduksina, katseina, tuolileikeissä liikkeenä ja korteissa kirjoituksina. Sekä korteissa että vi-
deoaineistossa ilmenee ajatuksia, joissa toivotaan ja pyydetään häirinnän toiminnan lopetta-
mista, esitetään mielipiteitä, jotka rikkovat häirinnän tuottamia ihanteita, tuodaan esiin moraa-
liin tai tunteisiin kiinnittyviä häirintää vastustavia ajatuksia sekä otetaan vastuu häirintään osal-
listumisesta. Seuraavaksi esittelemme näitä kannanottoja esimerkkien kautta.

Toiveet ja pyynnöt olivat viestejä, joissa pojat avoimesti joko kertoivat tai kirjoittivat häirintää
vastustavia ajatuksia.

Älkää dissatko mua, vaikka mä oon vuotta nuoremman kaa. (K)

Olisi mukavaa, jos tytöt ja pojat voisivat olla vapaasti toistensa kavereita. (K)

Seksuaalisen häirinnän tuottamia ihanteita rikkovat viestit, valinnat ja mielipiteet haastavat häi-
rintää tuottavaa puhetta voimakkaasti.

*M [esittää väittämän]:-- Mun mielestä olis mukavaa, jos tytöt ja pojat sais olla
vapaasti kavereita keskenään? Kaikki vaihtavat paikkaa (T)*

Minusta olen liian nuori seurustelemaan (K)

Mun mielestä ei ole väliä mistä joku tykkää. (K)

Häirintää tuottava puhe ja toiminta sisälsi myös moraaliin ja tunteisiin kiinnittyvää viestintää.
Näissä viesteissä otettiin suoraan kantaa häirinnän moraaliseen vastuuttomuuteen ja kerrottiin
tunteista, joita häirintä aiheuttaa. Näillä keinoin pyrittiin osoittamaan häirintä kyseenalaiseksi.

Seksuaalinen häirintä on väärin. (K)

*Tomi: Noi jätkät – ne – pelleilee sillee [kyselee naisasioista] ja se ärsyttää. Ku
ne hokkee sitä ihanniinku joka päivä.*

Eetu: Se on vaan niinku epämiellyttävää.

Ilari: Kyllä on! (T)

Näemme myös, että häirintään osallistumisesta puhuminen oli vastuunottamista, joka vastusti
häirinnän kulttuuria. Tästä toimii esimerkkinä luvussa 4.2.1. käsitelty Paulin tapaus, jossa hän
kertoi Maijalle omasta osallistumisestaan seksuaaliseen häirintään. Tilanteiden aukaiseminen
ja teosta vastuun ottaminen yhdessä aikuisen kanssa ehkäisee alttiutta toimia jatkossa samalla
tavalla. Tämä on hyvin tärkeä osa häirintään puuttumista ja häirintävapaan kulttuurin luomista.

5.2 Häirintään painostaminen

Tämän tutkimuksen aineistossa on kaksi kirjoitettua korttia sekä yksi videotallenne, joissa poika kertoi kokemuksensa siitä, että häntä oli painostettu osallistumaan fyysiseen seksuaaliseen häirintään. Toisen korteista kirjoitti Paul (nimi muutettu), jonka kanssa Maija syventyi kahdenkeskiseen keskusteluun tapahtuneesta. Paulin kokemus kuvaa erityisen hyvin sitä, miten pojat voivat kokea suoraa painostamista tai pakottamista seksuaaliseen häirintään.

Keskustelu Paulin kanssa on myös metodologisesti mielenkiintoinen ja tärkeä kuvaus siitä, kuinka herkällä alueella seksuaalisesta häirinnästä puhuttaessa liikutaan ja miten vaikeaa häirinnästä puhuminen on. Samalla kuvaus osoittaa miten, kasvattajan sensitiivinen, mutta aktiivinen vuorovaikutus voi olla avainasemassa siinä, että lapsi saa purettua oman kokemuksensa. Seuraava kuvaus perustuu Maijan muistiinpanoihin eräästä työpajasta:

Pajatyöskentelyn tuolileikin osuus oli päättymässä. Tuolileikki oli ollut mielenkiintoinen ja antoisa, mutta minulla oli tunne, että paljon jäi vielä sanomatta. Tuolileikissä tuli ilmi, että pojilla oli jonkinlaista kosketuspintaa fyysiseen seksuaaliseen häirintään, jossa joku esimerkiksi puristaa tyttöjä takapuolesta. Poikien keskuudessa kävi kuhina, katseet vaihtuivat ja osa naurahteli. Erityisesti muuttaman pojan ahdistuneet eleet ja vetäytynyt käytös olivat kiinnittäneet tällöin huomioni.

Pojat siirtyivät tekemään kortteja. Annoin heidän rauhoittua, vetäytyä omiin oloihinsa ja miettiä, minkä kokemuksen haluaisivat kirjoittaa ylös. Seurasin erityisesti Paulia, sillä olin kiinnittänyt häneen huomioni jo tuolileikin aikana. En voinut olla varma, mutta minulla tuli tunne, että hänellä oli jotain mielen päällä. Menin pojan viereen ja kysyin, saanko katsoa hänen korttiaan. Paul vaikutti olevan hieman hämillään, mutta antoi minun mielellään katsoa mitä hän oli kirjoittanut. Hän kuitenkin vilkuili ympärilleen ja peitti kortin visusti mahdollisilta muilta katsojilta. Samalla hän seurasi minua ja reaktioitani. Kortissa luki:

“Minua on painostettu pussaamaan ja puristamaan tyttöä pyllystä.”

Koin tilanteen olevan hyvin herkkä ja latautunut. Paul oli jollain tavalla hyvin varautunut, mutta samalla hän osoitti minulle suurta luottamusta - hän halusi kohdata minut kokemuksensa kanssa eikä vain jättää korttia anonyymina meille.

Hän katsoi minua ja odotti, mitä sanoisin. Hetki oli tärkeä: minulla oli nyt mahdollisuus aikuisena auttaa lasta käsittelemään ristiriitaisen kokemuksen seksuaalisesta häirinnästä.

Olin kuitenkin itsekin hämmentynyt, sillä viestiin liittyi kaksi ulottuvuutta: Paulia oli painostettu seksuaaliseen häirintään, mutta samalla hän oli itse mahdollisesti tehnyt teon, joka oli seksuaalista häirintää. Ajattelin, että Paul on ollut tilanteessa mahdollisesti samaan aikaan tekijä ja uhri. Ajattelin, että Paulin olisi tärkeää pystyä purkamaan myös se puoli tapahtumasta, että hän ollut toimijana ja tekijänä kyseisessä häirintätilanteessa.

Näiden ajatusteni kanssa kumarruin niin, että pystyin juttelemaan mahdollisimman hiljaa Paulin kanssa, jotta sivulliset eivät kuulisi keskustelua. Koska Paul vilkuili ympärilleen ja peitti korttiaan, jotta muut eivät näkisi häntä, tulkitsin nämä eleet niin, että hän ei halunnut jakaa kokemustaan julkisesti. Kerroin olevani todella iloinen, että hän oli kirjoittanut tuon kokemuksen korttiin ja että se oli todella tärkeää. Kysyin myös mahdollisimman neutraalisti, tekikö hän sitten sen, mihin häntä painostettiin.

Paul säpsähti kysymystä, eikä halunnut ensin vastata. Asiasta puhuminen oli todella vaikeaa ja hänen katseensa painui alaspäin. Vaikutti siltä, että hän oli selvästi häpeissään ja pahoillaan tapahtuneesta. Reaktion vuoksi myös koin entistä tärkeämpänä sen, että Paul saisi purkaa tapahtuneen jonkun turvallisen aikuisen kanssa, jollaiseksi minä tässä tilanteessa näytin muodostuneen.

Jos olisin jättänyt keskustelun siihen, tapahtunut olisi pahimmillaan lukinnut poikaa entisestään ja antanut viestin, että aikuisetkaan eivät pysty kohtaamaan tällaisia asioita ja käsittelemään niitä.

Rohkaisin siis Paulia ja kerroin, ettei hänen tarvitse pelätä: jos näin olisikin tapahtunut, niin sen voi sanoa minulle ihan suoraan. Korostin, että on todella tärkeää, että näistä asioista uskalletaan ja osataan puhua. Paul myönsi tehneensä teon. Juttelin vielä muutaman sanan hänen kanssaan ja kiitin kokemuksen jakamisesta. Pojan olemuksesta näki, että hän oli hyvin helpottunut saadessaan jutella tapahtuneesta aikuisen kanssa. Paul ei näyttänyt keskustelun loputtua enää kiusaantuneelta ja epävarmalta, vaan iloiselta ja vapautuneelta.

Edellä dokumentoidun tilanteen lukeminen läheltä tarjoaa mahdollisuuden yksityiskohtaiseen analyysiin siitä, miten seksuaaliseen häirintään osallistuja voi samaan aikaan olla painostamisen tai pakottamisen uhri. Lapset voivat kaverisuhteissa kokea, että heillä ei aina ole tilaa valita, miten toimia. Katkelmasta ei käy ilmi, oliko Paulia painostanut yksi tai useampi henkilö. Joka tapauksessa seksuaaliseen tekoon painostaminen on seksuaalista häirintää, jolloin myös Paul on teko hetkellä seksuaalisen häirinnän uhri.

Poikiin kohdistuu paineita tavoitella kulttuurisesti ihannoitua maskuliinisuutta (Connell, 2000; Huuki 2010; Manninen 2010). Osana tätä tavoittelua käytetään seksuaalista ja sukupuolista häirintää. Edellinen katkelma osoittaa, että seksuaalinen häirintä ei ole pelkästään poikien häirintää tyttöjä kohtaan tai homofobista häirintää toisiaan kohtaan. Hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen ylläpitämisessä käytetään toisten poikien painostamista häirinnän tekoihin. Monet pojat kokevat tämän ristiriitaisena ja ahdistavana.

Katkelmassa on viitteitä siitä, että Paul tietää, että tyttöjen puristelu pyllystä on väärin. Hänen olemuksensa ja ilmeensä viestivät, että hän on "joutunut" tilanteeseen, eikä ole osallistunut siihen mielellään. Paul asettuu teko hetkellä ikään kuin ristituleen, jossa häntä painostetaan, mutta jonka kautta hän ajautuu tilanteeseen, joka satuttaa toista ja mahdollisesti myös häntä itseään. Ahdistus ja ristiriita purkautuvat huojennukseksi, kun se jaetaan aikuisen kanssa. Tämä on hyvin tärkeää, sillä kuilu epävirallisten poikakulttuurien ja virallisen koulun kentän välissä voi estää lapsia jakamasta kokemuksiaan aikuiselle.

Tapaus on myös tärkeä kuvaus siitä, kuinka herkästä alueesta on kysymys ja kuinka paljon lapsi voi pelätä aikuisen suhtautumista. Lapset tarvitsevat näissäkin asioissa ennen kaikkea keskustelukumppania ja apua hämmentävien kokemusten sanoittamiseen. Vaikka Paul oli ollut painostuksen ja pakottamisen uhri, teosta kertominen oli hyvin vaikeaa. Aikuisen toiminnalla ja viestinnällä oli tilanteessa valtava vaikutus siihen, miten tilanne lopulta purkautui. Jos aikuinen ei olisi lähtenyt jatkamaan keskustelua oikeilla nimillä, tai halunnut kohdata asiaa sellaisena kuin se näyttäytyi, tilanne olisi vahvistanut puhumattomuuden ja siihen mahdollisesti liittyvää häpeän ja syyllisyyden kierrettä.

Kasvattajana seksuaalisen häirinnän kohtaaminen lasten tekemänä saattaa herättää voimakkaakin tunteita ja kysymyksiä. Fyysinen seksuaalinen häirintä on teko, joka tulee aina käsitellä vakavasti, osapuolten kokemuksia kunnioittaen. Vaikka kasvattajana saattaa ajatella, että meidän tehtävämme olisi pystyä toimimaan niin, että tällaisia tekoja ei pääsisi tapahtumaan, niiden

käsittely on ensiarvoisen tärkeää. Lisäksi kasvattajana saattaa erehtyä luulemaan, ettei tällaisia asioita tapahdu “vielä alakoulussa” tai “meidän luokalla”, kuten erään luokan opettaja totesi.

Vaikka itse teko on tuomittava ja väärin, täytyy muistaa, että seksuaalisuus on herkkää ja henkilökohtaista aluetta, josta lapset eivät puhu (Renold, 2013). Tutkimusta tehdessämme huomasimme, että iso osa lapsista koki, ettei heillä ole aikuista, jonka kanssa puhuta kaverisuhteissa sekä erityisesti tyttöjen ja poikien välillä ilmenevistä hankalista tai hämmentävistä asioista. Tapaukset on aina selvitettävä lasta kunnioittaen ja kuunnellen.

Vaikuttaa siltä, että pystyimme tässä tutkimuksessa luomaan Paulille sellaisen tilan, jossa hän sai irrottautua vertaissuhteiden ja erityisesti paikallisen hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen luomista paineista ja normeista, pohtien aidosti poikana olemiseen liittyvää haasteellisuutta ja paineita myös seksuaalisuuteen liittyvällä areenalla. Tällaiset tilat eivät synny kuitenkaan itsestään, vaan ne täytyy rakentaa.

Tässä tutkimuksessa turvalliseksi tilaksi muodostui riittävä aika, turvallinen luokkatila, aikuisen läsnäolo ja välittävä vuorovaikutus, liikkeeseen yhdistetty mielipiteen ilmaiseminen ja poikien kuunteleminen. Analyytisesti tilassa voi nähdä herkän aiheen ympärille kiertyvän puristavan ja vaientavan voiman, ”tällaisista asioista ei voi puhua”, mikä näkyy Paulin epävarmuutena hänen avatessaan kokemusta. Toisaalta riittävän turvallinen paikka luo laventavaa ja vapauttavaa voimaa, sillä vaikeasta asiasta on mahdollisuus puhua ja käydä se läpi kortin ja jutte-
lun avulla.

Myös muissa tilanteissa ja työpajoissa oli nähtävissä, että pojat pystyivät luomamme turvallisen tilan avulla kertomaan ja avautumaan seksuaalisen häirintään liittyvistä ajatuksista. Välillä vuorovaikutus ja sen sisältämät merkitykset olivat melko myös voimakkaita. Jälkikäteen tarkasteltuna osa niistä sisälsi hyvin ahdistaviakin elementtejä. Toisaalta turvallinen tila mahdollisti näidenkin äänten purkautumisen avoimesti. Tämä oli tutkimuksemme kannalta hyvin arvokasta, vaikka se aiheutti analyysivaiheessa jonkin verran ahdistusta myös meille. Ilman asioiden nimeämistä ja purkautumista häirinnän ilmiöön ei olisi päässyt kiinni, eikä toisaalta pojilla olisi ollut mahdollisuutta purkaa asiaan liittyvää ristiriitaisuutta.

5.3 Huumoriin ja yhteisöllisyyteen kietoutuva häirintä

Seuraavaksi analysoimme otetta keskustelusta, jossa ilmeni, että osa luokan pojista oli mahdollisesti useamman kerran ollut mukana toiminnassa, jossa vedonlyönnin tapainen sosiaalinen

pelejä johti fyysiseen seksuaaliseen häirintään. Samalla avoimella taustalla vaikuttavia motiiveja – suosion tavoittelua ja maskuliinisuuden rakentamista – sekä niihin liittyviä ristiriitaisuuksia.

Hyödynsimme joissakin luokissa edellisiltä kouluilta saatua aineistoa, kertoen esimerkinomaisesti, millaisista seksuaalisuuteen ja vertaissuhteisiin liittyvistä haastavista kokemuksista muut kohtaamamme alakouluikäiset pojat ovat kertoneet. Tässä kertomus painostamisesta ja pakottamisesta osoittautui tärkeäksi, sillä se toimi keskustelun avaajana auttaen poikia kertomaan seksuaalisesta häirinnästä, jossa olivat itse olleet mukana.

Poika nimeltä Veikko (nimi muutettu) kuvasi tarkemmin tapahtumaa, jossa urheilutapahtuman yhteydessä oli käyty läpsäisemässä cheerleaderia takamukseen. Tapaus eroaa hieman analyysiluvun 5.1. kuvauksesta, missä poikaa oli painostettu puristamaan tyttöä pyllystä, sillä tässä tilanteessa poikien välinen kaveruus ja huumori ovat vahvasti läsnä. Häirintä kietoutuu huumoriin ja yhteisöllisyyteen, missä valinnan mahdollisuudet ja oma valta kutistuvat niin olemattomaksi, että osa porukasta on kuin sätkynukkeja, joiden rooleja ja toimintaa eniten valtaa pitävä voi käskyttää ja ohjata.

Ohjasimme keskustelua niin, että pojat alkoivat pohtia myös tilanteeseen liittyvää vallankäyttöä syvemmin. Tämä antoi toisaalta pojille mahdollisuuden itse löytää, ymmärtää ja kyseenalaistaa tilanteeseen liittyvää vallankäyttöä. Samalla se antoi meille tutkijoina syvemmän kuvan siitä, miten pojat mahdollisesti kokivat roolinsa, mahdollisuutensa ja resurssinsa tilanteissa, joissa häirintää tai muuta vahingollista vallankäyttöä tapahtuu.

Analyysin päähenkilönä on Veikko, jonka päättelimme työpajan ja siitä taltioidun videoaineiston perusteella olevan poika, jonka status on luokassa korkea ja joka rakentaa tai on ainakin rakentanut itselleen kovismaskuliinista identiteettiä. Veikko kertoi tehneensä asioita, joista hänelle oli syntynyt ”kovan pojan” status. Hän myös käytti luokassa paljon ääntä ja tarvittaessa hiljensi toisia, mikä tuli ilmi, kun Veikon vieressä istuva Niila kommentoi Veikon kertomaa tarinaa koulun katolle kiipeämisestä.

Niila: Mun mielestä se on niinku tosi out

Veikko: Turpa kiinni

Veikolla on kavereita, jotka eivät olleet samalla luokalla ja joista ainakin yksi on häntä vanhempi. Tämän Veikkoa vanhemman kaverin aseman kaveriporukassa tulkitsemme Veikon kuvauksen perusteella korkeaksi ja käytöksen dominoivaksi myös Veikkoa kohtaan. Veikko on

siis mukana porukassa, joka rakentaa kovismaskuliinisuutta, mikä näyttäytyy hänen suhteen monella tapaa ristiriitaisena.

Keskustelussa voidaan erottaa kaksi teemaa: aluksi puhutaan fyysisestä seksuaalisesta häirinnästä ja siihen painostamisesta tai ajautumisesta, mutta katkelman loppupuolella keskustelun painopiste siirtyy poikien väliseen vallankäyttöön ja valtahierarkian huipulla olemisen ristiriitaisuuteen. Valtakeskustelu on mielenkiintoinen myös häirinnän näkökulmasta, sillä sen kautta pojat tulevat kuvanneeksi maskuliinisuuksien ja oman statuksen rakentamisen mekanismeja, mitkä näkyvät myös häirinnän taustalla vaikuttavina motiiveina.

Feministisen lähiluvun ja diskurssianalyysin avulla osoitamme, että seksuaalinen häirintä voi varsinkin hegemonista maskuliinisuutta rakennettaessa olla keino ansaita tai ylläpitää tiettyä statusta. Statuskampailussa hegemonisen maskuliinisuuden rakentaminen sisältää siinä mukana oleville ristiriitaisia ja vahingollisia elementtejä. Mekanismin ymmärtäminen on tärkeää siksi, että kyse on tällöin paljon syvemmästä ongelmasta kuin yksittäisestä häirintätapauksesta, jolloin todellinen häirintään puuttuminen edellyttää ilmiön käsittelyä laajemmin. Häirintään johtavan käyttäytymisen purkaminen voi tällöin vaatia poikien valtasuhteiden ja maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyvien ihanteiden syvempää ymmärrystä, ruotimista ja haastamista.

Esittelemme analysoitavan katkelman aluksi kokonaisuudessaan. Tämän jälkeen analysoimme huumoriin ja maskuliinisuuksiin kietoutunutta häirintää sekä sen taustalla näkyviä maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyviä paineita. Analyysin tueksi siteeraamme joissakin kohdin uudelleen otteessa esiintyneitä puheenvuoroja. Keskustelu alkaa, kun tutkijat nostavat *polttava tuoli* -leikissä esille aiemmissa työpajoissa ilmi tulleen kokemuksen häirintään painostamisesta.

M: Sit yks poika kerto mulle, että sitä oli pakotettu tai painostettu puristamaan jotai tyttöä pyllystä

(pojat tirsкуvat ja vilkuilevat toisiinsa. Osan ilmeet ovat hämmästyneitä.)

Muutama poika: Hä?

T: Onks teille tultu?... mitä luulette, että jos tulee semmosta pakotusta tai tommosta yritystä - mitä luulette että miltä se tuntuis mahollisesti niinku siitä pojasta?

M: Tai niinku jos joku pakottais sua tai painostas sua että tee tollee..

Veikko: Ei kukkaa melkeempä niinkö pakota tosissaan.

Niila: Nii-i.

Veikko: Läpällä vaan, sillee että saat kaks euroa jos lyöt perseelle toista nii sitte joo, mutta nii...

M: No miks se on semmonen juttu, että lyödä toista perseelle?

Veikko: Emminä tiää.

(naureskelua)

T: No tekeeks joku niin? Tai jääkö se läpäksi?

Veikko: Tekee

Onni: Kyllä, jokku jos ne saa rahaa, niin kyllä ne aina tekkee.

Risto: Veikko muistakko minä, mää annoin kaks euroo...

Veikko: Mää antoin kaks euroo mun kaverille.

M: Kävitsä tekee sillee?

Veikko: Joo

Risto: Tekikö se?

Veikko: Kärppäpelissä joo, ku peli loppu.

T: Nimittäin joitaki se saattaa, tai aika moniaki - monet pojat on sanonu että se on hirveen ahistavaa, mut sitä ei välttämättä pysty sanomaan ääneen, että ei vois vähempää kiinnostaa, mut siihen on tavallaan painetta mennä.

M: Koska se on vähän niinku semmonen jutt - , tai muka läppä tai semmonen.

Veikko: Meitä oli kolome poikaa niin sitte ni yks mun kaveri sano sille toiselle että. Veikko antaa sulle kaks euroa jos sää lyöt persellee tuota cheerleaderia ku peli loppuu ni ku ne mennee sinne koppiin, ni sitte mää vaan olin ihan hiljaa ja sitte se meni ja teki sen, sitte mun piti antaa se.

M: Aijaa, et se vähän niinku sun puolesta tyyliin päätti että noni joo, tuo antaa sulle. Aika jännä, voi tolleeki, tuohan on periaattessa niinku sekä sillä oli niinku valtaa siinä tilanteessa et se vaan pysty tekee tollee

Veikko: No se oli meistä vanhin.

M: Sillä oli eniten valtaa... Mikä muu asia voi tuua niinku valtaa? Et on sitte niinku varaa tehdä tai sanoa toisille, vähä niiku määrätä mitä toiset tekee? Muuta ku se ikä? Mikä muu asia voi vaikuttaa siihen? Ootteko koskaan aatellu? Mikä siihen vaikuttaa? Että jollaki on varaa tehdä jotain? Sit jos joku toinen tekee jonku saman jutun, ni sit se on vähä niinku sillee että no joo..

Veikko: No se vähän niinku tulee automaattisesti

T: Mm-m.

Veikko: Että jos on ennen tehny kaikkea ja sitte niin muut on kuullu siitä, jos yritää saada pois sen jutun, ni se ei vaan niinku lähe.

M: Joo-o

Veikko: Että ne ottaa, että jos joku on ylempi ku muut, se ei vaan niinku lähe

Risto: Se vaan tuo esille

M: Ai et se aika vaikeesti niinku muuttuu?

Veikko: Ei se lähe.

M: Ai se ei vaan niinku lähe ollenkaa niinku pois?

Veikko: Nii.

M: Miksi se ei lähe? Voisko siihen vaikuttaa ite, niinku jokainen?

Onni: Ei

Veikko: Ei siihen voi niinku

Eemeli: (hiljaa) Vooi

Risto: Niinku ne aattelee että, oliko se silloin siistiä ku, hei muistatteko...!

Veikko: Niinku joitaki jotka kiipeilee koulun katoilla ja tämmöstä, ni muut on kuullu, ni ne ottaa että se on niinku kova poika ja tämmöstä, että se on ylempi ku muut

Niila: Mun mielestä se on niinku tosi out

Veikko: Turpa kiinni

T: Vakiintuuko se jotenki?

M: Onko se teidän mielestä niinku hyvä asia, vai olisko kiva jos ei olis tollee?

Veikko: No se ei oo mukavaa, jos on niinku ite semmonen että muut mielti että sää oot parempi ku muut

M: Nii että jos ite on niinku se, että muut pitää sua vähän niinku parempana niin se ei oo kivaa

Veikko: Ei oo mukavaa

M: Joo-o

Veikko: Niinku jos on, jos ei oo feimi ja näin ja kaikki tämmöset niin sitte varmaan haluais siihen tilanteeseen, niinku että ois hyvä, mutta sitte ku on siinä, ni se ei oo mukava

M: Tuleeks siitä sitte vähän niinku paine ylläpitää sitä? Niinku et mun pitää nyt tehdä sitte enemmänki jotai

Veikko: Ei, ei se niinku, ku sen lopettaa, ne kaikki jutut, ja sitte nii, ei emmää enää oo siinä että mun pitää tehdä jotaki että on kova.

M: Joo.

Tuijan kysymys painostuksesta tai paineen alla toimimisesta saa Veikon aivan kuin kiertelemään kysymystä, selittäen vallan käyttöä huumorilla ja vedonlyönnillä. Vastauksessa on yhtä aikaa läsnä ”kyllä” ja ”ei”: Veikko ei kiellä painostusta, mutta haluaa lieventää tai aivan kuin oikeuttaa vallankäytön ilmaisuilla *ei tosissaan* ja *läpällä*. Häirintä näyttäytyy näin neuvottelevana, manipuloivana, kaveruuteen ja huumoriin kietoutuvana toimintana.

Veikko: Ei kukkaa melkeempä niinkö pakota tosissaan

Niila: Nii-i

Veikko: Läpällä vaan, sillee että saat kaks euroa jos lyöt perseelle toista nii sitte joo, mutta nii...

Keskustelun jatkuessa Veikko kuvaa vielä tarkemmin häirintätilannetta, jossa itse oli mukana velvoitetun maksumiehen roolissa:

Veikko: ”Meitä oli kolome poikaa niin sitte ni yks mun kaveri sano sille toiselle, että Veikko antaa sulle kaks euroa jos sää lyöt persellee tuota cheerleaderia, peli loppuu ni ku ne mennee sinne koppiin, ni sitte mää vaan olin ihan hiljaa ja sitte se meni ja teki sen, sitte mun piti antaa se.”

Keskustelussa tulee ilmi ehkä kaikkein vaikeimmin havaittava häirinnän ja väkivallan muoto: toiminta kietoutuu niin kiinteästi kaverisuhteisiin ja huumoriin, että sen vahingoittavaa luonnetta on todella vaikea paikantaa. Teko tuottaa vahinkoa ennen kaikkea tytölle, mutta myös vetoon osallistuville pojille, sillä tapa, jolla teko tuotetaan, on monimutkainen, ja yhteisölliset ja vahingoittavat voimat ovat yhtä aikaa läsnä. Itse häirintäteko ja siihen painostaminen tulee samalla rakentaneeksi kuvaa dominoivasta, heteroseksuaalisesta miehestä, joka voi tai jonka jopa kuuluu koskettaa naista ilman lupaa. Kirjallisuuden mukaan pohjalla on yhteiskunnalliset patriarkaattiset arvot ja sen ohjaama seksismi (Jokinen, 2000, s.16-17).

Tilanne on mielenkiintoinen myös siitä näkökulmasta, että se joka häirinnän tekoa ehdottaa, ulkoistaa itsensä täysin teosta. Poikaporukan johtohahmo haastaa tekijäksi kaverinsa, jonka nimeä ei tässä mainita, ja teon tukijaksi Veikon. On selvää, että tilanteessa on kysymys tyttöön kohdistuvasta seksuaalisesta häirinnästä, mutta lisäksi poikien välillä tapahtuva vallankäyttö on ilmeistä. Veikko kertoo itse olleensa hiljaa, eli kuvaa omaa toimijuuttaan ikään kuin hänellä ei

olisi ollut mitään mielipidettä, tai ainakaan valtaa oman mielipiteensä ilmaisuun kyseisessä tilanteessa. Käyttämällä seuraavia ilmaisuja, hän myös antaa ymmärtää, ettei hänellä ollut valtaa päättää maksumiehen roolistaan:

”- kaveri sano sille toiselle, että Veikko antaa -”

”- mun piti antaa se.”

Tulkitsemme, että tapahtumassa on kyse niin sanotusta maskuliinisesta miehuuskokeesta, jonka ytimessä on heteroseksuaalinen performanssi. Jokisen (2000, s. 43, 68-69) mukaan miehuuskokeiden avulla osoitetaan ”todellinen miehuus”, kulttuurinen maskuliinisuus, joka on todistettava yhä uudestaan erilaisten henkistä tai fyysistä vaaraa aiheuttavien suoritusten kautta. Tapahtumaa ohjaileva poika asettaa toiset miehuuskokeeseen, jossa poikien tulee todistaa heteroseksuaalisuutensa, rohkeutensa ja kyky käyttää tai tukea väkivaltaa.

Kouluissa kulttuurisesti ihannoitua maskuliinisuutta tavoitellaan Mannisen (2010, s. 89, 104) ja Huukin (2010, s. 74) mukaan erilaisilla statusresursseilla, joista he paikallisella tasolla nimeävät väkivallan, performanssit, materiaalisuuden, fyysisyyden, huumorin, sosiaalisten suhteet ja seksuaalisuuden. Nämä pohjautuvat ”oikeanlaisen” poikuuden ihanteeseen, johon liitetään ainakin kilpailullisuus, voima, itsepuolustuskyky, heteroseksuaalisuus, hauskuus, pelottomuus, herkkyyden peittäminen, normalisoituneen väkivallan legitimointi ja sosiaalisen pelin hallinta. (Manninen, 2010, s. 106; Huuki, 2010, s. 74).

Toiminnassa on läsnä myös sosiaalinen peli ja huumori, jota kutsutaan ”läpäksi”. Läppä viittaa tässä Mannisen (2010, s. 95-96) tavoin sosiaaliseen peliin, joka sisältää humoristista hauskanpitoa ja verbaalista vuorovaikutusta, mutta myös kehollista toimintaa ja tässä tapauksessa seksuaalisen ulottuvuuden (myös Huuki, Manninen & Sunnari, 2010, s. 375-376).

Tässä aineistossa ”oikeanlaisen” poikuuden ihanteista nousee esille kilpailullisuus uhkarohkeiden temppujen muodossa. Heteroseksuaalisuus, huumori ja normalisoituneen väkivallan legitimointi näkyvät häirintäteossa ja häirintään painostamisen vähättelemisessä, koska se tapahtuu *läpällä*. Lisäksi Veikon puheesta esiin nouseva *kovan pojan* ihanne viittaa väkivallan legitimointiin, itsepuolustuskykyyn, pelottomuuteen ja herkkyyden peittämiseen.

Seksuaalinen häirintä tai muu väkivalta voi siis toimia statusta nostavana tai ylläpitävänä resurssina. Veikon kertomuksen perusteella tulkitsemme takapuolelle läimäisyn ja siitä palkittamisen maskuliinisuuksien rakentamiseen ja suosion tavoitteluun liittyvinä tekoina, joilla tuli

osoittaa riittävää kovuutta tai 'pokkaa' seksuaalisen häirinnän tekojen tekemiseen ja tukemiseen.

Ehdotammekin, että sosiaalisen pelin avulla häirintään mukaan vedetyt pojat voivat olla myös häirinnän uhreja ja tilanteeseen liittyvä vallankäyttö verhoutuu yhteisöllisyyteen ja huumoriin: huumorin varjolla voi helpommin pyytää toista tekemään myös kyseenalaisia tekoja, ja yhteisestä huumorista on vaikeaa sanoutua irti. Tämä ilmeni aineistossamme myös homotteluun liittyvän häirinnän yhteydessä: homotella voi *läpällä* eli teko oikeutetaan huumorilla. Läppään liittyy Pajun (2011, s. 179-180) kuvaama läpänsieto-oletus, eli läppää on kestettävä. Jos ei jotain läppää kestä, se kertoo joko heikkoudesta tai siitä, että aihe *osuu kohdalle* eli on liian lähellä itseä. Samankaltaisia tuloksia ovat saaneet poikien välisestä huumorista myös Manninen (2010, s. 94) ja Huuki (2010, s. 74-75).

Huuki (2010, s. 82-83) kuvaa huumoria kaksijakoisena, välittämisen ja väkivallan mahdollisuudet sisältävänä ilmiönä, ja ehdottaa huumorin ja kiusoittelemisen tärkeiksi tarkastelun kohteiksi kouluväkivallan varhaisten mekanismien tunnistamisessa. Hän nostaa huumorin avainasemaan liikuttaessa *tasa-arvoisen keskinäisen hauskanpidon ja väkivallan raja-alueilla*. Väkivallan elementti ei välttämättä ole edes tarkoituksellista, vaan syntyy keskinäisen yhteisöllisen toiminnan sivutuotteena.

Tässä häirintä tapahtuu suostuttelun avulla ja suostuttelussa raha toimii suostuttelun välineenä tai kannustimena. Olennaista on kuitenkin huomio siitä, että poikien väliset valtasuhteet vaikuttavat tapahtumien kulkuun. Mielenkiintoinen kysymys onkin, että vaikka ketään ei Veikon ja Niilan mukaan suoraan pakotettaisikaan edellä mainittuun tekoon, millaisia riskejä pojat kokevat teosta kieltäytymiseen liittyvän: miten kieltäytyminen voi vaikuttaa pojan statukseen ja hyväksytyksi tulemiseen ryhmässä?

Ilmeisesti tekoon ainakin liittyi vallan epätasapainotila. Veikko allekirjoittaa ehdotuksen siitä, että pojalla, joka suostutteli muut häirintään, oli eniten valtaa.

M: Aijaa, et se vähän niinku sun puolesta tyyliin päätti että noni joo, tuo antaa sulle. Aika jännä, voi tolleeki, tuohan on periaattessa niinku sekä sillä oli niinku valtaa siinä tilanteessa et se vaan pysty tekee tollee.

Veikko: No se oli meistä vanhin

Huukin (2010, s. 82) mukaan valtahierarkiassa ylempänä olevilta kohdistuu alemmassa asemassa oleviin toisarvoistamisen, poissulkemisen, vähättelyn ja naurunalaiseksi tekemisen uhka. Väkipalta nähdään tässä hienovaraisena ja normalisoituneena kontrollointina ja kurinpitona.

Pelkkä väkivallan uhka ja tietoisuus omasta statuksesta luokassa tai kaveriporukassa riittää luomaan pelon ilmapiirin, jossa oman asemapaikan toimintavalmiuksien ylittämistä rankaistaan joko välittömästi tai myöhemmin sopivan tilaisuuden tullen. (Huuki, 2010, s. 82-83.)

Taitavasti käytettynä arvostusta tai jopa pelkovaltaan perustuvaa kunnioitusta tuovat resurssit toimivat koulupoikien keskuudessa ikään kuin tietyn aseman ja sitä myötä vallan käytön oikeuttajina, mikä näyttäisi olevan taustalla myös tässä häirintätilanteessa. Häirinnän motiivina näyttäytyy siis suosion ja hyväksynnän tavoittelu ja toisaalta maskuliinisuuksien rakentaminen.

Haastammekin poikia kertomaan lisää siitä, mitkä asiat voivat tuoda valtaa tai miksi jollain on valtaa niin paljon, että voi määrätä toisten tekemisiä. Veikko avaa omasta näkökulmastaan lisää vallankäyttöön oikeuttavia resursseja ja kuvaa samalla kokemustaan siitä, millaista on olla suosittu tai kunnioitettu. Hän kuvaa rohkeutta vaativien ja rajoja rikkovien tekojen antavan *kovan pojan* maineen. Kovana pidetyllä tyypillä on siis korkea sosiaalinen status, jota Veikko kuvaa pysyväksi.

”Että jos on ennen tehny kaikkea ja sitte niin muut on kuullu siitä, jos yrittää saada pois sen jutun [”kovan jätkän” maine], nii se ei vaan niinku lähe... -...että ne ottaa [ajattelee],- että jos joku on ylempi ku muut, nii se ei vaan niinku lähe.”

”Niinku joitaki jotka [”kovis”porukka] kiipeilee koulun katoilla ja tämmöstä, ni muut on kuullu, ni ne ottaa [ajattelee], että se on niinku kova poika ja tämmöstä, että se on ylempi ku muut.”

Jos on ollut mukana teoissa, jotka poikien vertaissuhteissa toimivat respektiresursseina, siitä voi syntyä tietty asema. Tällaiseen asemaan voidaan myös tietoisesti pyrkiä käyttämällä taitavasti respektiä antavia statusresursseja. Veikko kuvaa kuitenkin asemaansa *kovana poikana* hyvin ristiriitaisesti. Hän antaa toisaalta ymmärtää, ettei asema ole hänelle mieluinen, mutta samalla osoittaa, että on pyrkinyt ainakin jossain vaiheessa saavuttamaan aseman. Ehkä Veikko on aseman saavutettuaan saanut Huukin (2010) tutkimustulosten tavoin kokea, että kovismaskuliinisuus sisältää ristiriitaisen taakan, jota kyseisessä asemassa oleva ei ymmärrä vielä siinä vaiheessa kun yrittää asemaa tavoitella:

”Niinku jos on, jos ei oo feimi [suosittu/tunnettu] ja näin ja kaikki tämmöset niin sitte varmaan haluais siihen tilanteeseen, niinku että ois hyvä, mutta sitte ku on siinä, ni se ei oo mukava.”

”Ei, ei se niinku, ku sen lopettaa, ne kaikki jutut [koviksen mainetta tuottavat teot], ja sitte nii, ei emmä enää oo siinä, että mun pitää tehdä jotaki että on kova.”

Veikon kerronta häirinnästä sekä sen jälkeinen pohdinta vallasta ja statuksesta auttaa ymmärtämään pojan näkökulmasta sitä, miten seksuaalisen häirinnän tekijäksi tai tukijaksi voidaan päätyä ja miten ristiriitaisia paineita pojat voivat kokea poikakulttuurissa.

Häirinnän motiiveiksi nimeämme tämän analyysin perusteella tietyn sosiaalisen aseman ylläpitämisen sekä siihen liittyvän hegemonisen maskuliinisuuden rakentamisen. Häirinnän taustalla vaikuttavan mekanismin juuret näyttävät liittyvän poikakulttuurin ihanteisiin kovuudesta, rohkeudesta, väkivallan hyväksymisestä, heteroseksuaalisuudesta ja vahingolliseenkin huumoriin sitoutumisesta, sekä vahvat valtahierarkiat, missä korkeassa asemassa oleva voi ohjata toisten tekemisiä. Nämä elementit yhdessä ovat aivan kuin riskitekijöitä, jotka altistavat sekä yksilöt että koko yhteisön sitoutumaan väkivallan kuten häirinnän tuottamiseen tai hyväksymiseen.

5.4 Häirintää vahvistavat ja vastustavat voimavirtaukset

Kuten edellä osoitimme, seksuaalista häirintää tuottava puhe ja toiminta voi kietoutua monimutkaisella tavalla lasten kaverisuhteisiin ja huumoriin sekä olla osa maskuliinisuuksien rakentamista. Siksi häirintää tuottava puhe ja toiminta ei ole aina niin selvästi tunnistettavissa eikä erotettavissa tasavertaisesta hauskanpidosta. Seuraavaksi analysoimme erään työpajan tuolileikkiä, missä ilmeni, että osa luokan pojista viljeli luokassa huumoria, joka loukkasi ja häiritsi osaa pojista. Huumori sisälsi heteroseksististä häirintää loukkaavien, seksistisen ilmausten sekä vertaissuhteita seksualisoivien merkitysten muodossa.

Huumoria analysoidaan tässä diskurssianalyysia uusmaterialistisella analyysillä höyryäen *seksuaalista häirintää tuottavana puheena ja toimintana* sen vertaissuhteita häiritsevän, poikana olemista ahtaavan sekä tyttöjä (ja poikia) halventavan vaikutuksen vuoksi. Tuolileikissä nousi esiin myös *seksuaalista häirintää vastustavaa puhetta ja toimintaa*, mikä näkyi häiritsevän huumorin ja sitä tuottavien henkilöiden ilmiantoina, sekä häirinnän kohteena olemisen aiheuttamien tunteiden kuvaamisena. Tuolileikki mahdollisti mielipiteiden ilmaisun myös liikkeen avulla, mikä näytti antavan voimaa häirinnän vastustamiselle.

Leikin aikana seksuaalista häirintää tuottava ja sitä vastustava toiminta kohtasivat osin aikuisten ohjaamassa vuorovaikutuksessa ja tilaan syntyi valtaa sisältäviä voimavirtauksia, missä nämä vastakkaisuuntaiset voimat nousivat ja laskivat tilassa vuorotellen, limittyen ja jopa sekoittuen. Valitsimme työpajan tuolileikki -osuuden lähempään analyysiin juuri häirintää tuottavan ja sitä vastustavan viestinnän voimakkaiden ja toistuvien, sekä osin limittyvien virtausten vuoksi. Tätä kuvaa analyysilukumme otsikko: *Häirinnän voimat ja vastavoimat*. Tuolileikki oli analyttisesti erittäin kiehtova, mutta samalla haastava, sillä erilaiset puhutavat ja viestit ristelivät leikin aikana välillä nopeasti ja osin päällekkäin.

Häirintää tuottavaan ja sitä vastustavan toiminnan virtauksia tutkiessa, huomasimme säännönmukaisuutta ja toistuvuutta, joiden perusteella hahmotimme 30 minuuttia kestävästä tuolileikin osasta 7 analyttistä kierrosta. Uusmaterialistisia menetelmiä hyödyntäen olemme rakentaneet analyysin näiden kierrosten mukaan tarkoituksena kuvata, miten alati liikkeessä olevat häirintää tuottavat ja sitä vastustavat toistot vetävät poikia moneen suuntaan ja tuottavat leikkiin erilaisia mahdollisuuksia maskuliinisuuksien rakentamiseen. Tämän avulla pyrimme tekemään näkyväksi: 1) miten pojat kietoutuvat toistuviin sommitelmiin, joissa on seksualisoitunutta (väki)valtaa sisältäviä virtauksia. 2) väkivaltaa sisältävien virtausten kiinnittymistä erilaisiin

kulttuurisiin ja historiallisiin elementteihin. 3) potentiaalia, joka pojissa on tuottamaan erilaisia, ahtaista maskuliinisuuden normeista vapauttavia toistoja. (vrt. Huuki, 2016).

Esittelemme kierrokset kronologisessa järjestyksessä, mutta niiden välissä voi olla tapahtumia tai puhetta, joita emme tässä kuvaa. Tilanteessa tapahtui niin paljon, että kaikkea oli vaikea mahduttaa yhteen analyyttiseen kehikkoon, ja sen vuoksi olemme poimineet lähempään tarkasteluun vain asettamamme tehtävän kannalta kaikkein olennaisimmat kohdat. Myös kukin kierros etenee kronologisesti, mutta analyysia selkeyttääksemme, olemme pilkkoneet kolme ensimmäistä kierrosta osiin tehtävän kannalta olennaisissa kohdissa. Tulemme käsittelemään tässä vain 4 ensimmäistä kierrosta, jottei analyysi käy liian raskaaksi. Viimeiset kierrokset eivät juuri anna tähän analyysiin uutta tietoa, sillä neljän ensimmäisen kierroksen perusteella havaittu häirinnän mekanismi toistuu samankaltaisena myös viimeisissä kierroksissa.

Kierroksissa tyypillinen ja toistuva rakenne on se, että meidän esittämä väite tai kysymys saa häirintää vastustavan virtauksen voimistumaan, jonka jälkeen häirintää tuottava voima pyrkii tukahduttamaan häirinnän vastustamisen. Kierros kierrokselta häirintää tuottava puhe voimistuu, hakien voimaa ja valtaa aina uusista kulttuurisista ja historiallisista elementeistä (vrt. Huuki, 2016). Analyysi kuvaa siis tavallaan myös seksistisen huumorin ja sen tuottaman hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen sekä vapaan vuorovaikutuksen ja yksilön kunnioittamisen välillä olevaa jännitettä.

Ennen varsinaista analyysia taustoittamme vielä hieman luokassa havaitsemaamme asetelmaa, minkä mukaan pojat jakautuivat erilaisten maskuliinisuuksien tavoittelun perusteella hierarkkisesti kolmeen eri ryhmään. Tämä auttaa ymmärtämään joitakin analyysissa tehtyjä päätelmiä. Varsinaista analyysia luokan valtasuhteista ei lyhyen vierailun pohjalta pysty tekemään. Kuitenkin tässä luokassa näkyi niin selvästi kolme eri tyyppistä ryhmää, että se tuli selväksi jo yksittäisen vierailun ja siitä taltioidun videon perusteella.

Ensimmäistä ryhmää luonnehti hegemonisen maskuliinisuuden aktiivinen tavoittelu ja kannattaminen. Nimesimme tämän ryhmän hegemonisen maskuliinisuuden kannattajiksi ja olemme koodanneet heidän nimensä perään H-kirjaimen. Tämä ryhmä oli hyvin dominoiva ja osallistui aktiivisesti seksistisen huumorin tuottamiseen, toisten nolaamiseen ja alas painamiseen. Ryhmän jäsenten käytöksessä näkyi toistuvasti toimintaa, puhetta ja eleitä, jotka viestivät välinpitämättömyyttä ja ”coolitutta”. Tämä näkyi esimerkiksi voimakkaita tunteen ilmaisuja välttele-

vässä eleistössä ja välinpitämättömyyttä ilmaisevissa katseissa. Pojat istuivat itsevarman rennosti ja vitsailivat keskenään sekä hakivat voimakkaasti toistensa tukea eri tilanteissa katseilla, nyökkäyksillä ja muilla eleillä.

Myös ryhmän pukeutumisessa oli yhteneväisyyttä. Monilla heistä oli moottoriurheilulogoilla varustetut hupparit ja hiustyyliin kuului pitkät hiukset tai ananastukka. Ryhmä asettui heti luokkaan tullessaan meistä katsottuna vasemmalle laidalle ja pysyi pitkään visusti yhteneväisenä myös tuolileikin aikana. He esimerkiksi päättivät usein ikään kuin yhdessä liikkua. Näin he käyttivät ryhmää tukena varmistukseksi sen, että jokainen mielipiteen ilmaisu sai kannatusta ja vaikutti voimalliselta.

Toinen ryhmä istui ensimmäisen ryhmän vieressä, eli keskellä ja ryhmän koostumus oli vaihtelevampi. Heidän pukeutumisensa ja habituksensa ei ollut niin tietoista ja yhteneväistä kuin ensimmäisen ryhmän, vaan sitä voisi kuvata ehkä sanalla tavallinen. Nimesimme tämän ryhmän tasapainoilijoiksi ja heidän nimensä perään on koodattu T-kirjain. Tämän ryhmän henkilöistä osaa vaikutti luonnehtivan Mannisen (2010) kuvaama banaalius ja osaa rauhallinen myötäilijyys. Banaaliudella viittaamme erityisesti seuraaviin piirteisiin: itsepuolustuskyky ja tasapainoileva käytös sen suhteen, kuinka paljon tai rohkeasti käyttää omaa ääntä keskustelussa, jossa hegemonisen maskuliinisuuksien ideaaleja haastettiin. Rauhalliset myötäilijät taas olivat yleensä hiljaa ja hakivat erityisen selvästi hyväksyntää muilta. He vaikuttivat odottavan ylintä valta-asemaa pitävien tai ainakin riittävän monen muun toimintaa, ennen kuin itse esimerkiksi liikkuvat tuolileikissä.

Tämän ryhmän kuvaaminen on haastavaa ja sen henkilöiden käytös poikkesi osin paljonkin toisistaan. Merkittävää ryhmän toiminnan kannalta oli, että he erottuivat hegemonisen maskuliinisuuden kannattajista selvästi, vaikka osa heistä vaikutti tulevan hyvin toimeen myös kannattajien kanssa. Kukaan heistä ei aktiivisesti osallistunut ensimmäisen ryhmän huumoriin, vaikka muutamat heistä nauroivatkin näkyvästi jutuille. Nämä pojat eivät siis aktiivisesti itse tuottaneet ja vahvistaneet hegemonisen maskuliinisuuden ihannetta sillä tasolla, mitä ensimmäinen ryhmä teki. Silti heistä osa näytti kannattavan hegemoniaa sivusta seuraajan ja tukijan roolissa. Osa tasapainoilijoista puolestaan keskusteli asioista aitoja mielipiteitä ja tunteita ilmaisten, sekä vastusti häirintää. Toiset taas olivat hiljaisia ja osa vaikutti jopa passiivisilta.

Luokassa oli myös muutama henkilö, jotka vaikuttivat erottuvan molemmista edellisistä ryhmistä. Poikien käytös vaikutti haastavan hegemoniaa ja sen ihanteita joko suoraan tai käytöksen kautta. Ryhmän henkilöitä yhdisti ensisijaisesti se, että he joutuivat erityisesti hegemonisen

maskuliinisuuden kannattajien uhreiksi näiden tuottamassa huumorissa. Heidän asemansa vaikutti muutenkin alisteiselta muihin nähden. Kuvaamme tulkintaa alisteisesta asemasta seuraavassa kappaleessa. Nimesimme Mannisen (2010) tavoin ryhmän hegemonisen maskuliinisuuden pettäjäiksi. Nimi kuvastaa sekä paikallisesti ihannoidusta maskuliinisuudesta irtisanoutumista että jollain tapaa alisteista asemaa luokan valtahierarkiassa. Olemme koodanneet näiden poikien nimien perään P-kirjaimen.

Kyseinen ryhmä sijoittui aluksi kaaren oikealle puolella ja heistä yksi joutui heti aluksi tasapainoilijaryhmän pojan toimesta vaihtamaan paikkaa keinoin, joka teki pojan naurunalaiseksi. Pojista Tomi puhui välillä rohkeasti, mutta välillä hänen puheensa aikana ensimmäisen porukan pojat selvästi vilkuilivat toisiaan ja ilmeilivät. Häntä myös nolattiin ja hiljennettiin aktiivisesti seksistisen huumorin avulla. Kolmanteen ryhmään liitimme myös pojan, jonka asema vaikutti aluksi hyvin ristiriitaiselta: Aki lähti mukaan seksistiseen huumoriin, joka kohdistui muun muassa Tomiin, mutta näytti silti olevan matalassa asemassa olevien poikien kaveri. Hän myös istui yleensä kaukana hegemonisen maskuliinisuuden kannattajista eikä jutellut yleensä suoraan heidän kanssaan. Yksi hegemonisen maskuliinisuuden kannattajista osoitti selvästi Akille paikan valtahierarkian periferiassa, kuten analyysissä tulemme osoittamaan. Näiden seikkojen perusteella tulkitsimme, että hän ei selvästi kuulunut H-ryhmän poikiin ja oli jopa häirinnän erityinen kohde.

Kierros 1:

Tämä kierros avaa keskustelun luokassa koetusta häiritsevästä, tyttöihin liittyvästä, seksuaalisovasta kiusoittelusta. Analysoimme häirintää tuottavien ja vastustavien voimien ilmenemistä keskustelussa. Analyysi osoittaa, miten aikuisten avoin, tuolileikissä esittämä kysymys toimii häiriönä, joka saa ryhmässä aikaan häirintää vastustavan voimavirtauksen. Pinnan alla kytevä häirintää vastustava voima purkautuu eleinä, puheena, toimintana ja tunteiden purkamisena. Purkautuminen osoittaa, että luokassa oli häiritsevää huumoria, jota haluttiin vastustaa. Avoin vastustus herättää kuitenkin myös häirintää tuottavan voiman liikkeelle. Lopuksi analysoimme lyhyesti ensimmäisen kierroksen heteroseksistisen huumorin tuottamia merkityksiä.

Ensimmäinen kierros alkaa Iiriksen lukemasta väittämästä, johon lähes kaikki pojat reagoivat välittömästi:

I [lukee ääneen väittämän]: Meidän luokassa on huumoria, joka tuntuu joistaki epämiellyttävältä.

Kaikki yhtä lukuun ottamatta vaihtavat heti paikka. Osa näyttää yllättyneiltä.

Tilassa ääntä, elehdintää, katseiden vaihtoa ja liikettä.

Useat huudahtelevat: No joo! No toi oli!

Tomi[P]: Noiden poikien - teijän ne tyttöjutut hyvinki.

Ilari[T]: Tuo oli kyllä semmonen pommi.

M: Kenestä tuntuu epämiellyttävältä?

Useat nostavat kätensä

Joku pojista: Kaikista välillä!

Useat yhtyvät ja vahvistavat pojan kommentin.

Oppilaiden yhteneväinen ja äkillinen liike paljastaa, että luokassa on useiden mielestä epämiellyttävää huumoria. Tuolileikissä esitetty väite sattuu niin tunteita herättävään kohtaan, että kaikki reagoivat siihen jollain tavalla. Ilari myös kuvaa kysymystä metaforalla *pommi*. Voimakas liike, johon kaikki osallistuvat, puhe katseet sekä Ilarin ja Tomin kommentit kertovat, että tässä luokassa on jotain sellaista häiritsevää huumoria, josta kaikki ovat tietoisia. Liike ja puhe toimii samalla häirintää vastustavana voimana avoimesti kritisoiden epämiellyttävää huumoria. Liike ja Ilarin kommentti antavat vaikutelman patoumasta, joka purskahtaa esiin, aivan kuin se olisi ollut odottamassa tilaisuutta.

Myös pojat, joiden osoitamme myöhemmin tuottavan häirintää, liikkuiivat kysyttäessä luokassa olevasta ärsyttävästä huumorista – eli tulevat antaneeksi tuen häirinnän vastustamiselle. Liikkumisen mahdollisuus toimii vapauttavana ja voimallisena mahdollisuutena antaa ääni suhteellisen anonyymisti tähän tunteita herättävään kysymykseen. Liikkeeseen liittyi myös vuorovaiikutusta, kuten katseet, eleet ja äännähdykset, joilla ilmaistiin omaa kantaa tai etsittiin tukea omalle mielipiteelle.

Kun Maija kysyy tarkennusta siihen, millaista huumori on, osa pojista reagoi pelonsekaisella naurulla, pudistellen päätään ja huutamalla: *Ei, ei!* Huukiin (2016) tukeutuen ehdotamme tämän johtuvan siitä, että yhtäkkinen avoimuus voi herättää ristiriitaisia tunteita ja olotiloja, sillä se

uhkaa jotain olemassa olevaa järjestystä ja toistoja, mitä ei ole aiemmin näin avoimesti kyseenalaistettu. Huudot eivät estä kuitenkaan estä avoimuutta, sillä Tomi toimii rohkeasti häirintää vastustavan voiman äänitorvena alkaen sanallistaa koettua häirintää:

Tomi[P]: Ku - osa mejän pojista nii on sillee - miten tytöt? Tai tällee mäen muista miten ne sannoo.

Ismo[H]: Miten naisasiat?

Tomi[P]: Nii.

Hän osoittaa kuitenkin hetkellistä epävarmuutta häirintää sanallistaessaan, mikä näkyy katonaisena puheena ja ilmaisuna, ettei oikeastaan muista tarkalleen, miten häirintä tapahtuu (vaikka häirintä on päivittäistä, kuten kohta käy ilmi). Tämä näyttää toimivan tilaisuutena häirintää tuottavan puheen voimaantumiselle. Ismo sanoittaa Tomin puolesta "oikean" kysymyksen, mutta hän hymyilee leveästi ja äänensävy on kiusoitteleva ja itsevarma. Ismo ottaa siis roolin, jossa hän ikään kuin kysyy kysymyksen oikeasti Tomilta: hän katsoo kysyessään Tomia ja painottaa sanaa *naisasiat*.

Keskustelu tarkentuu nyt nopeasti epämiellyttäväksi koettuun *naisasioilla kiusaamiseen*, eli suhteista kyselemiseen, kiusoitteeluun ja siihen liittyvään painostamiseen:

Tomi osoittelee luokan vas. puolen poikia

Tomi[P]: Noi jätkät - ne - pelleilee sillee ja se ärsyttää. Ku ne hokkee sitä ihan niinku joka päivä.

Tomin kommentti vahvistaa, että vertaissuhteita seksualisoiva huumori koettiin ärsyttävänä, häiritsevänä ja toistuvana. Avoin sanallistaminen ja tunteiden ilmaisu toimii tässä häirintää vastustavana äänenä mahdollistaen erilaisten näkökulmien ja mielipiteiden, sekä tunteiden ilmaisun. Häirintää tuottava voima herää nyt kuitenkin selvästi liikkeelle pyrkien kääntämään aidon keskustelun huumoriksi:

Matti[H] ja Aki[P] [puhuvat osittain Tomin päälle]: Ai mitä, mikä?

Ismo[H]: Mites sun naisasiat? [kiusoitteleva äänensävy]

Monet nauravat innokkaasti ja kuin kysymystä tukien.

Matti ja Aki puhuvat siis osin Tomin päälle antaen Ismolle uudestaan äänen. Tässä Ismo, toistaessaan kysymyksen, toisaalta paljastaa ja sanoittaa tapahtunutta häirintää, mistä Tomi kertoi.

Samalla hän kuitenkin alkaa hienovaraisesti tuottamaan tilanteessa juuri kyseistä häiritsevää huumoria, sillä hänen äänensävyensä on jälleen itsevarman kiusoitteleva. Hän myös katsoo rennosti Mattia ja Akiä, sekä vilkaisee muihin hallitsevan ryhmän poikiin päin tietävästi virnuillen. Monet nauravat innokkaasti Ismon kysymykselle, mikä vahvistaa häirintää tuottavan huumorin oikeutusta ja valtaa. Tomin yrittäessä jatkaa häirinnän kuvaamista ärsyttäväksi, Aki keskeyttää kysymällä isoon ääneen:

Aki[P]: Kari, kuka sulla on kiikarissa?

Tomlin kuvaus huumorin ärsyttävyydestä ei saa mitään vastakaikua - päinvastoin. Huumorin jatkuminen, tällä kertaa Akin toimesta, lannistaa häirintää vastustavan äänen. Tomi reagoi tähän lyömällä käden otsaansa ja huudahtamalla:

Tomi[P]: Aki camoon! [viestii turhautumista ja pettymistä]

Puhuessaan hän roikottaa käsiään sivuilla velttona. Tomlin eleet ja huudahdus viestivät tuskastumista, turhautumista sekä pettymystä ja voimattomuutta. Tomi reagoi selvästi siihen, että seksistinen puhe yltyy ja että myös Aki liittyy häirintää tuottavaan ryhmään. Lopuksi hän toteaa vielä kuin itsekseen ja toivonsa menettäneenä, kattoon katsoen:

Tomi[P]: Se ärsyttää ihan hirveesti

Tämän jälkeen Tomi luo katseen kenkäänsä, laittaa kädet taskuunsa ja tuijottaa eteensä hieman levottomin elein. Tulkitsemme tämän viestivän epävarmuudesta ja hämmennyksestä. Tomi vilkuilee myös kulmiensa alta Akin suuntaan, minkä tulkitsemme pettymykseksi siitä, että oma kaveri lähti huumoriin mukaan. Tomi jää tilanteessa yksin ja tulee vaiennetuksi: hän on laittanut itsensä alttiiksi muiden kommenteille ja huumorille sanallistaessaan myös omia tunteitaan. Kun Tomlin eleet vielä osoittavat lannistumisesta ja omaan tilaan käpertymisestä, voidaan tulkita tilanteeseen liittyvän vähintäänkin voimattomuutta ja epävarmuutta, mutta mahdollisesti myös häpeää.

Ensimmäinen kierros osoitti selvästi ärsyttäväksi koetun huumorin sisältävän heteroseksististä häirintää, josta iso osa pojista kärsi jollain tavalla. Huumori oli vertaissuhteista kiusoittelevaa ja niiden seksualisointia, johon sitä aktiivisesti tuottavat pojat pyrkivät vetämään kaikkia mukaan tuottamalla puhetta jatkuvasti ja kohdistamalla sitä ainakin lähes kaikkiin poikiin. Jokaisella pojalla oletettiin olevan jokin kanta, mielipide tai henkilökohtainen kokemus asiaan liittyen; ikään kuin jokaisella pojalla kuuluisi olla heteroseksuaalinen suhde, tai jos ei juuri nyt suhdetta,

niin ainakin joku “kiikarissa”. Samalla tytöistä luotiin esineellistettyä kuvaa poikien keskinäisen häirinnän pelinappuloina. Häirintään osallistuvat pojat velvoittavat muita poikia olemaan aktiivisesti kiinnostuneita tytöistä seksuaalisessa tai romanttisessa mielessä. Huumorilla on kuitenkin osin päin vastainen vaikutus: tila tyttöihin liittyviin suhteisiin katoaa ja tukahtuu olemattomaksi, sillä kun henkilökohtaisia suhteita riepotellaan yhteisesti, tila vapaalle kanssakäymiselle ja vuorovaikutukselle kutistuu (Gillander Gådin, 2012).

Mukaan vetäminen ei siis tässä ole tasavertaista toimintaa pyrkimyksenä ottaa kaikki mukaan yhteiseen huumoriin. Kyse on päinvastoin epätasa-arvoa tuottavasta, pakottavasta voimasta, joka pyrkii paitsi hallitsemaan toisten ihmissuhteita, myös luomaan paineistetun ihanteen alakouluikäisestä pojasta seksuaalisia kokemuksia hakevana, heteroseksuaalisena miehenä, jolla täytyy olla *joku kiikarissa* ja jonka *naisasiat* ovat yhteinen asia tai jopa huolenaihe. Seksistinen puhetapa tuottaa näin mahdottoman tilan muodostaa aitoja suhteita tyttöjen kanssa ja vie pojilta myös tilan omalta seksuaaliselta kasvulta “kaikessa rauhassa”.

Puhe sisältää myös järjen vastaisen ilmaisun, sillä alakouluikäinen lapsi käyttää heteroseksuaalisista suhteista puhuessaan sanavalintaa, joka viittaa aikuisiin naisiin tyttöjen sijaan. Ehkä tämä liittyy fantasiaan, jonka avulla asetetaan mielikuvissa dominoiva ryhmä jo vanhemmiksi, koke-neiksi, aikuisten maailmaan. Tämä patologinen mielikuva ei kuitenkaan vastaa poikien sen hetkistä todellisuutta ja materialisoi toisen sukupuolen seksuaaliseksi objektiksi, jonka saaminen tekee pojasta miehen.

2. Kierros

Toinen kierros vahvistaa ensimmäisen kierroksen ajatusta siitä, että luokassa on vahva häirintää vastustava voima, joka pyrkii valtautumaan ja vaikuttamaan keskusteluun poikana olemisesta ja tyttöihin liittyvistä suhteista. Kierroksen avulla osoitamme, että kun häirintää vastustava tai kyseenalaistava voima nousee, häirintää tuottava puhe on valmis menemään vielä pidemmälle päästäkseen taas niskan päälle keskustelussa. Myös aikuisten kontrolli tilanteessa katoaa ja häirintää tuottava voima tukahduttaa aidon keskustelun. Analysoimme myös, miten häirintää tuottava puhe ammentaa voimaa ja valtaa kiinnittyen erilaisiin historiallisiin ja kulttuurisiin elementteihin (Huuki, 2016).

Toisen kierroksen aluksi häirintää vastustava voima virtaa Maijan kysymyksen valtauttamana tilaan tunteikkaana puheena ja eleinä sekä syyttävinä sormina ja katseina:

M: Tuleeks siitä [kyselystä/huumorista] semmonen olo, että pitäis olla jotain – naisia, vai tuleeks siitä - on vaan ärsyttävää, jos sitä koko ajan sillee...?

Kysymyksen aikana Tomi lyö kädet reisiinsä ja katsoo [turhautuneena tai epätoivoisena] olan taakse.

Tomi[P]: Pois se minusta.

Eetu[T]: Se on vaan niinku epämiellyttävää.

Ilari[T]: Kyllä on!

Tomi[P]: On! Olen samaa mieltä tämän herran kanssa!

Tomi viittaa samalla teatraalisesti kädellä Ilariin päin.

Tomi[P]: Sinähän niitä hoet siellä

Osoittaa samalla yhtä häirintää vahvistavista pojista.

Ilari [T]: Ja sitte ku sitä ei vielä lopeteta. Ku sitä pittää kokoajan, ihan kokoajan, pittää kokoajan...!

Ilarin puhe kiihtyy ja voimistuu. Lopussa joutuu toistamaan, sillä yhä useampi puhuu yhtä aikaa päällekäin.

Aki[P]: Mites nämä naisaasiat?

Nyt häirinnän sanalliseen kuvaamiseen ja vastustamiseen liittyvät Tomin lisäksi Ilari ja Eetu. Eetu kuvaa häirintää epämiellyttäväksi, minkä Ilari vahvistaa ponnekkaisesti huudahtaen: *Kyllä on!* Ilarin osallistuminen keskusteluun näyttäytyy erityisesti Tomille merkityksellisenä, sillä hän näyttää saavan siitä rohkaisua. Tomin ryhti suoristuu ja hän käyttää puhuessaan jopa hie- man teatraalista ilmaisua sekä viittaa Ilarin suuntaan.

Kun Ilari valittaa, että häirintä on jatkuvaa eikä sitä lopeteta (ilmeisesti edes pyydetessä) hä- nen puheensa kiihtyy ja voimistuu. Tämä viestii voimakkaista tunteista sekä siitä, että häirintää tuottava voima pyrkii peittämään Ilarin sanoman alleen. Ilaria ärsyttää ja saadakseen äänensä kuuluville hänen täytyy puhua lujempaa ja intensiivisemmin sekä toistaa tärkeänä pitämäänsä viestiä.

Kun Aki alkaa tuottamaan häirintää, Atte huomauttaa hiljaisella äänellä:

Atte[P/T]: Aki menee aina mukaan.

Häirinnän vastustaminen ja kyseenalaistaminen ei kuitenkaan vaikuta toivotusti niin, että syntyi avoin toisia kunnioittava keskustelu, vaan häirintää tuottava voima nousee nyt entistä selkeämmin, pyrkien tukahduttamaan häirintää kyseenalaistavat äänet. Käänte voimien virtauksissa tapahtuu, kun Maija yrittää kysymyksellään saada häirintää tuottavia poikia miettimään ja perustelemaan puhutapansa syitä.

M: Noo haluaisko pojat kertoa, että miks se niin kiinnostava vitsi?

Ismo[H]: No pitää sitä. Pittäähän sitä emäntä löytää.

Äänensävy ja eleet korostetun rentoja [viestii itsevarmuutta ja cooliutta]

M: Nii että pitäis sitä joku emäntä olla.

Aki[P]: Ei emäntää!

Ismo[H]: Joka tekkee ruuat ja kaikki muut kotihommat.

Matti[H]: Tomi pitäiskö antaa ilimasta vinkkiä?

Aki nauraa rehvakkaasti.

Muutama poika toistaa: Ilimasta vinkkiä.

Kysymystä käytetään mahdollisuutena seksistisen huumorin jatkamiseen ja sen oikeuttamiseen historiallisista ja kulttuurisista elementeistä voimaa ammentaen (Huuki, 2016). Ismon perustelu emännän löytämisen välttämättömydestä kiinnittyy avioliittoinstituutioon. Perustelu jatkuu vetoomuksella naisten ja miesten perinteisestä roolijaosta, mikä taas kiinnittyy patriarkaattiseen naisihanteeseen: naisen paikka on kotona ja tehtävä on tehdä miehelle ruokaa sekä huolehtia muista kotitöistä.

Emännän löytäminen eli tyttöystävän tai puolison saaminen näyttäytyy hegemoniseen maskuliinisuuteen perustuvan ylivallan, ja sitä tukevan kulttuurin ja normien kontrolloimisena: nainen nähdään palvelevana olentona ja miehen tarpeiden täyttäjänä. Puheellaan Ismo tuottaa halventavaa, esineellistävä ja kapeaa kuvaa naisesta. Tytöt kuvataan tulevina aikuisina naisina, joista he ilmaisevat olevan hyötyä myöhemmässä elämässä. Tytöt asetetaan ahtaaseen naisihanteeseen korostaen materialistisia ja väheksyen henkisiä ominaisuuksia. Toisaalta puhe asettaa myös pojat ahtaaseen miesihanteeseen.

Ismon kommentin voidaan nähdä myös näennäisesti vetoavan poikien yleisinhimilliseen tarpeeseen luoda suhteita tyttöihin. Tähän sisältyy kuitenkin oletus heteroseksuaalisten suhteiden

välttämättömyydestä ja ajankohtaisuudesta, mikä selvästi ärsyttää, turhauttaa ja ahdistaa osaa pojista. Tämä käy yhteen Renoldin (2013) tutkimustuloksiin, joiden perusteella monet alakouluikäiset lapset ovat vihaisia joutuessaan elämään seksistisessä ja heteroseksistisessä vertaiskulttuurissa ja yhteiskunnassa.

Häirintää tuottava voima kiinnittyy vielä kolmanteen elementtiin – ihanteeseen dominoivasta saalistavasta maskuliinisuudesta, jossa naisten saaminen on taito, jota taitavat yksilöt voivat tarvittaessa opettaa toisille. Matti[H] yhtyy keskusteluun tarjoten Tomille *ilimasta vinkkiä*. Tällä kommentilla huumorista ulkopuolisten poikien osoitetaan olevan onnettomassa tilassa ja tarvitsevan apua ja vinkkejä naisen hankkimiseen. Tähän häirintää vastustava (Tomi ja Atte) rintama pyrkii vielä reagoimaan:

Atte[P/T]: Just toi.

Tomi[P]: Sinäki siinä!

Porukka hiljenee ja pojat jäävät odottamaan meidän seuraavaa liikkuaamme.

Nämä melko ponnettomat kommentit ja sen jälkeinen hiljaisuus konkretisoivat, miten ahdistava ylivoima häirintää tuottavalla puheella on. Häirintä hyökyy huumoriin kiinnittyneenä tilaan ja sen kohteen olevien keinot ovat vähissä. Yritykset paljastaa ja paikantaa häirintää ja sitä tuottavia osapuolia sekä kertoa sen herättämistä tunteista eivät saa häirintää loppumaan. Päinvas-toin - häirinnän voima hakee itselleen oikeutusta uusista, historiaan ja kulttuuriin kiinnittyvistä elementeistä.

Kierros 3:

Kolmas kierros eroaa muista selvästi. Toisen kierroksen voimakkaat valtaa sisältävät virtaukset ovat rauhoittuneet ja seuraa hetkellinen hämmennyksen tila, missä häirintää tuottavien ja sitä vastustavien henkilöiden roolit sekoittuvat. Kierros vahvistaa uusmaterialistista käsitystä val-lasta alati liikkeessä olevana voimana, jonka liike ja vaikutukset eivät ole itsestään selviä (Huuki, 2016).

Tämä kierros alkaa Maijan kysymyksellä ärsyttävästä huumorista, johon vastaaminen toimii yksimielisenä häirinnän vastustamisena:

M: Onko ne yleensä se ärsyttävä huumori just semmosta, jotka liittyy noihin tyt-töjuttuihin?

Lähes kaikki myöntelevät.

Myöntelyjen määrän perusteella suurin osa videolla näkyvästä 14 pojasta kokivat naisaisasioilla vitsailun ärsyttäväksi. Tämän yhteisymmärryksessä häirinnän tuomitseva tilan jälkeen seuraa kuitenkin hämmäntävän hetki, missä roolit sekoittuvat:

M: Vähä niinkö ärsyttävintä huumoria?

Tomi[P]: Se on mun mielestä hauskaa. [pienellä äänellä itsekseen]

Atte[T]: Se on ärsyttävää.

Ismo[H]: Kyllä sitä itekki tulee välillä heitettyä.

Aiemmin häirintää vastustanut Tomi kommentoi yhtäkkiä häiritsevää huumoria hauskaksi ja häirintää tuottanut Ismo pohtiikin kriittisesti omaa toimintaansa. Ismo on aikaisemmin heittänyt seksuaalista häirintää tukevia kommentteja, mutta myöntäessään tämän, hän osoittaa osaavansa pohtia toimintansa seurauksia. Tämä ei kuitenkaan vaikuta muihin seksististä puhetapaa ylläpitäviin poikiin, sillä muut pojista eivät kommentoi eivätkä reagoi Ismon avaukseen millään tavalla.

Ilari[T] tuo väliin oman turhautuneen viestinsä kuvaamalla häirinnän toistuvuutta ja sen aiheuttamia tunteita:

Ilari[H]: Se on ärsyttävää ku nuo kokoajan, kokoajan... [turhautuneena ja epätoivoisena]

Tomi[P]: Älkää hokeko tuota muuten ne mennee pilalle.

Ilarin voimallinen purkaus peittyi kuitenkin yllättäen Tomin kieltoon, mikä tukee häirintää – aivan kuin hän viestittäisi, ettei häirintää tuottavaa puhetta tai sen herättämiä tunteita tule ruotia enää. Tomin kommentti jää hieman hämäräksi, sillä emme pystyneet selvittämään, minkä hän kuvaa menevän pilalle. Kommentin jälkeen seuraa hetken odottava hiljaisuus, jonka jälkeen me johdimme tuolileikin väittämien myötä keskustelun eri aiheeseen.

Tämä kierros kuvaa osuvasti eri suuntaan vetävien voimien aiheuttamaa ristiriitaa ja hämmennystä, mihin sekä Tomi että Ismo reagoivat kumpikin tyypilliseen toistoon nähden päin vastaisella tavalla. Tuolileikin aikana virtaavat voimat saivat ehkä Ismon antamaan mahdollisuuden avoimelle keskustelulle, mutta valitettavasti hän ei saa siihen muiden tukea. Emme voi tietää varmaksi, mutta ehdotamme tässä näkyvän mahdollisesti yhtäkkisen avoimuuden rikkoneen

perinteistä valtahierarkiaa. Tämä herättää kysymyksen, säikähtääkö Tomi perinteisiä rooleja rikkovaa hämmennyksen ja avoimuuden tilaa ja pyrkiikö hän näillä kommentteillaan palauttamaan aikaisemmin luokassa vallinneen valtatasapainon? Voivatko kommentit kenties heijastaa muutoksen pelkoa, vaikka nykyinen asema olisikin hänelle epäedullinen? Mikäli asia on näin, se osoittaisi miten vahvasti häirintä on kietoutunut vertaissuhteiden valtarakenteiden ylläpitämiseen ja niiden monimutkaiset vaikutukset eivät ole lainkaan yksiselitteisiä.

Kierros 4:

Kolmannen kierroksen jälkeen työpajassa käydään heti keskustelua, jossa häirintää tuottavia ja vastustavia virtauksia ei erotu. Kun keskustelu palaa koskettamaan tyttöjen ja poikien välistä mahdollista vastakkainasettelua, 1. ja 2. kierrokselle tyypillinen toisto virtauksissa jatkuu: Tomi[P] hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen normeja uhkaavat kommentit haastavat häirintää tuottavan voiman taas esiin. Tämän kierroksen kautta avaamme lasten potentiaalia huomata ja vastustaa normittuneita ajatusmalleja. Kierros myös vahvistaa jo aiemmin analysoitua tulokintaa siitä, että häirintää tuottava puoli on valmis rajuillakin keinoilla reagoimaan kaikkeen, mikä uhkaa hegemonisen maskuliinisuuden ihannetta ja ylivaltaa ryhmässä.

M [lukee kysymyksen ääneen]: No tuntuuko teistä sitte koskaan siltä koulussa että tyttöjä kohdellaan joissakin asioissa epäreilusti, sillai erilai ko poikia?

Yleisesti päänpudistelua, “ eii ”

Tomi[P]: No, teidän pojat vastaan tytöt.

Joku hihittää.

M: Tai kohteletteko te ite joskus tyttöjä epäreilusti?

Yhteisesti : Eei.

Tomi[P]: Mää en anna siskolleni karkkia, mutta liittyykö se tähän näin?

Ismo[H]: Se hakeutuu muualle sitte.

H-ryhmä remahtaa nauramaan

Tomi[P]: Camoon, taas se alko.

Yleistä naureskelua ja puheensorinaa, erityisesti H-ryhmän tuottamana.

Katkelman alussa Tomi tunnistaa poikien luoneen tilanteita, joissa tyttöjen ja poikien välinen vastakkainasettelu tuottaa eriarvoistavia, epäreiluja tilanteita. Tomi on huomannut, että poikien vaade asettaa pojat ja tytöt vastakkain, on tyttöjen kannalta epäreilu. Tämä kommentti tuo esiin, että poikien kulttuureissa on muitakin miesihanteita kuin dominoiva maskuliinisuus. Tomin voikin jatkuvasti nähdä tuottavan keskusteluun uusia, vaihtoehtoisia viestejä, jotka asettuvat kyseenalaistamaan häirintää tuottavaa puhetta ja toimintaa.

Häirintää tuottava virtaus osoittaa kuitenkin aina uudelleen voimansa yhä rajummin, mikä näkyy tässä Tomiin kohdistuvana, insestiin viittaavana huumorina. Kun Tomi pohtii, onko se epäreilua, jos ei anna siskollensa karkkia, häirintää tuottava puhe nappaa kiinni Tomin käyttämästä ilmaisusta, *ei anna*, vääntäen sen viittaamaan sisarusten väliseen seksiin. Poikien naurunremakka ja eleet vahvistavat tulkinnan seksistisestä piilomerkityksestä: Ismo vertaa kommentillaan karkkia seksiin, ja siskon haluavan seksiä ja hakeutuvan muualle, jos ei sitä Tomilta saa. Tomia kohtaan kommentti on hyvin loukkaava ja nolaava, koska se seksualisoi hänen sisarusuhteensa julkisesti. Feministisen jälkistrukturalistisen tulkinnan mukaan häirintää sisältävässä huumorissa ollaan valmiita menemään aina vain pidemmälle, jotta hegemonisen maskuliinisuuden ylivaltaa uhkaavat ja vastustavat äänet saadaan hiljennettyä.

On myös mahdollista, että hegemonista maskuliinisuutta tuottava poikaryhmä on itse niin syvällä paineessa tuottaa seksististä huumoria ja tämän kautta varmistaa oma statuksensa, että he näkevät jokaisessa tilanteessa mahdollisuuden vääntää juttu pervoksi ajattelemta ollenkaan sen seurauksia. Emme tiedä, oliko pojilla tietoinen tarkoitus satuttaa Tomia, mutta joka tapauksessa he tulevat nolanneeksi hänet hyvin intiimillä tavalla.

Lopuksi:

Tämän työpajan tuolileikistä tehty syvälinen uusmaterialistisia ja diskursiivisia menetelmiä hyödyntävä analyysi kuvaa häirintää vahvistavien ja vastustavien voimavirtausten liikettä, niiden luomia toimijuuden mahdollisuuksia sekä häirinnän tuottamia merkityksiä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa. Aineiston perusteella hahmotetut 7 kierrosta paljastavat voimien virtauksissa toistuvan rakenteen, missä häirintää vahvistava voima uudestaan ja uudestaan pyrkii tukahduttamaan häirintää vastustavan voiman. Häirintää vastustava voima pyrkii kertomaan siitä, mikä koetaan häirinnäksi, millaista se on, kuka sitä tuottaa ja miltä se tuntuu. Häirintää vahvistava voima kiinnittyy kuitenkin aina vain uusiin voimiin, nujertaen vastustuksen, nolaten vastustajia, halventaen tyttöjä sekä asettaen poikia ahtaaseen muottiin.

Toistorakenne voimien virtauksissa pysytteli samankaltaisena myös kolmella viimeisellä kierroksella, joita emme tässä käsittele tarkemmin. Lisäksi kolme viimeistä kierrosta vahvistivat jo muilla kierroksella todetun mekanismin, että häirintää vahvistava ja tuottava virtaus todella pyrkii aktiivisesti nujertamaan vastarinnan keinolla millä hyvänsä, hakien voimaa aina uusista ja rajummista elementeistä (vrt. Huuki, 2016) sekä rajaten muita hegemonisen maskuliinisuuden kannattajien ulkopuolelle.

Häirinnän mekanismi on salakavala, sillä se verhoutuu huumoriin ja seksistisiin piilomerkityksiin, joiden ymmärtäminen huumorista ulkopuolella oleville vie hetken aikaa ymmärtää. Näin huumorin kohteena oleva ei ehdi reagoida, ennen kuin on tullut jo nolatuksi. Aiemmat tutkimukset osoittavatkin huumorin voimakkaaksi (väki)vallan välineeksi, jota käytetään toisten väheksymiseen ja kontrollointiin, ja jota vastaan voi olla vaikea puolustautua (Kehily & Nayak, 1997; Eliasson ym., 2007; Huuki, 2010; Robinson, 2005, s. 26).

Häirinnän tuottamat merkitykset osoittavat järkyttävällä tavalla sen, miten voimakkaasti jo tämän ikäiset pojat voivat omaksua epätasa-arvoa tuottavia ja ihmisarvoa polkevia asenteita sisältävää puhetta, sekä käyttää sitä taitavasti sosiaalisissa tilanteissa oman valta-asemansa vahvistamiseen ja muiden alas painamiseen.

Häirintää tuottavan virtauksen nopeat liikkeet ja taitavasti käytetyt seksistiset piilomerkitykset aiheuttavat sen, että kukaan tilassa olevista aikuisistakaan ei saa kiinni toiminnan ja puheen merkityksistä - saati ehdi reagoida siihen. Näin häirintää vahvistava voima jyrää myös tilassa olevien aikuisten yli. Häirinnän tuottamista rajuisista merkityksistä huolimatta, sitä vastustava voima nousee silti aina uudestaan, mikä osoittaa, että pojissa on potentiaalia tuottamaan myös erilaisia, ahtaista maskuliinisuuden normeista vapauttavia toistoja (vrt. Huuki, 2016).

5.5 Tutkimustulosten tarkastelu

Tutkimuksemme osoittaa, että alakouluikäisten 5.-6.-luokkalaisten poikien vertaissuhteissa on monenlaista seksuaalista häirintää tuottavaa toimintaa. Kokemukset häirinnästä voivat olla jopa päivittäisiä. Pojat ovat sekä häirinnän kohteina että osallistuvat sen tuottamiseen. Tutkimuksesamme esiin nousseesta häirinnästä suurin osa oli poikien tuottamaa, mutta mukana on myös kokemuksia tyttöjen poikiin kohdistamasta häirinnästä.

Pojat kietoutuvat häirintää tuottavaan toimintaan monin tavoin ja joskus häirintää tuottavana henkilönä näyttäytyvä poika voi samaan aikaan olla häirinnän uhri. Häirintää myös vastustetaan

ja häirintää tuottavat ja sitä vastustavat virtaukset vetävät poikia eri suuntiin. Häirintää tuottavan toiminnan taustalla voidaan nähdä maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyvä valtakamppailu ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanne. Häirinnän verhoutuminen huumoriin näkyi tässä tutkimuksessa vahvasti. Seuraavaksi tarkastelemme tutkimuksen tuloksia tarkemmin tutkimuskysymyksittäin.

1) Miten seksuaalista häirintää tuottava toiminta näkyy poikien vertaissuhteissa?

Häirintää tuottava toiminta näkyy paitsi suorana väkivaltana vertaissuhteissa, kuten fyysisenä häirintänä, syrjintänä, haukkumisena ja nimittelynä, myös hienovaraisempana yksilön mahdollisuuksia rajoittavana toimintana tai viestintänä. Ensimmäinen tutkimuskysymys sisältää yleisen tarkastelun siitä, mitä häirinnän muotoja tämän tutkimuksen perusteella poikien vertaissuhteissa ilmeni. Pääpaino on kuitenkin häirintää tuottavien mekanismien tarkastelussa ja sen prosessin ymmärtämisessä, miksi häirintää tuottavan toimintaan lähdetään mukaan.

Tässä tutkimuksessa poikien kertomia häirinnän muotoja ovat ainakin heteroseksistinen häirintä, fyysinen seksuaalinen häirintä, homofobinen häirintä sekä transfobinen häirintä. Näistä heteroseksistinen häirintä näkyi aineistossamme runsaana. Häirintä sisälsi vertaissuhteiden romantisointi ja seksualisointi sekä (hetero)seksististä puhetta ja huumoria. Häiritsevää kiusoitte-
lua ja seksististä huumoria toistettiin kaverisuhteissa alituisesti ja jatkuvasti, mikä häiritsi, ärsytti ja ahdisti poikia. Toiminta koettiin häiritsevänä, sillä siihen liittyi jatkuva heteroseksuaalisten suhteiden esillä pitäminen ja niihin painostaminen, mutta samalla se esti sekä kaverisuhteiden että seurustelunomaisten suhteiden muodostamista tyttöihin.

Seksistinen huumori sisälsi myös monia loukkaavia ja nolaavia merkityksiä, jotka ovat itsessään seksuaalista häirintää. Huumoriin verhotut heitot sisälsivät vihjauksia inestistä, aikuisiin naisiin liittyvistä fantasioista sekä seksin ostamisesta ja ihmiskaupasta. Tytöistä puhuttiin halventavaan sävyyn korostaen materiaalisia ja väheksyen henkisiä ominaisuuksia, sekä asettaen nainen miehen seksuaalisten sekä ruumiillisten tarpeiden täyttäjäksi. Puhe asetti myös pojat ahtaaseen muottiin, jossa tavoiteltu poikana oleminen typistyi naisen saalistamiseen ja omalla seksuaalisuuteen liittyvillä tiedoilla ja kokemuksilla kerskailuun.

Homofobinen häirintä näkyi videoaineistossa runsaana, mutta kortteihin siitä ei juuri kirjoitettu. Homofobinen häirintä oli arkipäiväistä homottelua sekä homoksi leimaamista jonkun ominaisuuden tai teon takia. Homottelun kohteeksi joutumiseen liitettiin muun muassa ”vääränlaisena” pidetty läheisyys kuten halaaminen. Transfobinen häirintä oli marginaalinen osa tutkimustuloksia, mutta nostimme sen esille, sillä se kytkeytyy vahvasti muuten vahvana näkyvään tulokseen maskuliinisuuksien rakentamisesta häirinnän taustalla. Transfobisessa häirinnässä poikaa arvostellaan tai nolataan sen perusteella, ettei hän täytä riittävällä tasolla paikallisia ihanteita ”oikeanlaisesta” poikuudesta. Homo- ja transfobinen häirintä vievät turvallisen tilan kasvulta sekä oman sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin muodostumiselta.

Tässä tutkimuksessa esille nousseet fyysisen seksuaalisen häirinnän muodot olivat vasten tahtoa tapahtunut pussaaminen sekä takapuolen läimäisy tai puristaminen. Uutena tuloksena pidämme sitä, että pojat painostavat tai pakottavat toisia poikia seksuaaliseen häirintään, kuten läimäisemään tyttöä takapuolesta. Tämä nousi esille fyysiseen seksuaaliseen häirintään liittyen, mutta pakottava voima oli konkreettisesti havaittavissa myös työpajassa, missä ilmeni toistuvaa seksististä ja vertaissuhteita seksualisoivaa puhetta.

Näemme tämän moniulotteisen häirinnän muodon, josta ei tietäksemme aiemmissä tutkimuksissa ole mainintaa, kohdistuvan yhtä aikaa sekä painostettuun poikaan että häirinnän varsinaisena kohteena olleeseen tyttöön. Häirintään mukaan vetämistä tapahtuu paitsi suoran painostamisen ja pakottamisen kautta, myös hienovaraisemmin yhteisöllisyyteen ja huumoriin kietoutuvan toiminnan avulla. Poikien näyttää olevan hankala vastustaa kaverisuhteissa esiintyviä pakottavia voimia maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyvien odotusten ja paineiden sekä suosion tavoitteluun sisältyvän valtakamppailun takia.

Maskuliinisuuksien rakentamiseen liittyy paineita, jotka voivat johtaa seksuaaliseen häirintään. Taustalla on hegemonisen maskuliinisuuden sisältämä ihanne vallasta, voimasta, tunteiden hallinnasta ja heteroseksuaalisuudesta. Seksuaalisen häirinnän tuottumisen, normalisoitumisen ja jatkumisen yhtenä mahdollistajana näyttäytyi poikakulttuurissa vallitsevat vahvat hierarkiat ja kovuuden sekä kaikenlaisen huumorin hyväksymisen eetos, missä toisten rajojen rikkomista pidetään jollain tasolla hyväksyttävänä asiana, sitä ei käsitellä eikä siihen puututa. Tällöin myös uhriksi joutuneen tunteet ja oikeudet tulevat täysin ohitetuksi ja unohdetuksi.

Koulupoikien maskuliinisuuksien rakentamiseen ja suosion tavoitteluun käytetään (Huukin, 2010) nimeämiä respektiresursseja, joista tässä tutkimuksessa selvästi näkyivät (hetero)seksu-

aalisuus, sosiaaliset suhteet, huumori sekä piiloinen ja näkyvä, normalisoitunut väkivalta toiminnan, legitimoinnin ja ihailun muodossa (Myös Manninen, 2010). Huumori, väkivallan legitimointi ja tunteiden kieltämisen eetos muodostivat tässä tutkimuksessa häirinnälle otollisen alustan, missä toisten rajojen rikkomista pidetään jollain tasolla hyväksyttävänä asiana, sitä ei käsitellä eikä siihen puututa. Tällöin myös uhriksi joutuneen tunteet ja oikeudet tulevat täysin ohitetuksi ja unohdetuksi.

Respektiresursseista huumori näkyi voimakkaana ja toistuvana seksuaalisen häirinnän tuottamiseen käytettävänä välineenä. Tulos lisää ymmärrystä häirinnän syntymekanismeista ja jalkautumisesta vertaissuhteisiin. Huumori näyttää tämän aineiston perusteella useimmiten häirintään liittyvältä elementiltä, johon häirintä verhoutuu ja jonka avulla häirintää vähätellään. Häirinnän kietoutuminen huumoriin teki sen vahingoittavan luonteen haastavaksi paikantaa. Huumoriin verhottu satuttava toiminta on salakavalaa, sillä sen sisältämät piilomerkitykset eivät aukea kohteeksi joutuneelle välttämättä heti. Lisäksi huumoriin liittyy poikakulttuurissa oletus, jonka mukaan *läppää* pitää kestää. Jos huumori loukkaa, sen näyttäminen ei ole hyväksyttyä, sillä sitä pidetään heikkouden merkinä. Huumori toimii näin elementtinä, jota häirinnän kohteen on hankala vastustaa ja jonka kautta häirintä normalisoituu osaksi koulun arkea. Tämä tekee huumoriin kietoutuvasta häirinnästä erityisen salakavalan ja vahingollisen.

Aineistosta näkyi joiltakin osin hyvin selvästi häirinnän moniulotteinen, lasten kaverisuhteissa esiintyvään vallankäyttöön kietoutunut luonne. Näytti siltä, että poikana olemisen ihanteeseen liitettiin jo alakoulussa dominoivan, heteroseksuaalisen miehen malli. Ongelmalliseksi tämä muodostui siinä vaiheessa, kun ihannetta tuotettiin sekä lievinä pidettyjen häirinnän muotojen että jopa fyysisen seksuaalisen häirinnän kautta. Häirintää tuottavat yksilöt vetivät myös muita väkisin mukaan. Ei siis ole ollenkaan itsestään selvää, että kaikki häirintään osallistuvat halusivat olla siinä mukana, vaan osa saattoi toimia kollektiivisen paineen tai jopa suoran painostuksen alla. Joskus teko kulminoituu yhden henkilön vahvaan valta-asemaan, jonka toiveita, kehotuksia tai käskyjä muut eivät joko uskaltaneet tai muuten osanneet kyseenalaistaa.

2) Millä tavoin seksuaalista häirintää vastustetaan?

Häirinnän vastustamiseksi on luettu tässä aineistossa kaikki häirintää suoraan vastustava tai sen tavoitteita ja ihanteita rikkova vuorovaikutus ja toiminta. Puheessa ja viesteissä häirinnän vastustaminen näkyi häirinnän lopettamista koskevinä toiveina ja pyyntöinä, häirinnän ihanteita

rikkovina viesteinä, valintoina ja mielipiteinä sekä moraaliin ja tunteisiin kiinnittyvinä häirintää vastustavina viesteinä.

Seksuaalista häirintää vastustava rintama tuli runsaana esiin sekä korttiaineistossa että video-materiaalissa. Lähes jokainen kortteihin kirjoitettu viesti osallistui jollain tavalla keskusteluun siitä, miten seksuaalinen häirintä on väärin, miten se ärsyttää ja ahdistaa, ja mitä muutoksia yhteisön toimintaan toivotaan.

Videoaineiston keskusteluissa pojat ilmaisivat häirintää vastustavia ajatuksia myös runsaasti. Vaikka häirintää tuottava voima oli paikoin hyvin hallitsevaa, vastustavia ääniä esiintyy läpi aineiston. Vähemmistö pojista asettui työpajoissa julkisesti vastustamaan häirintää sanallisesti. Kuitenkin suurin osa pojista ilmaisi vastustusta sekä häirinnän ihanteita rikkovia mielipiteitä tuolileikissä paikkaa vaihtamalla. Liikkeen ja kommenttien lisäksi pienet eleet, merkitsevät katseet, huudahdukset, huokaukset ja muu vastustusta osoittava vuorovaikutus on osoitus siitä muutosvoimasta, joka pojissa seksuaalisen häirinnän kulttuuria vastaan on.

Näemme lisäksi jokaisen käsitellyn häirintätapauksen tärkeänä osana vastustavaa toimintaa. Tilanteiden purkaminen ja yksilöiden vastuunotto vahvistaa muutosvoimaa ja tekoihin aiemmin osallistuneet voivat vapautua poikakulttuurin häirintää tuottavista paineista. Häirintävapaan kulttuurin vahvistamiseen pojat tarvitsevat turvallisia tiloja, joita vertaissuhteet eivät näytä aina tarjoavan. Tämän vuoksi aikuisen rooli rinnalla kulkijana lasten vertaissuhteissa on tärkeä.

3) Miten häirintää vahvistava ja vastustava toiminta ovat yhtä aikaa läsnä poikien vertaissuhteissa?

Kuten kaksi ensimmäistä kysymystä osoittivat, pojissa on potentiaalia sekä häirinnän vahvistamiseen että vastustamiseen. Valtaa sisältävät voimavirtaukset kuitenkin ohjaavat poikien toimintaa vertaissuhteissa ja pojat sukkuloivat ja ohjaavat toimintaansa niiden mukaan. Seksuaalista häirintää vahvistavat ja vastustavat voimat voivat olla yhtä aikaa läsnä ja tuottaa näin ristiriitaisia tiloja, joissa on eri suuntaan vetäviä voimia. Tällaiset tilat luovat pojille erilaisia toimijuuden mahdollisuuksia.

Tässä tutkimuksessa tarkka ja syvä vallan virtausten analyysi yhden pajan tuolileikistä paljastaa, kuinka häirintää tuottava voima kiinnittyy ja hakee voimaa erilaisista historiallisista ja kult-

tuurisista elementeistä sekä hämmennystä ja epävarmuutta luovista, seksistisistä piilomerkityksistä. Tämä osoittaa, että valta ei kiinnity pelkästään ihmisiin, vaan sitä ammennetaan erilaisista tilanteen ulkopuolisista kulttuurisista elementeistä.

Häirinnän mekanismien tutkiminen on tärkeää sillä analyysi osoittaa, että nopeat heitot, jotka vaikuttavat hetken aikaa tilassa, nolaavat ja satuttavat poikia. Ne sisältävät piilomerkityksiä ja niihin on hankala reagoida. Nolaaminen on usein jo tapahtunut, ennekuin piilomerkityksiä voi ymmärtää ja niihin voisi reagoida. Häirinnän jatkuvuus ja sen kohdentaminen henkilökohtaiselle alueelle tuottaa kulttuuria, jossa yksilö joutuu kontrolloimaan toimintaansa. Vaikka häirintää kyseenalaistavaa puhetta oli toistuvasti, sitä ei aina otettu tosissaan. Näin keskustelulle tasavertaisesta ja kaikkien hyväksymästä puhetavasta ei ollut tilaa, vaikka sisäisiä oivalluksia olisikin tullut.

Vahvistava ja vastustava voima olivat erityisesti yhtä aikaa esillä viimeisessä analyysikatkelmassa. Mikä tahansa keskustelunalku tyssähti tai muutti nopeasti suuntaa seksististen heittojen vuoksi. Vaikka häirintää vastustava keskustelu pyrki kyseenalaistamaan poikakulttuurin vahvoja normeja, keskustelu ei päässyt syvenemään, koska häirintää vahvistava voima torppasi vastustavat äänet aina kun ne pyrkivät esiin. Löydöksemme osoittaa kuinka voimakkaasti seksistinen huumori pyrkii hallitsemaan keskustelua poikana olemisesta, vertaissuhteista ja työstä, ollen valmis menemään aina vain pidemmälle.

Vaikka häirintää vahvistava voima pyrkii aina vain rajummin keinoin, yhä uuteen elementtiin kiinnittymällä, tukahduttamaan häirintää vastustavan voiman, häirinnän vastustaminen jatkui. Tämä ja läpi aineiston näkyvä häirintää vastustava rintama osoittaa, että pojissa on potentiaalia toisin toimimiseen ja tätä potentiaalia voidaan vahvistaa pedagogisin keinoin. Pientenkin häirintää vastustavien, normatiivista poikuuden ihannetta purkavien virtausten huomaaminen ja vahvistaminen on tärkeää tukiessa lasten omaa toimijuutta tasavertaisen kulttuurin rakentamisessa.

Tulokset kertovat myös siitä, että aineiston tuotannon tapana käytetty tuolileikki toimi mahdollisuutena tyypillisten toistojen rikkomiselle. Aineiston tuotannossa käytetty menetelmä näyttää siis sopivan erinomaisesti sensitiivisten aiheiden käsittelyyn lasten kanssa. Erityisesti tutkimusasetelma näytti tukevan häirintää vahvistavien ja vastustavien äänten tutkimista samanaikaisesti; yhteinen luovan vuorovaikutuksen mahdollistama tuolileikki mahdollisti mielipiteiden ilmaisen tavanomaisesta poikkeavalla tavalla sekä toi hyvin esiin voimavirtausten luonteita ja voimakkuuksia.

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen aineisto on laaja ja olemme käsitelleet sitä monella tavoin. Olemme tuoneet esiin poikien keskuudessa ilmeneviä seksuaalisen häirinnän muotoja ja syventäneet tietoa häirinnän taustalla vaikuttavista mekanismeista. Tutkimuksen tulokset antavat uutta tietoa häirintään liittyvästä painostamisesta, huumorista ja yhteisöllisyydestä, sekä häirinnän vastustamisesta. Lisäksi se tuo laajempaan seksuaalista häirintää koskevaan keskusteluun tietoa vähän tutkitusta poikien näkökulmasta.

Pohdinta on jäsennetty muutaman alaotsikon avulla. Pohdinnan aluksi peilaamme tuloksia aiempiin tutkimuksiin ja pohdimme tutkimuksen merkitystä myös muista näkökulmista. Koska tulosten luonne on monimuotoinen ja merkittäviä tuloksia on useita, tämä luku on jäsennetty ensisijaisesti luettavuutta ajatellen – ei sen perusteella, mikä esille nostetuista tuloksista on merkittävin.

Tutkimustulosten merkityksen jälkeen käsittelemme jatkotutkimuksen aiheita. Tutkimuksen kriittinen arviointi on kolmas pohdinnassa käsiteltävä kokonaisuus. Pohdinnan lopuksi tiivistämme tutkimuksen ydinviestin, tutkimusprosessin merkityksen itsellemme ja esitämme kiitokset niille tahoille, jotka ovat erityisesti olleet mukana tukemassa työtämme.

Tutkimustulosten merkitys

Tutkimuksen päätarkoitus oli lisätä ymmärrystä seksualisoituneesta, vinoutuneesta vallankäytöstä alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa. Tutkimus tuottaa uutta näkökulmaa seksuaalisen häirinnän tekojen taakse kätkeytyvistä motiiveista, vuorovaikutuksesta sekä väkivallan hienovaraisista muodoista. Näemme, että hienovaraisen ja kulttuurisesti itsestäänselvyytenä pidetyn toiminnan näkyväksi tekeminen ja kyseenalaistaminen on tärkeää kulttuurin uusiutumisen kannalta. Se auttaa kulttuurissa toimivia huomaamaan niiden mahdolliset epäjohtonmukaisuudet sekä parhaimmillaan valtauttaa toisin toimiseen.

Seksuaalinen häirintä koskettaa alakouluikäisiä poikia monin tavoin, sillä pojat kietoutuvat häirintään niin tekijöinä, tukijoina, mukaan vedettyinä tai pakotettuina toimijoina kuin perinteisinä uhreina. Tämä tukee aiempia tutkimustuloksia, joiden mukaan seksuaalinen häirintä on jo alakoulun ylimmillä luokilla runsasta, ja pojat sekä tuottavat häirintää että ovat sen uhreja (Hill & Kearl, 2011; Ikonen & Halme, 2018; McMaster ym. 2002; Renold, 2002; 2013; Sunnari, 2009).

Aiempi tutkimus seksuaalisesta häirinnästä antaa kuitenkin melko yksipuolisen kuvan, jossa lapset nähdään joko uhreina tai syyllisinä – pojat useimmiten syyllisinä. Tämä tutkimus kuvaa monipuolisemmin poikien rooleja, asemia ja toimintaa seksuaalisen häirinnän suhteen.

Tutkimustulokset tukevat aiempia käsityksiä siitä, että seksuaalisen häirinnän taustalla vaikuttaa maskuliinisuuksien rakentaminen ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet (Connell, 1987, s. 183; Huuki, 2018, s. 176-177; Mac an Ghail, 1994). Poikakulttuurissa oli nähtävissä monenlaisia hegemonisen maskuliinisuuden ihanteita, kuten kovuus ja tunteiden kieltäminen, väkivallan hyväksyminen, kaikenlaisen huumorin hyväksyminen sekä tietämyksen ja kokeneisuuden osoittaminen seksuaalisena toimijana.

Nämä ahtaat poikuuteen liittyvät normit ja ihanteet näkyivät taustalla niin häiritseväksi koetussa seksistisessä puhetavassa, (seksuaalisesti) loukkaavassa huumorissa kuin fyysisessä seksuaalisessa häirinnässä. Poikakulttuurin paineet näyttivät vaikuttavan vahvasti myös siihen, että turvallisten ja kunnioittavien suhteiden luominen tyttöihin oli lähes mahdotonta (myös Renold, 2013; Jokitalo & Pisilä, 2018).

Seksualisoituneen väkivallan tuottumista voidaan myös tarkastella Huukin (2010) ja Mannisen (2010) kouluväkivaltaa koskevien tutkimusten tavoin suosion tavoittelun näkökulmasta. Hyväksytyksi tuleminen on luonnollisesti lapsille äärimmäisen tärkeää myös kaverisuhteissa. Joissakin tapauksissa seksualisoitunutta (väki)valtaa sisältävä toiminta kietoutui yhteisöllisyyttä ja huumoria sisältävään hauskanpitoon tai sosiaaliseen peliin, josta irtisanoutuminen oli hyvin vaikeaa. Tämän huomioiminen lasten valtasuhteita ja vertaissuhteissa tapahtuvaa seksuaalista häirintää koskevassa keskustelussa on hyvin tärkeää. Emme pysty aidosti auttamaan lapsia, jos emme huomioi lasten omaa näkökulmaa heidän sosiaalisista suhteistaan.

Seksuaalisen väkivallan hienovaraisempien muotojen tuottamisessa huumori näyttäytyi tässä tutkimuksessa keskeisenä ja salakavalana välineenä. Huumoria häirinnän ja muun vinoutuneen vallankäytön tuottamisessa on tutkittu toistaiseksi vähän. Muutamissa aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin huomattu huumoria käytettävän erityisesti homofobisen ja seksistisen häirinnän (Hill & Kearl, 2011; Kehily ja Nyak, 1997, s. 82; Lehtonen, 2003), mutta myös muun vinoutuneen vallankäytön välineenä (Eliasson ym. 2007, s. 596, 602; Huuki, 2010; Paju, 2011, s. 179-180).

Huumorin voima vallankäytön välineenä näkyy monella tavalla. Häirinnän muotoja tarkastellessa vertaissuhteiden riepottelu huumorin varjolla tuntui monesta pojasta ahdistavalta. Pojat

ilmaisivat huumorin rajoittavan heidän ihmissuhteitaan. Lisäksi huumori saattoi hallita luokan ilmapiiriä ja keskustelun suuntaa, sillä sitä vastaan oli vaikea puolustautua. Luvussa 5.4. analysoidun keskustelun seksistiset kommentit ja siihen liittyvä huumori tulivat usein yllättävinä ja nopeina heitoina, joihin oli vaikea reagoida. Välillä huumoria heitettiin vieruskaverille, mutta sen verran kuuluvasti, että useimmat alkoivat nauramaan sille, mikä lisäsi muiden epävarmuutta osallistua avoimesti keskusteluun.

Huumorin avulla poikien oli mahdollista viedä keskustelun suunta ja merkitykset myös tilassa olevien aikuisten ulottumattomiin. Tilanteissa emme aina edes kuulleet tai ymmärtäneet heittoa, jolloin niihin puuttuminen oli vaikeampaa. Samalla heitot herättivät levottomuutta ja veivät keskustelun tavoitteelta pohjan.

Vasta videotallenteelta avulla huomasimme, kuinka tiheää häiritsevää huumori luokassa oli ja miten rajuja asenteita ja merkityksiä se tuotti. Huumori tuotti väkivaltaista ja vahingollista kuvaa sukupuolista, seksuaalisuudesta, vertaissuhteista ja romantiikasta. Heitot sisälsivät loukkaavaa ja halventavaa piiloseksismiä, joka aukeni meille vasta analyysivaiheessa. Koska huumoria vastaan on vaikea puolustautua, kommenttien rajut merkitykset havahduttavat ajattelemaan, kuinka avuttomiksi oppilaat voivat kokea itsensä, joutuessaan haavoittavan huumorin kohteeksi.

Huumorin kautta rajuja ja vahingollisia asenteita sisältävä puhe voi normalisoitua ja legitimoitua osaksi jokapäiväistä vuorovaikutusta. Häirinnän ennaltaehkäisyyn kannalta huumorin tutkiminen on siis hyvin tärkeää. AAUW:n (Hill & Kears, 2011, s. 4) selvityksen tavoin pidämme tärkeänä sen rajan tunnistamista, milloin huumorin ja häirinnän välinen raja ylittyy. Omia ja toisten rajojen ylittämistä ei voi perustella tai oikeuttaa huumorilla. Jokaisella tulisi olla turvallinen tila osoittaa, jos huumori satuttaa.

Seksuaalisen häirinnän vaikutukset voivat olla haitallisia myös häirintää tuottavaan toimintaan osallistuville ja sen tukijoille. Tämän tiedostaminen auttaa kasvattajia ymmärtämään systemaattisen tuen ja toisin toimimiseen ohjaamisen merkityksen pienestä pitäen. Tutkimusprojektimme yksi tavoite oli löytää keskustelun kautta välineitä seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisyyn ja häirintää tuottavan vertaissuhdekulttuurin purkamiseen. Tähän näkökulmaan liittyen pyrimme paikantamaan ja tekemään näkyväksi pojissa itsessään olevaa kapasiteettia toisin toimimiseen ja (väki)vallan vastustamiseen. Kuten Huuki (2018, s. 192) huomauttaa, siihen liittyy valtava pedagoginen potentiaali.

Tutkimuksen yksi keskeisimmistä tuloksista onkin, että vaikka seksuaalista häirintää esiintyy alakoulussa runsaasti ja monessa muodossa, iso osa pojista vastustaa häirintää monin tavoin. Häirintää vastustava toiminta on selkeästi yksi aliarvioitu resurssi lasten seksualisoitunutta, viinoutunutta vallankäyttöä koskevissa tutkimuksissa. Tämä tutkimus tarjoaakin uutta tietoa häirinnän vastustamisesta.

Havaitsimme häirintätilanteiden usein sisältävän monenlaisia voimia yhtä aikaa. Pojissa on valtava kapasiteetti häirinnän vastustamiseen ja toisin toimimiseen myös niissä tilanteissa, joissa häirintää tuottavat vallankäytön virtaukset yhä uudestaan pyrkivät vaientamaan häirintää vastustavan voiman. Tästä tärkeä esimerkki on analyysiluvussa 5.4. kuvatun Tomin toistuvat hegemonisen maskuliinisuuden ihanteiden hierarkiaa rikkovat avoimet ja vastakkainasettelua tunnustavat kommentit. Arjen konkreettisiin tilanteisiin liittyvät tasa-arvoisuutta, välittämistä ja rehellisyyttä tuottavat äänet uhkaavat kuitenkin jäädä heiveröisiksi, ellei niitä vahvisteta pedagogisin keinoin.

Häirinnän kulttuurin vastustamiseen pojat tarvitsevat siis aikuisten tukea päivittäisessä arjessa. On tärkeä kysymys, miten lasten omia ääniä voidaan tukea niin, että he valtautuvat ja vapautuvat häirinnän tuottamasta ahtaasta ja yhteen muottiin puristavasta vertaissuhdekulttuurista. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa näitä ääniä systemaattisesti vahvistamalla voidaan pojille luoda mahdollisuuksia myös tasa-arvoisen kulttuurin rakentamiseen.

Toisin toimimiseen ohjaamisessa pieniltäkin vaikuttavat huomioiden siitä, miten kunkin lapsen toiminta vaikuttaa toisiin, ovat merkityksellistä tietoa. Juuri näiden huomioiden avulla voimme pienissä arjen tilanteissa ohjata toistojen kautta poikien välistä vuorovaikutusta parempaan suuntaan. Tarkkailemalla lasten välisiä suhteita ja valtdynamiikkaa voimme vahingolliseen vallankäyttöön puuttumisen lisäksi hienovaraisesti ohjata, auttaa ja valtauttaa niitä poikia, joilla havaitsemme olevan erityisiä mahdollisuuksia vaikuttaa vertaissuhteisiin sisältä päin. Pojilla on heidän oma sosiaalinen kenttensä, jonka sisälle me aikuiset emme täysin pääse. Siksi poikia tulisi kannustaa, tukea ja ohjata itse vastustamaan vahingollista vallankäyttöä ja lisäämään tasavertaisuutta ruokkivaa vuorovaikutusta.

On huolestuttavaa, että tätä tutkimusta varten suunniteltu työpaja vaikutti olevan tutkimukseen osallistuneille ryhmille usein ensikosketus aikuisten kanssa käytyyn, avoimeen ja lasten kokemuksista lähtevään keskusteluun vertaissuhdehäirinnästä. Tämä näkyi lasten hämmennyksenä ja epäröintinä, joka muuttui pikkuhiljaa innostuneeksi ja runsaaksi keskusteluksi – aivan kuin padot olisivat auenneet. Pojilla on selvästi tarve kuuntelevalle aikuiselle. Ehdotammekin, että

kouluissa ja kotona puhuttaisiin enemmän seksuaalisuudesta ja seksuaalisesta häirinnästä. Ai-
hetta tulisi lähestyä sensitiivisesti ja lapsilähtöisesti. Aineistontuotannon tapa tässä tutkimuk-
sessa toimii esimerkkinä siitä, miten sensitiivisiä aihepiirejä kuten häirintää, voidaan lasten
kanssa käsitellä.

Yleisesti kuvitellaan, että pojat tykkäävät tavoitella hegemonisen maskuliinisuuden ihanteiden
mukaista ”normipoikuutta”, mihin myös seksuaalinen häirintä kytkeytyy. Siihen kannustetaan
ja poikien oikeutta siihen peräänkuulutetaan jatkuvasti julkisessa keskustelussa, mediassa ja
mainonnassa. Kuten Lunabba (2018, s. 105) huomauttaa, pojat ovat kyllä tietoisia näistä ihan-
teista ja kokevat painetta tavoitella niitä, mutta eivät välttämättä samaistu niihin. Pojat osoitta-
vatkin tässä tutkimuksessa hegemonisen maskuliinisuuden tavoittelun asettavan heille kohtuut-
tomia paineita ja se ahdistaa ja ärsyttää heitä, mikä ilmaistiin moninaisilla viesteillä, toiveilla,
vetoomuksilla ja tunteiden ilmaisuilla (myös Renold, 2004, s. 249). Poikien maskuliinisuuksien
rakentamisen monimutkaisuuden ja ristiriitaisuuden ovat huomanneet myös Huuki (2010) ja
Manninen (2010).

Jatkotutkimuksen aiheita

Alakouluikäisten lasten välistä seksuaalisoitunutta (väki)valtaa on tutkittu vielä melko vähän,
vaikka yläkouluikäisiä ja sitä vanhempia on tutkittu runsaasti. Jatkotutkimusta seksuaalisen häi-
rinnän mekanismeista alakouluissa siis tarvitaan ehdottomasti lisää. Tämä on tietävästi ensim-
mäinen suomalainen tutkimus, jossa selvitetään seksuaalista häirintää alakouluikäisten poikien
vertaissuhteissa. Poikien vertaissuhteissa ilmenevä häirintä on kuitenkin yleistä ja pojat kärsivät
siitä jopa päivittäin. Siksi jatkotutkimusta myös erityisesti pojista tarvitaan. Myös tutkimus ala-
koulun opettajien käsityksistä oppilaiden välisestä seksuaalisoituneesta väkivallasta, sen merki-
tyksestä ja siihen puuttumisesta olisi hyvin tärkeää.

Tärkeää olisi myös pitkittäistutkimuksen tekeminen siitä, miten seksuaalinen häirintä ilmenee,
kehittyy ja muuttuu alakoulussa ensimmäiseltä luokalta kuudennelle luokalle kuljettaessa. Li-
säksi tarvitaan laajaa koko Suomen kattavaa poikittaistutkimusta seksuaalisen häirinnän ylei-
syydestä alakoulussa. THL:n selvitys (Ikonen & Halme, 2018) on suppea eikä anna riittävää
tietoa häirinnästä. Tämä tutkimus antaa tietoa, jonka perusteella voidaan pohtia, miten määräl-
lisiä selvityksiä voisi rakentaa. Häirintää tutkittaessa tulee huomioida, että kaikki häirintä ei ole

niin helposti tunnistettavissa. Kysymykset tulee rakentaa huomioiden myös normalisoituneet ja hienovaraiset häirinnän muodot, lasten valtasuhteet sekä huumori.

Kvalitatiivinen tutkimus häirinnästä antaisi vielä lisää ymmärrystä huumorin roolista, mahdollisuuksista ja voimasta poikien vertaissuhteissa tapahtuvassa (seksualisoituneessa) vinoutuneessa vallankäytössä. Lisää tietoa tarvitaan myös häirinnän ja muun vinoutuneen vallankäytön vastustamisesta sekä pedagogisista keinoista tämän lapsissa olevan kapasiteetin vahvistamiseen.

Tämä tutkimus keskustelee pienen, mutta kasvavan tutkijajoukon kanssa siitä, miten luovia- ja taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää lasten kanssa sensitiivisten aihepiirien tutkimisessa. Poikien työpajoissa liike osoittautui selvästi tärkeimmäksi tekijäksi jännitteiden purkajana. Jokitalon ja Pisilän (2019) mukaan tyttöjen työpajoissa liikkeen merkitys ei ollut niin selvä. Tarpeellinen ja mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi liikkeen antamat mahdollisuudet poikien kanssa jännitteiden purkajana ja erilaisten mielipiteiden ilmaisussa sensitiivisten aihepiirien käsittelyssä.

Tutkimuksen kriittinen arviointi

Tämä tutkimus antaa esimerkin yhdestä mahdollisesta tavasta lähestyä seksuaalista häirintää lasten vertaissuhteissa. Aineisto tuotettiin kaksi tuntia kestäneissä, vertaissuhteita ja seksuaalista häirintää käsittelevissä työpajoissa. Näinkin lyhyt aika voi riittää moniaineeksisen ja syvälisen keskustelun syntymiseen. Luovat menetelmät ja erityisesti *polttava tuoli* -leikin liikkumisen mahdollisuus osoittautuivat poikien kanssa valtavan tärkeäksi purettaessa sensitiiviseen aiheeseen liittyviä jännitteitä. Lisäksi tuolileikki ja korttityöpaja yhdessä antoivat erityisen monipuoliset mahdollisuudet omien kokemusten ja mielipiteiden ilmaisuun niin julkisesti, puolijulkisesti kuin anonymisti. Tämä on tutkimuksen vahvuus ja mahdollisti rikkaan ja luotettavan aineiston. Ylipäättään aineiston koko on pro gradu -työksi laaja ja rikas.

Aineiston avulla saatiin lyhyessä ajassa merkityksellinen kosketus lasten vertaissuhdekulttuuriin. Kuitenkaan tämän tutkimuksen tuloksia ei sellaisenaan voi yleistää laajemmin. Aineisto on tuotettu Pohjois-Pohjanmaan kouluissa Suomessa, joten otanta on melko paikallinen. Tämän tutkimuksen tehtävä on kuitenkin antaa tietoa ja näkökulmia alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa tapahtuvasta häirinnästä. Uuden tiedon tuottamiseen käytetyt menetelmät ja aineisto sopivat erinomaisen hyvin.

Olemme tulkinneet työpajojen tuottamaa materiaalia tietona lasten vertaissuhteista ja häirinnän kulttuurista. Tämä tieto on sekä lasten kirjoittamia viestejä että taltioidun materiaalin pohjalta tehtyjä havaintoja lasten toiminnasta ja puheesta. Olemme pyrkineet ymmärtämään häirinnän mekanismeja syvällisesti ja analysoineet syväluotaavasti yksittäisiä aineiston tapauksia. Kriittisesti tarkasteltuna syväanalyysi voi sisältää riskejä lasten puheen ja toiminnan ylitulkintaan.

Toisaalta rikas ja eri tavoilla tallennettu aineisto, usean eri henkilön muodostama ryhmä aineistontuotannossa sekä parityöskentely gradussa on tutkimuksen vahvuus ja suojaa myös ylitulkinnoilta. Tutkimusprosessin aikana kävimme useamman kerran keskusteluita, joissa pohdimme tulkintoja myös kriittisestä näkökulmasta. Tämän myötä tulkinnat ovat toisaalta jäsenyneet ja rikastuneet sekä toisaalta osa niistä on jäänyt analyysista pois.

Tutkimuksen analyysiprosessissa on muitakin vahvuuksia. Olemme perehtyneet käytettyyn aineistoon syvällisesti ja tarkastelleet aineiston analyysia kriittisesti useassa prosessin eri vaiheessa. Koska analyysimenetelmämme perustuu ajatukseen katsoa läheltä ja tarkasti, videoaineiston analyysiin valitut otteet on litteroinnin jälkeen katsottu kymmeniä kertoja uudelleen. Joitakin kohtia on kelattu lukemattomia kertoja, jotta kaikki puhe tulisi varmasti litteroitua tarkasti, ja eleet ja ilmeet tulevat tulkituksi mahdollisimman hyvin.

Lopuksi

Seksualisoitunut toiminta ja puhe sekä sen luomat seksuaalisen häirinnän mahdollisuudet ovat arkipäivää lasten vertaissuhdekulttuureissa. Lapset ovat kuitenkin päivittäin toistuvien kokemustensa kanssa yksin, sillä vaikuttaa siltä, että vain harva lapsista puhuu kokemuksista aikuisten kanssa. Tämä tutkimus toimii herättäjänä kasvattajille ja lasten kanssa toimiville antaen monitasoisesti esimerkkejä siitä, millaista seksuaalista häirintää alakouluikäisten poikien vertaissuhteissa esiintyy ja millaisiin elementteihin häirintä kiinnittyy ja verhoutuu.

Seksuaalisen häirinnän juurien ymmärtäminen tuo inhimillisyyttä vaikeita tunteita herättäviin tekoihin. Pojat kokevat ahtaita ja pakottavia paineita tavoitella tai vähintäänkin sopeutua kulttuurisesti aikuistenkin ylläpitämiin ja luomiin hegemonisen maskuliinisuuden ihanteisiin. Nämä ihanteet kuitenkin suoraan sekä epäsuorasti tuottavat seksuaalista häirintää. On järkyttävä ristiriita, että poikien jo lapsena odotetaan toisaalta sopeutuvan näihin ihanteisiin, mutta samalla koko miessukupuoli ja pojat nostetaan syytetyn penkille seksuaalisen häirinnän tuottajina.

Yhteiskunnallisesti tuomittavat teot nousevat usein median myötä esiin mustavalkoisina. Mustavalkoisuuteen voi ajautua myös kasvattajana. Kasvatuksellisesta näkökulmasta on tärkeää, että jokaiseen häirinnän tekoon puututaan ja tekijä kantaa vastuun toiminnastaan. Mustavalkoinen suhtautuminen ei kuitenkaan auta niitä, jotka ovat jo seksuaalista häirintää tuottavan kulttuurin voimien alla, eikä pelkkä syyllisten tuomitseminen riitä häirintävapaan kulttuurin luomiseen.

Hyödyllisempää sekä yksilön toiminnan että yhteisön kulttuurin muutoksen kannalta on luoda tiloja, joissa myös seksuaalisen häirinnän teoista ja niiden motiiveista voidaan keskustella ilman uhri-syyllinen –asetelmaa. On tärkeää pyrkiä syventämään ymmärrystä ilmiöstä, sillä yhteinen pohdinta auttaa ymmärtämään omaa käytöstä ja myös sitä, miten valta ja kulttuuriset voimat vaikuttavat meihin.

Kuten tämä tutkimus osoittaa, häirinnän tekoon syylistynyt voi samaan aikaan olla itse pakotettavan vallankäytön uhri. Kun ymmärtää näitä vallankäytön mekanismeja, myös oma toimijuus vahvistuu – on enemmän välineitä toimia itsenäisiä päätöksiä tekevänä yksilönä eikä vain kulttuuristen voimien tai jonkun toisen henkilön vallankäytön ohjaamana. Valtaa sisältävien voimien liikkeisyyden ymmärtäminen lisää uskoa siihen, että jokainen pienikin väkivallan vastainen teko on merkityksellinen.

Lapset kohtaavat seksuaalisuuteen liittyviä malleja ja ihanteita yhä varhaisemmassa vaiheessa median, sosiaalisen median, ja mainosten kautta. Kulttuuri-ilmasto tihkuu ja huutaa seksuaalisuutta – halusimmepa tai emme. Lapsia ei siis voi suojella siltä, sillä he saavat vaikutteita joka tapauksessa. Kiellot, sanktiot ja vaikeneminen eivät siis auta. Päinvastoin ne voivat pahentaa tilannetta, sillä jos lapsen turvalliset aikuiset yrittävät lakaista sellaista asiaa maton alle, mihin lapsi törmää jopa päivittäin, paine ja ristiriita lapsen sisällä vain kasvaa.

Entistä tärkeämpää on siis avoin keskustelu seksuaalisuudesta myös lasten kanssa, sekä media-kriittisyyden opettaminen jo hyvin nuorena. Tärkeäksi kysymykseksi muodostuu: Miten voimme valmistaa lapsia paremmin kohtaamaan ja käsittelemään myös seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä ja paineita, vetämään omia rajojaan sekä kunnioittamaan toisia? Tähän kysymykseen vastaaminen vaatii avointa keskustelua ja ratkaisujen etsimistä.

Lasten vertaissuhteissa esiintyvä seksuaalinen häirintä on vihdoin tiedostettu jollain tasolla myös laajemmin yhteiskunnassamme, mistä kertoo lisääntyvä keskustelu mediassa. Myös uu-

distettu kouluterveyskysely (Ikonen & Halme, 2018), jossa ensimmäistä kertaa seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista kysytään alakoulun 5. luokkalaisilta, on tärkeä askel eteenpäin. Tämä tutkimus antaa kasvattajille, lasten kanssa työskenteleville ja päättäjille kipeästi tarpeeseen tulevaa tietoa ja malleja siitä, miten alakouluikäiset pojat seksuaaliseen häirintään kietoutuvat ja miten seksuaalista häirintää voidaan poikien (ja lasten) kanssa käsitellä. Ylipäätään tutkimus toimii rohkaisuna sensitiivisten aiheiden avoimeen käsittelyyn.

Toivomme tämän tutkimuksen laajentavan käsitystä poikien kapasiteetista rakentaa myös välittävää ja avointa vertaissuhdekulttuuria. Iso osa pojista vastustaa monin tavoin seksuaalista häirintää tuottavaa kulttuuria ja kokee poikuuteen liitettävät odotukset ahtaina ja ahdistavina. Kulttuuri ei kuitenkaan muutu hetkessä, eikä itsestään. Pojat tarvitsevat aikuisten tukea valtavien purkamiseen ja sellaisen häirintävapaan kulttuurin rakentamiseen, jossa monimuotoinen poikuus hyväksytään ja välittämislle on tilaa.

Perinteisen käsityksen mukaan pojat mielletään epäkypsiksi keskustelemaan vakavista asioista sekä kykenemättömiksi puhumaan tunteistaan ja ongelmistaan (Lunabba, 2018, s. 113). Tämän tutkimus lukuisten muiden tutkimusten tavoin osoittaa, että näin ei kuitenkaan ole (esim. Huuki, 2010; Lunabba, 2013; Virtanen, 2015).

Ehdotammekin rohkeasti lisäämään kotona ja kouluissa lapsilähtöistä vuorovaikutusta, missä poikia aidosti halutaan kuulla ja uskalletaan kysyä rohkeasti lapselta myös hänen vertaissuhteissaan kokemista ikävistä tai hämmentävistä asioista. Tällainen vuorovaikutussuhde ei synny itsestään, vaan pojat tarvitsevat turvallisen tilan puhua. Vuorovaikutussuhteen syntyminen ja säilyttäminen lasten kanssa on mahdollista kaikissa ikävaiheissa, mutta vaatii jatkuvaa, luontevaa kanssakäymistä sekä halua pysähtyä.

Lunabban (2018, s. 115) haastattelemat pojat kuvaavat turvallisen suhteen sisältävän oikean fiiliksen, sympatiaa, ymmärrystä sekä aikuisen kykyä tehdä asialle jotain. Kuvaus muistuttaa meitä siitä, että lapset eivät vaadi meiltä aikuisilta mahdottomia. Kuitenkin lapset kaipaavat aikuisia, jotka pysähtyvät aidosti heidän asioidensa äärelle asioita vähättelemättä, mutta toisaalta myöskään patologisoimatta. Myös aikuinen voi kysyä muilta neuvoa lasten kautta kohtaamiinsa asioihin. Näin ratkaisukyky sekä kyky antaa lapselle turvaa säilyy myös vaikeissa tilanteissa.

Tämä tutkimus on ollut merkityksellinen matka myös meille itselle. Olemme saaneet valtavasti välineitä lasten kanssa toimimiseen, joiden turvallisen kasvun tukeminen on tärkeä osa kasvatustajan työtä. Antoisat työpajat ja niiden aikana syntyneet keskustelut lasten kanssa osoittivat, että

lasten kanssa saa ja kannattaa keskustella myös sensitiivisistä aiheista, ja että lapset (myös pojat) kykenevät syvälliseen pohdintaan.

Prosessi on välillä ollut myös raskasta, sillä aineistosta ilmeni osin hyvin rajua seksististä häirintää sisältävää huumoria. Analyysin edetessä huumorin sisältämät merkitykset avautuivat meille yksi toisensa jälkeen aiheuttaen toistuvasti järkytystä ja ahdistusta. Huumori sisälsi vihjauksia niin ihmiskauppaan kuin insestiin. Oli hätkähdyttävää nähdä, kuinka pitkälle loukkaavissa ja nolaavissa, seksistisissä vihjauksissa ollaan valmiita menemään jo alakoulussa.

Oli myös valtava ristiriita katsoa analysointiprosessin aikana tekstiä ja videota vuorotellen. Videolla on tavallisia lapsia ja ihania persoonia. Heidän heittämänsä seksistiset kommentit olivat niin nopeita ja ohikiitäviä heittoja, että ensimmäisellä katselukerralla saimme vain pieniä vihjeitä siitä, että tilanteessa tapahtui jotain erikoista. Toistamalla pätkää monta kertaa ja kuuntelemalla tarkkaan uudestaan ja uudestaan, puheen sisältämät merkitykset avautuivat yksi toisensa jälkeen. Kun kaikki vuorovaikutus oli saatu tekstitiedostoon, sen lukeminen herätti todella voimakasta pahaa oloa.

Toisaalta voimakkaasti latautuneet sanat, kuten seksistinen huumori tai seksuaalinen häirintä, eivät aiheuta enää samanlaisia reaktioita meissä kuin tutkimusprosessin alussa. Sanoilla on voimakas negatiivinen kaiku ja niiden alle jää herkästi voimattomana, toivottomana ja neuvottomana. Näkökulma siitä, että vaikeistakin asioista ja kokemuksista voi puhua ja niihin voi löytyä ratkaisuja, on tuonut toiveikkuutta ja tehnyt arkisemmaksi näiden sanojen merkitystä itsellemme.

Tämä tutkimus sisältää kuitenkin toivon näkökulman. Vaikka seksuaalisen häirinnän juuret ovat tiukassa, ruokkimalla “hyviä silmunalkuja”, kuten välittämistä, kunnioitusta, avoimuutta, empatiaa, luottamusta ja myönteisyyteen pyrkivää yhteisöllisyyttä, voidaan edistää vertaissuhteiden kasvua häirintävapaaseen suuntaan.

Tämä työ on ollut meille matka, joka on sisältänyt monenlaisia vaiheita. Tutkimuksen teon ja prosessikirjoittamisen luonne on avautunut matkan aikana. Koemme sen arvokkaana oppimiskokemuksena. Emme ole välttyneet kiviltä ja kompastumisilta, mutta prosessi on kasvattanut meitä paljon. Ajattelemme, että kun huomioimme omat lähtökohtamme, voimme olla lopputulokseen erittäin tyytyväisiä.

Kiitokset kaikille teille, jotka olette monin tavoin olleet tukenamme tällä matkalla. Haluamme kiittää aivan erityisesti ohjaajaamme Tuija Huukia, jonka kokonaisvaltainen tuki prosessin aikana on ollut korvaamatonta näin haastavan tutkimusasetelman ja analyysiprosessin loppuunsaattamisessa. Kiitos kuuluu myös toisena ohjaajana toimineelle Suvi Pihkalalle, jonka näkökulmat ovat olleet merkittäviä ja tuoneet tärkeän lisän ohjaukseen erityisesti prosessin loppuvaiheessa. Samassa projektissa työskentelivät myös Johanna Jokitalo ja Tiina Pisilä sekä Maiju Isosaari. Heidän panoksensa aineistontuotannossa sekä tärkeä vertaistuki matkan varrella ansaitsee kiitoksen.

LÄHTEET

Aaltola, J. & Valli, R. (2010). Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (3. uud. ja täyd. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltonen, J. toim. (2012). Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 21. Tampere: Yliopistopaino. ISBN: 978-952-245-611-3.

Aaltonen, S. (2006). Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä. Helsinki: Yliopistopaino.

Appleton, V. (2001). Avenues of hope: Art therapy and the resolution of trauma. *Art therapy*, 18(1), 6-13.

Bagnoli, A. (2009). Beyond the standard interview: The use of graphic elicitation and arts-based methods. *Qualitative research*, 9(5), 547-570.

Bryant, A. (1993). Hostile hallways: The AAUW survey on sexual harassment in America's schools. *Journal of School Health*, 63(8), 355-358.

Bucchianeri, M., Eisenberg, M., Wall, M., Piran, N. & Neumark-Sztainer, D. (2014). Multiple types of harassment: associations with emotional well-being and unhealthy behaviors in adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 54(6), 724-729.

Carrigan, T., Connell, B., Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604.

Charmaraman, L., Jones, A., Stein, N., & Espelage, D. (2013). Is it bullying or sexual harassment? Knowledge, attitudes, and professional development experiences of middle school staff. *Journal of school health*, 83(6), 438-444.

Chiodo, D., Crooks, C., Wolfe, D., McIsaac, C., Hughes, R., & Jaffe, P. (2012). Longitudinal prediction and concurrent functioning of adolescent girls demonstrating various profiles of dating violence and victimization. *Prevention Science*, 13(4), 350-359.

Connell, R. (1987). Gender and power: Society, the person and sexual politics. Cambridge: Polity Press.

Connell, R. (1995). Masculinities. Cambridge: Polity Press.

- Connell, R. (2000). *The men and the boys*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R. & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.
- Davison, K. & Frank, B. (2006). Masculinities and femininities and secondary schooling: The case for a gender analysis in the postmodern condition. *The SAGE handbook of gender and education*, 152-165.
- Eduskunnan täysi-istunnon pöytäkirja. (12.12.2017). Haettu osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_136+2017+7.aspx
- Eliasson, M., Isaksson, K., & Laflamme, L. (2007). Verbal abuse in school. Constructions of gender among 14- to 15- year- olds. *Gender and Education*, 19(5), 587-605.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Espelage, D., Hong, J., Rinehart, S., & Doshi, N. (2016). Understanding types, locations, & perpetrators of peer-to-peer sexual harassment in US middle schools: A focus on sex, racial, and grade differences. *Children and youth services review*, 71, 174-183.
- Espelage D., Basile K., Leemis R., Hipp T., Davis J. (2018). Longitudinal Examination of the Bullying-Sexual Violence Pathway across Early to Late Adolescence: Implicating Homophobic Name- Calling. *Journal of youth and adolescence*. 47, 1880-1893.
- Felix, E. & Green J. (2010). Popular Girls and Brawny Boys; The Role of Gender in Bullying and Victimization Experiences. Teoksessa: Jimerson S., Swearer S. & Espelage D. (toim.). *Handbook of Bullying in Schools; An International Perspective*. (173-185) New York: Routledge.
- Felix, E. & McMahon, S. (2007). The role of gender in peer victimization among youth: A study of incidence, interrelations, and social cognitive correlates. *Journal of School Violence*, 6(3), 27-44.
- Fineran, S. (2002). Sexual harassment between same-sex peers: Intersection of mental health, homophobia, and sexual violence in schools. *Social work*, 47(1), 65-74.
- Flewitt, R. (2006). Using video to investigate preschool classroom interaction: education research assumptions and methodological practices. *Visual communication*, 5(1), 25-50.

Garandeau, C., Wilson T. & Rodkin P. (2010) The Popularity of Elementary School Bullies in Gender and Racial Context. Teoksessa: Jimerson S., Swearer S. & Espelage D. (toim.). *Handbook of Bullying in Schools; An International Perspective*. (119-136) New York: Routledge.

Ghail, M. (1994). *The making of men: Masculinities, sexualities and schooling*. Iso-Britannia: McGraw-Hill Education.

Gillander Gådin, K. (2012). Sexual harassment of girls in elementary school: A concealed phenomenon within a heterosexual romantic discourse. *Journal of interpersonal violence*, 27(9), 1762-1779.

Gillander Gådin K. & Stein N. (2017). Do schools normalise sexual harassment? An analysis of a legal case regarding sexual harassment in a Swedish high school. *Gender and Education*. 1-8.

Gillander Gådin, K., Weiner, G. & Ahlgren, C. (2013). School Health Promotion to Increase Empowerment, Gender Equality and Pupil Participation: A Focus Group Study of a Swedish Elementary School Initiative. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 57(1), 54-70.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 7 ja 11 §:n muuttamisesta. (2009). Haettu osoitteesta : <https://www.edilex.fi/he/20090044>

Hearn, J. (1996). "Is masculinity dead?" A critical account of the concepts of masculinity and masculinities. Teoksessa: Mac an Ghail, M. (toim.) *Understanding masculinities: Social relations and cultural arenas*. Milton Keynes: Open University Press: 202– 217.

Hearn, J. (1998). Theorizing men and men's theorizing: varieties of discursive practices in men's theorizing of men. *Theory and Society* 27(6): 781–816.

Hill, C., & Kearl, H. (2011). *Crossing the line: Sexual harassment at school*. Washington: AAUW Educational Foundation.

Holford, N., Renold, E. & Huuki, T. (2013). What (else) can a kiss do? Theorizing the power plays in young children's sexual cultures. *Sexualities*. 16(5-6), 710-729.

Huuki, T. (2010). *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

- Huuki, T. (2016). Pinoa, pusua ja puserrusta: Vallan sukupuolistuneet virtaukset lasten leikissä. *Sukupuolentutkimus* 29(3), 11–24.
- Huuki, T. (2018). Pojat ja (väki)valta kolmen metodologisen lähestymistavan valossa. Teoksessa Kivijärvi, A., Huuki, T. & Lunabba, H. Poikatutkimus. (s. 175-196). Tampere: Vastapaino.
- Huuki, T., Manninen, S., & Sunnari, V. (2010). Humour as a resource and strategy for boys to gain status in the field of informal school. *Gender and Education*, 22(4), 369-383.
- Tumanyan, M. & Huuki, T (tulossa). What else can arts-based methods do in working with children around sensitive topics: Systematic qualitative review.
- Ikonen, R. & Halme, N. (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 6, maaliskuu 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136131/URN_ISBN_978-952-343-091-4.pdf?sequence=1
- Isosaari, M. (2019). Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa. Kandidaatintutkielma. Oulu: Oulun Yliopisto.
- Jokinen, A. (2000). *Panssaroitu maskuliinisuus*. Tampere: Tampere University Press.
- Juhila, K., & Suoninen, E. (1993). Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (2006). Diskurssianalyysi liikkeessä (Discourse analysis in motion). Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.
- Jokitalo, J. & Pisilä, T. (2019). Sukupuolistunut häirintä alakouluikäisten vertaissuhteissa tyttöjen kertomana. Pro gradu- tutkielma. Oulu: Oulun Yliopisto.
- Jones, R. (2012). Discourse analysis: resource book for students. New York: Routledge.
- Keddie, A. (2009). ‘Some of those girls can be real drama queens’: issues of gender, sexual harassment and schooling. *Sex Education*, 9(1), 1-16.
- Kehily, M. & Nayak, A. (1997). 'Lads and laughter': humour and the production of heterosexual hierarchies. *Gender and education*, 9(1), 69-88.

- Krahé, B., Tomaszewska, P., Kuyper, L., & Vanwesenbeeck, I. (2014). Prevalence of sexual aggression among young people in Europe: A review of the evidence from 27 EU countries. *Aggression and Violent Behavior, 19*(5), 545-558.
- Korhonen, P., & Kuusi, M. (2003). Sukupuolinen häirintä peruskoulussa. Muistoja ja merkityksiä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö, TANE-julkaisuja, 4.
- Korsisaari, E. (2001). Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Teoksessa Alanko, Outi & Käkelä-Puumala, Tiina (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 290-309.
- Koskela, L., & Rojola, L. (1997). Lukijan ABC-kirja: johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609). Haettu osoitteesta <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/19860609>
- Larkin, J. (1994). Walking through walls: The sexual harassment of high school girls. *Gender and Education, 6*, 263–280.
- Lehtonen, J. (1999). Homottelu ja heteronormatiivinen kiusaaminen koulussa. Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö, naistutkimusraportteja, 1.
- Lehtonen, J. (2003). Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino: Nuorisotutkimusverkosto.
- Lichtman, M. (2013). *Qualitative Research in Education. A User's Guide*, (3. painos). Lontoo: Sage.
- Liljeström M. (2004). Feministinen metodologia. Mitä se on? Teoksessa: Liljeström, M. toim. (2004). *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino.
- Lipson, J. (2001). *Hostile hallways: Bullying, teasing, and sexual harassment in school*. Washington: AAUW Educational Foundation.

- Lunabba, H. (2018). Laadullisen tutkimuksen näkökulma poikien koulu- ja hyvinvointikeskusteluun. Teoksessa Kivijärvi, A., Huuki, T. & Lunabba, H. Poikatutkimus. (s. 103-120). Tampere: Vastapaino.
- Mand, K. (2012). Giving children a ‘voice’: Arts-based participatory research activities and representation. *International Journal of Social Research Methodology*, 15(2), 149-160.
- Manninen, S. (2010). ”Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”: Maskuliinisuudet, poikien valta-hierarkiat ja väkivalta koulussa. Oulu: Oulun yliopisto.
- MacLure, M. (2013). Classification or wonder? Coding as an analytic practice in qualitative research. *Deleuze and research methodologies*, 164-183.
- McCarry, M. (2010). Becoming a ‘proper man’: Young people’s attitudes about interpersonal violence and perceptions of gender. *Gender and Education*, 22(1), 17-30.
- McMaster, L., Connolly, J., Pepler, D. & Craig, W. (2002). Peer to peer sexual harassment in early adolescence: A developmental perspective. *Development and Psychopathology*, 14(1), 91-105.
- Metsämuuronen J. (2003). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International methelp ky.81-150.
- Mills, S. (1995). *Feminist stylistics*. London: Routledge.
- Meyer, E. (2008a). Gendered harassment in secondary schools: Understanding teachers’(non) interventions. *Gender and Education*, 20(6), 555-570.
- Meyer, E. (2008b). A feminist reframing of bullying and harassment: Transforming schools through critical pedagogy. *McGill Journal of Education*, 43(1), 33-48.
- Monks, C. & Coyne, I. (2011). A history of research into bullying. Teoksessa Monks, C. & Coyne, I. (toim.). (2011). *Bullying in different contexts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nixon, M. (2016). Knowing me knowing you: Enhancing emotional literacy through visual arts. *International Journal of Education through Art*, 12(2), 181-193.

Oikeusministeriö. (2017). Tavoiteena #häirinnästävapaa Suomi. Haettu: <https://oikeusministerio.fi/hairinnasta-vapaa-kampanja>

Olweus, D. (1993). *Bullying in schools: What we know and what we can do*. Cambridge: Blackwell Publishers.

Olweus, D. (1999) Sweden. Teoksessa Smith, P., Slee, P., Morita, Y., Catalano, R., Junger-Tas, J., & Olweus, D. (toim.) *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. London, Routledge: 7–27.

Paju, P. (2011). *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.

Pellegrini, A. (1989). Elementary school children's rough-and-tumble play. *Early Childhood Research Quarterly*, 4(2), 245-260.

Puusniekka, R., Kivimäki, H., & Jokela, J. (2012). Nuorten seksuaalikäyttäytyminen 2000-luvulla. *Nuorisotutkimus*, 30(3), 4-24.

Rantala, P. (2013). Taidelähtöinen toiminta katalysaattorina ja näkyväksi tekijänä. Teoksessa P. Rantala & S-M. Jansson (toim.) *Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Tutkimuksia ja selvityksiä 10*. Rovaniemi: Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta, 74–94.

Renold, E. (2000). 'Coming out': Gender, (hetero)sexuality and the primary school, *Gender and Education*, 12(3), 309-326.

Renold, E. (2001). Learning the 'hard' way: Boys, hegemonic masculinity and the negotiation of learner identities in the primary school. *British journal of Sociology of Education*, 22(3), 369-385.

Renold, E. (2002). Presumed Innocence: (Hetero) Sexual, Heterosexist and Homophobic Harassment among Primary School Girls and Boys. *Childhood*, 9(4), 415-434.

Renold, E. (2003). 'If You Don't Kiss Me, You're Dumped': Boys, boyfriends and heterosexualised masculinities in the primary school. *Educational Review*, 55(2), 179-194.

Renold, E. (2004). 'Other' boys: Negotiating non- hegemonic masculinities in the primary school. *Gender and Education*, 16(2), 247-265.

Renold, E. (2006). 'They won't let us play... unless you're going out with one of them': Girls, boys and Butler's 'heterosexual matrix' in the primary years. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 489-509.

Renold, E. (2013). Boys and girls speak out. A qualitative study of children's gender and sexual cultures. (Ages 10-12). Cardiff: Cardiff University.

Ringrose, J. & Renold, E. (2010). Normative cruelties and gender deviants: The performative effects of bully discourses for girls and boys in school. *British Educational Research Journal*, 36(4), 573-596.

Robinson, K. (2005). Reinforcing hegemonic masculinities through sexual harassment: Issues of identity, power and popularity in secondary schools. *Gender and Education*, 17(1), 19-37.

Räsänen, P., Anttila, A., & Melin, H. (2005). Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Schnoll, J., Connolly, J., Josephson, W., Pepler, D., & Simkins-Strong, E. (2015). Same-and cross-gender sexual harassment victimization in middle school: A developmental-contextual perspective. *Journal of School Violence*, 14(2), 196-216.

Sunnari, V. (2009). Physical Sexual Harassment as Experienced by Children at School. In Northern Finland and Northwest Russia. Oulun Yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 9. ISBN 979-951-42-9073-2.

Sunnari, V., Kangasvuo, J. & Heikkinen M. (2003). Gendered and Sexualized Violence in Educational Environments. Oulu: University of Oulu.

Souto A-M., Honkasalo V. & Suurpää L. (2015). Kuuntelemista, sanoittamista ja näkyväksi tekemistä. Tutkijat kiistellyn rasmin äärellä. Teoksessa Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino

Stein, N. (1993). Sexual Harassment and Molestation in Education. Julkaistu tapahtumassa Annual Meeting of the National organization on Legal problems of Education. Philadelphia, PA 1993.

Stein, N. (1995). Sexual harassment in school: The public performance of gendered violence. *Harvard Educational Review*, 65(2), 145-163.

Stein, N. (1996). Slippery Justice. *Educational Leadership*, 53(8), 64-68.

Stein, N. (2003). Bullying or Sexual Harassment: The Missing Discourse of Rights in an Era of Zero Tolerance. *Ariz. L. Rev.*, 45, 783.

Tallavaara, A. (2003). Vähä ärsyttävää!! Teoksessa Sunnari, V., Laitinen, M., Guiney, J., Kangasvuo, J., Heikkinen, M., Kuorikoski, N., Rivers, I. Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna: Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa, 20. Oulu: Oulun yliopisto.

Timmerman G. (2003). Sexual Harassment of Adolescents Perpetrated by Teachers and by Peers: An Exploration of the Dynamics of Power, Culture, and Gender in Secondary Schools. *Sex Roles*. 48, 231-244.

Tuomi J. & Sarajärvi A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi: Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vallaincourt, T., McDougall, P., Hymel, S., & Sunderani, S. (2010). Respect or fear? The relationship between power and bullying. Teoksessa *Handbook of bullying in schools: An international perspective*, 211-222.

Walsh, C. (2001). *Gender and Discourse: Language and Power in Politics: The Church and Organizations*. Edinburgh & London: Pearson Education.

Witkowska, E. and Menckel, E. (2005). Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: Experiences and school environment problems. *European Journal of Public Health*, 15, 78-85. doi:10.1093/eurpub/cki119

Yle Uutiset. (17.10.2017). Me too –kampanja täytti somen – Seksuaalinen häirintä näkyy kaaruina lukuina jo koululaisten kyselyissä. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9886385>

Yle Uutiset. (14.11.2017). Miten seksuaalinen häirintä muuttui vakavaksi asiaksi – matka varjoista valoon. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9930123>

Liite 1

TUNTISUUNNITELMA TYÖPAJAAN (2x45min)

Opetuksen tavoitteet

- Oppilas tutustuu häirinnän käsitteisiin ja pohtii niiden merkitystä ja suhdetta toisiinsa.
- Oppilas saa valmiuksia käsitteiden syvempään ymmärtämiseen.
- Oppilas käyttää käsitteitä työskentelynsä apuna oppitunnin aikana.
- Oppilas osallistuu tunnin kulkuun ja keskusteluun aiheesta.
- Oppilas oppii kunnioittamaan muiden mielipiteitä.

Tunnin sisältö:

- Alustus
- Toiminnallinen osuus
  - Polttava tuoli -leikki
  - Kokemusten lukeminen
- Kokemusten kirjoittaminen ja koonti
- Korttien askarteleminen
- Yhteenvedo ja lopetus

Uudet käsitteet:

Läheisyys, kaverisuhteet, tyttöjen ja poikien väliset kaverisuhteet, valta ja vallan käyttö, häirintä, ihastuminen, seurustelu

Keskustelua teemojen pohjalta ja lasten mielenkiinnon mukaan:

- Mikä on tuntunut epäreilulta / pahalta / ristiriitaiselta / hämmentävältä / epävarmalta?
- Joku on ollut ihastunut, mutta onko siinä ollut jotain ristiriitaista?
- Ihastumisia esiintyy lasten kesken, saattaa tuntua lapsesta oudolta, että siitä puhutaan.
- Lasten suhteet, kytkös lopussa #metoo:hon (ennen kuin aletaan tehdä kortteja).

Materiaalitarpeet:

- Kartonkia A4/oppilas
- Liimaa
- Saksia
- Koristeluun: kartonkia, silkkipaperia, glitteriä, tarroja, leimoja, kyniä
- Smartboard
- Tietokone

Skenaariot:

- Keskustelu ei etene: Keskitytäänkö ensin omakohtaisiin kokemuksiin? Keskitytään kirjoittamiseen ja korttien askarteluun.
- Keskustelu lyödään leikiksi: Sama toiminto kuin edellä.
- Ollaan nopeasti valmiita: Lisätehtäviä? Kortteja voi tehdä myös ystävälle.

Lähestymistapa:

Luottamuksen luominen oppilaisiin, sensitiivisen keskusteluilmapiirin luominen, inspiraation sytyttäminen oppilaisiin, ainutlaatuisuuden korostaminen

Työpajan kulku:**1. Alustukset tytöille ja pojille erikseen (10 min)**

Esittelyt: Kerrotaan, keitä olemme ja mistä tulemme. Kerrotaan myös, mitä tänään tehdään ja mihin tutkimusaineistoa käytetään.

Alustus:

- Tultiin teitä varten, juttelemaan tärkeistä asioista, liittyy
  - Sinuun
  - Koulukavereihin ja ystäviin
  - Minkälaista on olla tyttö tai poika tämän ikäisenä.
- On monenlaisia kaveri- ja ystävyys-suhteita
  - Voi olla myös ihastumisia
    - Niihin liittyy: leikit, härnäys, “leikkiseurustelu”
    - Voi olla ihanaa / jännittävää, mutta myös pelottavaa / outoa / epäreilua
    - Oletko kokenut, nähnyt, ollu mukana, katsellu vierestä?
  - Joitakin alkaa kiinnostaa seurustelu tässä vaiheessa, joitakin se ahdistaa. Jotkut eivät ihastu keneenkään ikinä, kaikki valinnat on ok.
- Myös teidän kehossanne ja mielessänne tapahtuu paljon muutoksia tässä iässä
  - Voi hämmentää
  - Voi olla paineita olla tietyn näköinen, kokoinen...
  - Joku on voinu haukkua sinua ulkonäöstä, tai olet itse arvostellut toisia
- Oletteko jutelleet aikuisten kanssa näistä asioista?
  - On tärkeää, että voisitte jutella aikuisten kanssa.
  - Toivoisimme, että voisitte jutella aikuisten kans, varsinkin, jos...
    - Ei tiedä, mitä pitäisi tehdä.
    - On yksin jonku asian kanssa.

TYTÖILLE:

Keskustelun herättäjiä:

- Minkälainen minun täytyy olla tyttönä jotta kuulun joukkoon?
- Olenko itse samanlainen, oikeanlainen tyttö?
- Oletteko kokeneet tai nähneet, että tyttöjä arvostellaan? Entä poikia?
- Mitä tytöiltä/pojilta odotetaan? Jaetaanko sen perusteella tyttöjä ja poikia hyviin ja huonoihin?
- Arvostellaanko teitä tyttöinä?
- Pitäisikö minunkin olla ihastunut johonkin jotta kuuluisin joukkoon?
- Käykö joskus niin, että ihastumisasioilla aletaan kilpailla?
- Voiko tuntea olevansa huonompi, jos ei ole kiinnostunut tällaisista asioista?
- Onko paineita hännätä tai esittää?
- Minkälaista kohtelua haluaisit ystävältäsi / muilta tytöiltä / muilta pojilta / ihastuksilta?
- Minkälainen huomio pojan tekemänä tuntuu sinusta kivalta / pahalta?

POJILLE:

Keskustelun herättäjiä:

- Millainen minun täytyy olla poikana, jotta kuulun joukkoon? Olenko itse samanlainen, oikeanlainen poika?
- Entä oletteko nähneet, että poikia arvostellaan? Entä tyttöjä?
- Jaetaanko jollain perusteella tyttöjä ja poikia hyviin ja huonoihin?
- Arvostellaanko teitä poikina?
- Jaotellaanko esimerkiksi sen perusteella, tykkääkö joku minusta? Pitäisikö minunkin olla ihastunut johonkuhun, jotta kuuluisin joukkoon?
- Käykö joskus niin, että ihastumisasioilla aletaan kilpailla? Käykö niin, että aletaan kilpailla sillä, kuka tekee tytöille jotain (esim. pussaa tai koskee johonkin?)
- Onko paineita hännätä tai esittää?
- Minkälaista kohtelua haluaisit ystävältäsi / muilta tytöiltä / muilta pojilta / ihastuksilta?
- Minkälainen huomio tytön tekemänä tuntuu sinusta kivalta / pahalta?

2. Polttava tuoli -leikki ja väittämät

Asetetaan tuolit ympyrään. Varataan leikkiin yksi ylimääräinen tuoli, jotta kaikki varmasti saavat istumapaikan.

Opettaja kertoo väittämiä ja osallistujien tulee vastauksensa mukaan joko pysyä paikallaan tai vaihtaa paikkaa. Pyydetään oppilaita vaihtamaan paikkaa, mikäli he vastasivat väittämään **pitää paikkansa**. Jos oppilas vastaa **ei pidä paikkansa** tai **ei tiedä miten vastata** tai **ei halua vastata**, pyydetään oppilasta pysymään paikallaan.

Tärkeää on huomauttaa, että jos pysyy paikallaan, se voi tarkoittaa myös sitä, ettei halua vastata kysymykseen.

Keskustellaan väittämä kerrallaan asioista ja esitetään oppilaille jatkokysymyksiä.

Pyydetään ensin oppilaita **perustelemaan, miksi he liikkuvat/pysyvät paikoillaan.**

TYTTÖJEN ERITYISET HAASTEET	POIKIEN ERITYISET HAASTEET
<p>KAVERISUHTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • On tärkeää, että itsellä on ystävä. • Tiedän miten olla hyvä ystävä. • Onko tärkeää olla samanlainen kuin muut? • Onko tärkeää olla suosittu? • Seurustelevatko jotkut siksi, että se parantaa omaa asemaa muiden joukossa? • Saako toista halata, jos itseä huvittaa huolimatta siitä, haluaako toinen? • Pelkäätkö, että jos sanot pojalle ei, pojat alkavat kiusata? • Ovatko tyttöjen ja poikien väliset kaverisuhteet antoisia? • Haluaisitko olla some-kavereiden kanssa enemmän tekemisissä? • Haluaisitko että tytöt ja pojat voisivat olla vapaasti kavereita?	<p>KAVERISUHTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • On tärkeää, että itsellä on ystävä. • Tiedän miten olla hyvä ystävä. • Ystävyudessa on tärkeää että voi luottaa toiseen. • Minulla on ystävä johon voin luottaa. • Oletko huomannut, ettet voi olla kaveri toista sukupuolta olevan kanssa? • On mukavaa, kun on myös kavereita, jotka on tyttöjä. • Onko sinulla toista sukupuolta oleva hyvä kaveri? • Haluaisitko että tytöt ja pojat voisivat olla toisten kans vapaasti kavereita? • Haluaisitko olla some-kavereiden kanssa enemmän tekemisissä myös oikeasti?

<ul style="list-style-type: none"> • Onko helpompi olla tytön kanssa kaveri koulun ulkopuolella? • Onko jokaisella oikeus kieltäytyä sellaisesta kaveruudesta, joka tuntuu epämiellyttävältä? 	<ul style="list-style-type: none"> • Tyttöjen kanssa on helpompi olla kaveri somessa. • Onko helpompi olla tytön kanssa kaveri koulun ulkopuolella? • Onko jokaisella oikeus kieltäytyä sellaisesta kaveruudesta, joka tuntuu epämiellyttävältä? • Oli helpompi olla tytön kanssa kaveri, kun olin nuorempi. • Tuntuu että tytön ja pojan välisessä kaveruudessa pitäisi tehdä jotain erikoista. • En tiedä miten viettäisin aikaa tytön kanssa. • Toivoisin että koulussa olisi enemmän rentoja tilanteita olla kavereiden kanssa.
<p>TYTTÖYS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voiko tyttö pelata jääkiekkoa tai jalkapalloa? • Saako joskus epäreilua kohtelua siksi että on tyttö? • Voivatko muut määritellä, millainen poika / tyttö minun tulee olla? 	<p>ESITTÄMINEN (KOVUUS, VAARALLISUUS, SEIKKAILULLISUUS, KOKEILUT)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Joskus tuntuu, että pojalla pitäis olla joku urheiluharrastus. • Joskus on vaikea olla oma itseni koska pelkään, ettei minua hyväksytä. • Meidän luokassa pojan pitää olla kovis. • Pojat sanoo helposti toisia homoiksi.
<p>ULKONÄKÖ, NÄYTTÄVYYS, KATSEEN KOHTEEKSI ASETTUMINEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onko ulkonäköäsi arvosteltu? • Voitko olla aina oma itsesi? 	<p>ULKONÄKÖ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pitääkö pojilla olla isot muskelit? • Voiko pojat käyttää kosmetiikkaa?

<ul style="list-style-type: none"> • Kommentoidaanko meidän luokassa ikävällä tavalla, jos syö herkkuja? • Joudutko kiinnittämään ulkonäköön enemmän huomiota kuin haluaisit? • Tuntuuko toisinaan, että pitää olla vanhempi kuin oikeasti on? • Pitääkö poikien takia pukeutua tietyllä tavalla? • Onko joillakin paineita miettiä mitä syö, että saisi olla rauhassa? • Oletko saanut kuulla olevasi pissis tai lissu? • Minua ei kiinnosta mitä muut ulkonäöstäni ajattelevat. 	<hr/> <p>HUUMORIN VARJOLLA SATUTTAMINEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meidän luokassa on huumoria, joka tuntuu joistakin epämiellyttävältä. • Saako joskus epäreilua kohtelua siksi että on poika? • Joitakin on haukuttu nössöiksi meidän luokassa. • Voiko poika halata toista poikaa? • Pojalla voi olla harrastuksena vaikka tanssi tai telinevoimistelu.
<p>SEURUSTELU / TYKKÄÄMINEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiedän oman ikäisiä, jotka ovat seurustelleet tai seurustelevat. • Voiko olla kaveri toista sukupuolta olevan kanssa? • Onko sinulla toista sukupuolta oleva hyvä kaveri? • Tuntuvatko joidenkin tykkäämiskuviot joskus häiritseviltä? • Saako poikakaverista suosiota meidän luokassa? • Kaikkia ei kiinnosta seurustelu. • Oletko huomannut, että teidän luokassa saatetaan kiusata siitä että on ihastunut johonkuhun? • Yritetäänkö teidän luokassa pussata ilman lupaa. • Onko seurustelu hauskaa. 	<p>SEURUSTELU / TYKKÄÄMINEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiedän oman ikäisiä, jotka ovat seurustelleet tai seurustelevat. • Tuntuvatko joidenkin tykkäämiskuviot joskus häiritseviltä? • Saako tyttökaverista suosiota tai ihailua teidän luokassa? • Kaikkia ei kiinnosta seurustelu. • Oletko huomannut, että teidän luokassa saatetaan kiusata siitä että on ihastunut johonkuhun? • Meidän luokassa yritetään pussata ilman lupaa. • Oletko huomannut, että tytöt kilpailevat joskus pojista? • Tulevatko jotkut joskus liian lähelle tavoilla jotka tuntuvat epämiellyttäviltä?

<ul style="list-style-type: none"> • Minua ei kiinnosta seurusteleminen. • Oletko huomannut, että tytöt kampailevat joskus pojista? • Tykkäävät jotkut tavoilla, jotka sattuvat? • Tulevatko jotkut joskus liian lähelle tavoilla jotka tuntuvat epämiellyttäviltä? • Onko pussaaminen ällöttävää? • Onko pussaaminen kivaa? • Tuntuuko joku vaikealta sanoa jollekin ihmiselle ei? • Viestitelläänkö tykkäämisasioista somessa? 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikka haluaisi, välillä tuntuu vaikealta sanoa jollekin ihmiselle ei. • Toista saa halata, jos itseä huvittaa huolimatta siitä, haluaako toinen. • Pussaaminen on ällöttävää. • Ihmiselle, josta pitää kovasti, on vaikeaa sanoa ei. • Viestitelläänkö tykkäämisasioista somessa?
<p>YMPÄRISTÖSTÄ TULEVAT HAASTEET (opettajat, vanhemmat, media)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Käykö joskus niin, että ikätoverini yrittävät saada toisten kaverisuhteen näyttämään seurustelulta, vaikka se on vain kaveroitua? • Yrittääkö aikuiset tehdä lapsista pareja, vaikka ne olis vain kavereita? • Ovatko mediassa kuvat naisista ja tytöistä liian vähäpukaisia • Asettavatko lehdet, filmit ja sosiaalinen media lapsille paineita olla jotain muuta kuin oikeasti on? • Onko somessa helppo haukkua muita 	<p>YMPÄRISTÖSTÄ TULEVAT HAASTEET (opettajat, muut aikuiset, media)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Käykö joskus niin, että ikätoverini yrittävät saada toisten kaverisuhteen näyttämään seurustelulta, vaikka se on vain kaveroitua? • Yrittääkö aikuiset tehdä lapsista pareja, vaikka ne olis vain kavereita? • Asettavatko lehdet, filmit ja sosiaalinen media lapsille paineita olla jotain muuta kuin oikeasti on? • Onko somessa helppo haukkua muita?
<p>MUUT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jokaisella on oikeus kieltäytyä asioista, joita ei halua. 	<p>MUUT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jokaisella on oikeus kieltäytyä asioista, joita ei halua.

- Saavatko kohteliaisuudet ja kehut hyvälle mielelle?
- Annan kehuja toisille.
- Onko vaikeaa sanoa **ei** ihmiselle, josta pitää kovasti.
- Joskus voi olla vaikea sanoa **ei** myös epämiellyttävältä tuntuvalle ehdotukselle.

- Saavatko kohteliaisuudet ja kehut hyvälle mielelle?
- Annan kehuja toisille.
- Onko vaikeaa sanoa **ei** ihmiselle, josta pitää kovasti.
- Joskus voi olla vaikea sanoa **ei** myös epämiellyttävältä tuntuvalle ehdotukselle.

3. Koonti / Aikaisempien kokemusten lukeminen

Luetaan yhdessä aiempia keräämiämme kokemuksia.

Tykkäämiseen ei saisi liittyä mitään sellasta, mikä satuttaa.

- Joku saattaa tehdä jotain semmosta sinulle, että se tuntuu epämiellyttävältä tai ristiriitaiselta: toisaalta hyvältä, toisaalta huonolta.
- Joku voi pyytää sinua tekemään jotain, mitä et halua, mutta et uskalla sanoa “ei”.
- On todella tärkeää, että sinä opit, mikä sinusta tuntuu hyvältä ja mikä ei. Uskalla sanoa aina “ei”, silloin ku et ole varma, onko tämä mielestäsi hyvä juttu.
  - Aikuisetkaan eivät nimittäin osaa tätä välttämättä.
  - Jos emme osaa sanoa “ei” tai emme voi olla tekemättä asioita, joita me emme halua tehdä, siitä tulee ongelmia.
- Viime aikoina aikuiset ovat keskustelleet paljon tästä ilmiöstä. Siitä on kirjoitettu myös lehdissä ja keskusteltu eduskunnassa. Eduskunnassa kansanedustajat eivät kuitenkaan ole puhuneet siitä, tapahtuuko lapsille näitä asioita.
  - Tämän vuoksi ajattelimme, että eduskuntaan olisi hyvä välittää viesti, jossa kertoisimme, millaisia asioita voi tapahtua lapsille.
  - Näin ollen aikuiset voisivat auttaa lapsia näissä asioissa enemmän.
- Pian on ystävänpäivä.
  - Saat tehdä ystävänpäiväkortin jollekin kansanedustajalle tai eduskuntaan.
  - Ystävänpäiväkortin taakse saa kirjoittaa häirintään liittyviä terveisiä tai kertomuksen siitä, mitä sinulle tai jollekulle sinun kaverillesi on tapahtunut. Voit kirjoittaa myös tilanteesta, jossa olet ollut itse tekijänä.

4. Omien kokemusten tai terveisten kirjoittaminen

Opettaja ohjeistaa kirjoitustehtävän: kirjoitamme paperilapuille omia kokemuksia häirintään liittyvistä tilanteista: olemme kokeneet, nähneet, kuulleet tai olleet osallisena tilanteessa, jossa on tapahtunut häirintää.

5. Ystävänäpäiväkorttien askartelu

Opettaja ohjeistaa tarkemmin ystävänäpäiväkorttien tekoon ja esittelee materiaalit. Ystävänäpäiväkorttien askarteluun on varattu runsaasti aikaa. Halutessaan voi tehdä useamman kortin. Korostetaan korttien allekirjoituksessa, että omia tai tunnistettavia nimiä ei kirjoiteta korttiin. Kortit palautetaan yhteiseen, suljettuun postilaatikkoon.

6. Lopetus

Laitetaan musiikkia taustalle. Opettaja pyytää oppilaita laittamaan silmät kiinni: peukaloäänestys työpajasta kyllä/ei hyvä/huono?

Kysymykset:

- Tuokio oli kiva.
- Sain ajateltavaa tunnin aikana.
- Nämä asiat ovat tärkeitä.
- Tuokio oli ahdistava.
- Haluan keskustella näistä asioista lisää.
- Voin jatkaa päivääni hyvällä fiiliksellä.